

CROATICA CHRISTIANA PERIODICA

ČASOPIS INSTITUTA ZA CRKVENU POVIJEST
KATOLIČKOG BOGOSLOVNOG FAKULTETA U ZAGREBU

God. XII

Zagreb 1988

Broj 22

rasprave i prilozi

Izvorni znanstveni rad

UDK: 949.713"15/18":32 Franjevci

EUZEBIJE FERMENDŽIN I OSTACI JOZEFINIZMA KOD FRANJEVACA U KONTINENTALNOJ HRVATSKOJ POTKRAJ 19. STOLJEĆA

Franjo Emanuel HOŠKO, Trsat

Prije devet desetljeća preminuo je Euzebije Fermendžin, franjevac Hrvatsko-mađarsko-austrijske provincije sv. Ivana Kapistranskoga, sakupljač i izdavač pisanih izvora iz prošlosti Južnih Slavena, franjevački historičar i redovnički upravnik.¹ Njegov znanstveni rad cijenila je Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti u Zagrebu do te mjere da ga je 9. IX. 1890. izabrala za dopisnog člana filološko-historičkog razreda. Služba izdavača i redaktora izvora za opću franjevačku povijest, naime niza *Annales Minorum* Luke Waddinga, pribavila mu je i izvan granica slavenskih zemalja glas vrsnog historičara.² U crkvenim krugovima Fermendžin je pak uživao ugled redovničkog upravnika, jer je obavljao službu vijećnika vrhovne uprave svoga Reda, tzv. generalnog definitora, i zadaću općeg pohoditelja ili generalnog vizitatora u više franjevačkih pokrajina, provincija.³ Istraživači njegova života i rada spominju i cijene također njegova nastojanja oko ponovne uspostave redovničkog života po zahtjevima izvornog franjevaštva, pa ga nazivaju »prvoborcem obnove«.⁴ S motrišta hrvatske crkvene historiografije valja što cjelovitije pokušati prikazati upravo to Fermendžinovo djelovanje jer je usko povezano sa suprot-

¹Cjelovitu i preglednu literaturu, a napose uvid u neobjavljene izvore, o Euzebiju Fermendžinu pružio je Ivan Damiš u objavljenom dijelu svoje disertacije: »*La dimensione di cattolicità*« *nelle ricerche di storia ecclesiastica degli Slavi meridionali di Eusebio Fermendžin* (Čakovec, 1988, 15–30).

²Fermendžin o. Eusebije Martin O.F.M. *Historiker*, Oesterreichisches biographisches Lexicon, sv. 1, Graz-Köln, 1957, 303; Giacomo TURCI, *Colaboratori e continuatori degli »Annales Minorum« del Wadding*. Studi francescani, 60(1963) 1–2, 112–117; Josip LUČIĆ, *Fermendžin (Eusebius) historien franciscain (1845–1897)*. Dictionnaire d'histoire et de géographie ecclesiastique, sv. 16, Paris, 1967, 1080–1083.

³Prema Damišu Fermendžin je 12 puta obavljao službu generalnog vizitatora (usp., »*La dimensione di cattolicità*«, 50, 51); Fermendžin je 1884. sudjelovao u vizitaciji vlastite provincije, ali kroničari i historičari tu vizitaciju pripisuju generalu Reda Bernardinu del Vagu.

⁴Florentin NOTHEGGER, *Die Erneuerung des Franziskanerordens in Oesterreich-Untergarn unter dem Ordensgeneral P. Aloisius Lauer (1897–1901)*, Hall in Tirol, 1979, 7–12.

stavljanjem ostacima jozefinizma i pojavom liberalizma na području kontinentalne Hrvatske u posljednjim desetljećima prošloga stoljeća.

Na prostoru kontinentalne Hrvatske imale su u to vrijeme svoje samostane tri franjevačke pokrajine, provincije, i to: Provincija sv. Ivana Kapistranskoga,⁵ Provincija sv. Ladislava⁶ i Provincija sv. Križa.⁷ Prve dvije pripadale su tzv. opservantskom ogranku ili »obitelji« u Franjevačkom redu,⁸ a treća reformatima⁹. Od četiri ogranka Franjevačkog reda samo su ta dva bila prisutna na području Habsburške Monarhije. Reformatskoj su grupi pripadale: Provincija sv. Križa, Poljska provincija Marije Žalosne, Češka provincija, Provincija sv. Vigilija u Trentu, Presvetog Otkupitelja i sv. Marije u Mađarskoj i Slovačkoj, Provincija u Transilvaniji i sv. Leopolda u Tirolu. Opservantskom ogranku pripadale su na području Monarhije ove provincije: Bosna Srebrena, Hercegovačka provincija Marijinog uznesenja, Presvetog Otkupitelja, sv. Jeronima i sv. Franje u Dalmaciji, Marije Bezgrešne u Poljskoj, sv. Ladislava i sv. Ivana Kapistranskoga. Spomenute provincije na području kontinentalne Hrvatske dijelom su se širile i izvan hrvatskog područja, pa je tako Provincija sv. Križa imala većinu samostana na slovenskom području i većinu članove slovenske narodnosti, a Provincija sv. Ladislava imala je i samostane u jugozapadnom dijelu Mađarske i istaknut broj Mađara među svojim članovima. Najmanje je bila jedinstvena Provincija sv. Ivana Kapistranskoga. Nastala je 1757. od samostana Bosne Srebrene na području Habsburške Monarhije; godine 1825. državne su joj vlasti dodijelile četiri samostana u Donjoj Austriji, a u razdoblju od 1851. do 1863. državne i crkvene vlasti pridružile su joj i samostane negdašnje

⁵Nakon razdoblja razmahalog jozefinizma doživjela je Provincija sv. Ivana Kapistranskoga procvat potkraj trećeg desetljeća 19. stoljeća za uprave provincijala Grge Čevapovića (Bertelovci, 23. IV. 1786 – Budim, 21. IV. 1830), ali je nakon toga broj opadao. Godine 1827. imala je 335 članova, a 158 svećenika; 1834. bilo je 366 članova, a 221 svećenik; 1845. bilo je 327 članova, a 225 svećenika; 1855. bilo je 318 članova, a 231 svećenik; 1865. imala je 302 člana, a 186 svećenika; 1870. bilo je 288 članova, a 186 svećenika, 1880. bilo je 225 članova, a 133 svećenika; 1890. bilo je 215 članova, a 127 svećenika; 1895. bilo je 218 članova, a 132 svećenika; 1897. samo 216 članova, a od toga 135 svećenika.

⁶Provincija sv. Ladislava od sredine 19. stoljeća stalno opada u broju svojih članova. Godine 1855. ima 156 članova, a 96 svećenika; 1860. ima 155 članova, a 89 svećenika; 1870. broj je pao na 140, a broj svećenika na 70; desetljeće kasnije ima 122 člana, a 66 svećenika; 1890. ima opet 122 člana, a 74 svećenika; 1895. ima 123 člana, a samo 67 svećenika, da bi se za četiri godine brojevi naglo umanjili, pa 1899. ima 90 članova, a samo 50 svećenika.

⁷Provincija sv. Križa brojnija je oko sredine 19. stoljeća nego na njegovu kraju, ali je uspješno svladala krizu broja u devetom desetljeću. Brojčano stanje pokazuje sljedeći razvoj: 1855. ima 210 članova, a od njih je 131 svećenik; 1865. ima 194 članova, a 113 svećenika; 1875. ima 170 članova, a 98 svećenika; 1885. ima 162 člana, a od toga je 85 svećenika; 1890. najniži je broj, pa ima 159 članova, a od toga samo 78 svećenika; 1895. broj je već porastao i od ukupno 176 članova ima 81 svećenika, a 1900. već ima 185 članova, a 79 svećenika.

⁸*Osservanza, Congregazioni di Osservanza*. Dizionario degli istituti di perfezione, sv. 6, Roma, 1973, 1047–1058.

⁹*Riformati francescani*. Ibidem, sv. 8, 1724–1748; *Recoletti*. Ibidem, sv. 7, 1310–1322.

Bugarsko-vlaške provincije na području rumunjskog Banata. U taj bugarsko-vlaški dio pripadala je i župa Vinga, gdje je 1858. provincijal Kajo Agjić zapazio dječaka Martina Fermendžina i pozvao ga među franjevce, što je on i ostvario stupivši 1862. u novicijat u Baču.

Fermendžin se rodio 21. IX. 1845. od oca Vinka i majke Agate rođ. Malkin.¹⁰ Osnovno školovanje završio je u rodnom mjestu. Gimnaziju je učio privatno. Za ispite se spremao prije novicijata u Baču. Zajedno s jedanaesticom drugova, među kojima je bio i pisac Robert Kauk¹¹, započeo je 1862. novicijat. Filozofiju je studirao na Franjevačkom učilištu u Dunafföldvaru (1863/65), a teologiju je počeo studirati na Franjevačkoj bogoslovnoj školi u Vukovaru (1864/64), a nastavio u Baji (1865/66) i zaključio na Teološkom fakultetu u Beču (1866–1869). Po završetku studija predavao je filozofiju na Filozofskom učilištu u Iloku (1869/70),¹² a teologiju na bogoslovnim učilištima u Vukovaru (1870–1875), Mohaču (1875–1877) i Baji (1879–1882). Godine 1872. postigao je kvalifikaciju profesora teologije, i to za biblijske predmete, jer poslije 1873. nosi naslov »odobreni profesor Biblije«. ¹³ Svakako se naslov »lector sexennalis SS. Theologiae« oslanja na godinu profesorskog ispita, jer ga nosi tek poslije 1878, kad boravi u rodnom mjestu Vingi i obavlja dužnosti bugarskog i njemačkog propovjednika, kapelana i vjeroučitelja.¹⁴ U Baji ga je zateklo imenovanje za generalnog definitora Reda i poziv u Rim. Time započinje njegova osobita služba predstavnika franjevacu opservanata u Austro-Ugarskoj u vrhovnoj upravi Franjevačkog reda u Rimu. Istodobno je Gaudencije Guggenbichler bio predstavnik franjevacu reformatu iz Austro-Ugarske u istoj vrhovnoj upravi.¹⁵ Obojica su bila u toj službi do 1889. godine. Fermendžin je nakon toga

¹⁰Archivum Generale Ordinis Fratrum Minorum (cit. AG), *Ordinis generalia*, sv. 7, 2r–3r.

¹¹Robert Kauk (Vukovar, 4. VII. 1848 – Zagreb, 16. X. 1900) djelovao je zajedno s Fermendžinom kao profesor teologije. Predavao je crkvenu povijest i kanonsko pravo u Vukovaru (1873–1878) i Baji (1878–1883). Bio je samostanski starješina u Iloku (1885–1890) i Zemunu (1890/1891). Pisao je povijesne rasprave: *Zadnji dani života Zrinjskoga* (Vukovar, 1879), *Fra Pavao Tomori i opustošenje Sriema u god. 1526.* (Sarajevo, 1897) te poučne pripovijesti: *Zaručnica* (Vukovar, 1879), *Kažnjenica* (Vukovar, 1900) i dr.

¹²*Schematismus provinciae S. Ioannis a Capistrano... ad annum ... 1870*, Budapestini, 1870, 22.

¹³*Schematismus provinciae s. Ioannis ... ad annum 1874*, Budapestini, 1874, 38.

¹⁴*Schematismus provinciae s. Ioannis ... ad annum 1878*, Budapestini, 1878, 49.

¹⁵Gaudencije Guggenbichler (Jenbach 13. V. 1829 – Bolzano, 10. XI. 1901) stupio je 1848. u Tirolsku provinciju sv. Leopolda. Djelovao je kao profesor crkvene povijesti na bogoslovnoj školi provincije. Kao generalni definitor 14 je puta bio generalni vizitator (usp. AG, *Congressus definitoriales*, sv. VI/31, br. 439, 511, 575, 578, 608, 671, 752, 780; *Acta Ordinis Fratrum Minorum*, 21/1902/, 47).

Guggenbichler je ubrzo po imenovanju za generalnog definitora stigao u Rim i 9. VI. 1881. s ostalim članovima Generalnog definitorija bio u audijenciji kod pape Leona XIII. Papa je tom zgodom potaknuo članove vrhovne uprave Reda da nastoje Redu vratiti izgublenu stegu kako bi Red mogao pružiti prilog obnovi kršćanskog društva (AG, *Ordinis generalia*, sv. 6, 2r). General Reda Bernardin del Vago dopustio je Guggenbichleru obići knjižnice središnjih samostana svih provincija po Austro-Ugarskoj. Po završetku tog putovanja

ostao vezan za Rim obavljajući i nadalje službe generalnog arhivara i analiste Reda, i to sve dok 27. VI. 1897. nije završio život u Našicama.

Ovaj prikaz stoga želi pružiti uvid u život franjevac na području kontinentalne Hrvatske od sredine pa do kraja 19. stoljeća. Počinje prikazivanjem zbivanja u vrijeme Fermendžinova pristupanja u Provinciju sv. Ivana Kapistranskoga, tj. dok on osobno ne obavlja djelatnosti općeg značenja. Težište je prikaza opis Fermendžinova djelovanja od odlaska u Rim u korist restauracije predjosefinističkog franjevaštva u kontinentalnoj Hrvatskoj i drugim krajevima Austro-Ugarske, dok je bio u službi generalnog definitora. Treći dio prikaza posebno razrađuje Fermendžinove rimske godine, napose njegov prijedlog papi Leonu XIII. o restauraciji redovničke stege kod franjevaca u Monarhiji, a osvrće se i na sudbinu franjevaštva u nas u posljednjim godinama prošlog stoljeća.

I. FRANJEVCI U KONTINENTALNOJ HRVATSKOJ U PRVOM DIJELU DRUGE POLOVICE 19. STOLJEĆA

U revoucionarnoj 1848. pao je Metternichov apsolutizam kao utjelovljenje državnog konzervativizma po načelima jozefinizma,¹⁶ a vlast je preuzeo car Franjo Josip I, koji je sljedeće godine proglasio ustav jamčeći svakoj priznatoj religiji pravo općeg vjerskog izražavanja, samostalno uređenje i upravu. Biskupi Austrije, a zatim i Ugarske,¹⁷ podnijeli su dvoru svoje zahtjeve o promjeni položaja Katoličke Crkve u Monarhiji. Carski ukazi 1850. dokinuli su ovisnost Crkve o državi, kako ju je bio zasnovao jozefinizam, a 1855. je konkordat sa Svetom Stolicom vratio Crkvi punu slobodu u crkvenim poslovima.¹⁸ U tom ozračju obnovili su franjevci u Habsburškoj Monarhiji veze sa svojom vrhovnom upravom u Rimu. Osobiti gra-

Guggenbichler je 23. X. 1881. priopćio u opširnom izvještaju generalu Reda svoje dojmove o tim provincijama (AG, *Ordinis generalia*, sv. 6, 2r-9r). Dvije godine kasnije Guggenbichler je poslije generalne vizitacije u Hrvatsko-kranjskoj provinciji sv. Križa opet posjetio neke provincije u Monarhiji i u novom izvještaju 17. IX. 1883. obavijestio generalnog tajnika Reda o promjenama koje su u međuvremenu nastale u tim provincijama. U tom drugom izvještaju Guggenbichler ponovno potvrđuje svoju zauzetost za restauraciju redovničke stege u Redu, ali ne skriva sumnju da general Reda Bernardin del Vago više drži do suda drugih članova vrhovne uprave Reda nego do njegovih. Također se ne slaže ni s Fermendžinom, jer izričito moli tajnika Reda da njegov izvještaj ne pruži Fermendžinu na uvid (AG, *Ordinis generalia*, sv. 6, 16v).

¹⁶Johann Christoph ALLMAYER-BECK, *Konservativismus in Oesterreich*, Wort und Wahrheit, 14(1959) 2, 112-126.

¹⁷Gabor ADRIANYI, *Die Stellung der ungarischen Kirche zum österreichischen Konkordat von 1855*, Roma, 1963, 112-126.

¹⁸Norbert MIKO, *Kirche und Staat im alten Oesterreich*, *Tehnologisch-praktische Quartalschrift*, 104(1956), 43-60.

ditelji te povezanosti bili su Klaro Vascotti¹⁹, Josip Matzek²⁰, Salezije Volčič²¹ i Kajo Agjić²². Tako su se u prva tri desetljeća druge polovice 19. stoljeća umnožili znakovi povezanosti franjevca u Habsburškoj Monarhiji s Rimom, ali su i nadalje u tom razdoblju na život franjevac djelotvornije utjecali ostaci jozefinizma i opće stanje u Monarhiji nego zahtjevi vrhovne uprave Reda. Štoviše, pošto su 1870. liberali otkazali u Beču konkordat i po svojim shvaćanjima u duhu jozefinizma oblikovali državnu politiku i društveno ponašanje prema Crkvi, gotovo su posve otuđili franjevce od Rima u trećem desetljeću drugog dijela 19. stoljeća.²³

¹⁹Klaro Vascotti (Izola, 21. XII. 1799 – Kostanjevica, 30. IV. 1860) bio je kroz tri desetljeća profesor crkvene povijesti i crkvenog prava na Franjevačkoj bogoslovnoj školi u Gorici (1830–1860). Objavio je povijesno djelo *Storia della Castagnavizza* (Gorizia, 1848), priručnik crkvenog prava *Enchiridion juris canonici* (Roma, 1854) i priručnik crkvene povijesti *Institutiones historiae ecclesiasticae novi foederis* (Goriziae, 1869). Provincijski kapitul Provincije sv. Križa dva puta mu je izglasao povjerenje da obavlja dužnost provincijala (1856. i 1859).

²⁰Josip Matzek (Radna, 7. XII. 1793 – Beč, 14. V. 1869) završio je filozofsko školovanje u Baji, a teologiju u Mohaču i Vukovaru. Postigavši kvalifikaciju profesora teologije, predavao je najprije crkvenu povijest i pravo, a zatim pastoralno i moralno bogoslovlje na bogoslovnim školama u Baji i Aradu (1818–1828). Bio je samostanski starješina u Slav. Brodu, u Vukovaru (1828–1830) i Budimpešti (1834–1836), a provincijal u tri trogodišta (1830–1833, 1836–1839, 1842–1845). Od 1844. bio je povjerenik za poslove Svete Zemlje u Habsburškoj Monarhiji. Tiskom je objavio raspravu *Assertiones ex jure ecclesiastico* (Bajae, 1819), dok mu je spis *Theologia pastoralis* ostao u rukopisu (knjižnica samostana u Cerniku). – Profesor požeške gimnazije franjevac Fortunat Nagy ispjevao je latinsku prigodnicu u čast Matzku: *Elegia honoribus ... Josephi Matzek ... oblata*, Essekini, 1833.

²¹Salezije Volčič (Škofja Loka, 6. IX. 1803 – Ljubljana, 2. VII. 1877) u dva je navrata bio provincijal Hrvatsko-kranjske provincije (1850–1853, 1853–1856) i jednom provincijski vikar (1863–1865). Sudjelovao je u vrhovnoj upravi Franjevačkog reda kao generalni definator (1856–1862) i sedam puta bio izaslanik generala Reda u svojstvu vizitatora pojedinih provincija.

²²Kajo Agjić (Pleternica, 19. I. 1805 – Slavonska Požega, 1. XII. 1892. u Baji je završio svoje teološko školovanje. Stekavši kvalifikaciju profesora teologije predavao je crkveno pravo i povijest te moralno i pastoralno bogoslovlje na bogoslovnoj školi u Vukovaru (1830–1840). Preveo je i objavio tiskom djelo moralista Stapfa *Sastav bogoslovlja djelorednog* (Budim, 1847), zatim priručnik za redovnike *Manuale franciscanum* te priručnik za duhovne vježbe *Octava seraphica*, lekcionar *Štijenje poslanica i evanjela*, a u rukopisu je ostao spis *Crkvena poviest*.

Agjić je obavljao važne upravne službe: bio je savjetnik provincijala Jaića (1845–1848), u dva navrata provincijal Provincije sv. Ivana Kapistranskoga (1857–1860, 1869–1872). Trebao je 1867. obaviti generalnu vizitaciju u istočnoj Poljskoj, ali je iz zdravstvenih razloga odbio taj zadatak (usp. Ivan DAMIŠ, *Povijesni rad franjevca Kaje Agjića (1805–1892)*, Zagreb, 1982; prikaz je ostao još uvijek u rukopisu).

²³Friedrich ENGEL-JANOSI, *Zwei Aspekte der Beziehungen zwischen Oesterreich-Ungarn und dem Vatikan im Jahre 1870*. Festschrift Heinrich Benedikt, Wien, 1957, 123–126; Norbert MIKO, *Die katholische Kirche in Oesterreich-Ungarn um 1870. in der Berichterstattung des Wiener Nuntius*, Festschrift Karl Eder zum siebzigsten Geburtstag, Innsbruck, 1959, 211, 212.

1. Uspostava povezanosti franjevacu u Habsburškoj Monarhiji s vrhovnom upravom Reda i vizitacija primasa Scitovszkog

Jozefinističko je zakonodavstvo gotovo jedno stoljeće na području Habsburške Monarhije određivalo pravce razvoja života Crkve, a to znači i života franjevacu. Duh državne crkvenosti odijelio je pojedine crkvene redove od njihovih vrhovnih redovničkih upravnika, jer je uredba »placetum regium« cara Josipa II. od 26. III. 1781. zabranjivala veze redovničkih zajednica u državi s njihovim poglavarima u Rimu.²⁴ Okovi državne crkvenosti jozefinizma počinju pucati poslije revolucionarne 1848. godine, kad se mijenja politika carskog dvora, pa vlada realno odmah odstaje od »placetum regium« i dopušta biskupima, a uskoro i redovničkim poglavarima, poduzimati određene pothvate u korist obnove vjerskog i crkvenog života u suglasnosti s vrhovnom upravom Crkve.²⁵ No još i poslije 1848. vlada duh prethodnog razdoblja, pa obnovu redovničke stege i tzv. opservancije uzimaju u ruke biskupi, naviknuti da su redovnici podvrgnuti njihovoj vlasti, i još uvijek ne dopuštaju da taj zadatak obavljaju generalni vizitatori, kako je to tražilo opće crkveno zakonodavstvo.²⁶ Nasljeđe prošlosti sporo i teško je uzimalo u zaborav i pošto je 25. IX. 1855. ratificiran konkordat između Habsburške Monarhije i Svete Stolice, koji je dokinuo »placetum regium«.²⁷ No ubrzo je postalo vidljivo da je iz jozefinističke baštine nikao vrlo snažan liberalizam, zbog kojega je konkordat nakon Austro-ugarske nagodbe 1867. praktično izgubio vrijednost, jer se je u ugarskom dijelu Monarhije Crkva radije oslanjala na državu negoli na vlastiti katolicitet, izražen u autoritetu Svete Stolice.²⁸

²⁴Heinrich FERIHUMER, *Das landesfürstliche Placet in den österreichischen Erbländern*, Theologisch-praktische Quartalschrift, 106(1958), 44–49.

²⁵Apostolski nuncij u Beču Pietro Ostini uspio je između 1832. i 1834. privoljeti Bečki dvor na ponovno uspostavljanje redovničke izuzetosti od nadležstva biskupa i državne vlasti i obnovu povezanosti s crkvenim nadležstvima u Rimu. No taj je dogovor propao zbog protivljenja biskupa, duboko zadojenih jozefinizmom (usp. Gerhard WINNER, *Die staatliche Ordensgesetzgebung im nachjosephinischen Oesterreich*. Kirche und Staat in Idee und Geschichte des Abendlandes, Ferdinand Maass zum 70. Geburtstag, Wien, 1973, 283).

²⁶Pošto je 18. IV. 1850. austrijska vlada dopustila biskupima slobodno održavanje veza s Rimom, redovnicima je to osigurao tek 28. član konkordata 1855. godine (*Isto djelo*, 285).

²⁷Provincijski statuti, tzv. *Statuta municipalia... Provinciae S. Ioannis a Capistrano* (Budae, 1830), ističu još 1829. da već pola vijeka traje prekid povezanosti između Provincije sv. Ivana Kapistranskoga i vrhovne uprave Franjevačkog reda. Tu povezanost zamjenjuje nadzor mjesnih biskupa, ali on nije dostatan, pa je franjevce zahvatio proces degeneracije koji se očituje u zaboravljanju temeljnih načela franjevačkog Pravila i gubljenju temeljnih značajki franjevačkog načina života. To je razlog da je u Habsburškoj Monarhiji teško prepoznati »kojem Redu pripada koji redovnik«. K tome je »placetum regium« spriječio provođenje onih uredaba vrhovnih redovničkih starješina koje su jamčile prvotnu redovničku stegu, a i sada priječe da se ta stega obnovi. No postoje i razlozi koji opravdavaju ublaživanje negdašnjih strogih zahtjeva franjevačkog načina življenja, a to su: nedostatna sredstva za život, obavljanje javnih poslova u školama, primanje godišnje novčne pomoći, povećana vlast provincijala koji su dijelom preuzeli vlast generala Reda (usp. str. 2–3, 6, 12).

²⁸Moritz CSAKY, *Die katholische Kirche und der liberale Staat in Ungarn im 19. Jahrhundert*, Ungarn-Jahrbuch, 5(1973), 117–131.

U tim okolnostima nisu mogli desetljećima obavljati generalnu vizitaciju franjevacu u Monarhiji vizitatori koji nisu bili građani Monarhije, a državna je vlast jedva dopuštala da taj zadatak obave članovi drugih provincija. No prvu kanonsku vizitaciju poslije jozefinizma među franjevcima u ugarskom dijelu Monarhije i u kontinentalnoj Hrvatskoj obavio je kardinal Ivan Scitovszky, ostrogonski nadbiskup i ugarski primas. Provincijalu Provincije sv. Ivana Kapistranskoga Dominiku Kirchmayeru uputio je 4. rujna 1852. opširan dopis s upitnikom od pedeset pitanja, tražeći da mu on do 4. XII. te godine dostavi odgovor. U popratnom se je pismu primas predstavio kao apostolski vizitator redovnika u tri crkvene pokrajine: ostrogonskoj, kaločkoj i egerskoj. Naglasio je da ta dužnost traje tri godine te da posjeduje vlast vrhovnih redovničkih poglavara, pa može postavljati provincijske i mjesne poglavare. Sve te ovlasti povjerio mu je papa Pijo IX. u svrhu obnavljanja redovničke stege.²⁹

Pitanja upitnika razdijeljena su u devet skupina. Primas najprije želi znati sve o svakom samostanu, njegovu posjedu i ekonomskom stanju. Druga je tema crkva koju služe redovnici, liturgijski život u njoj, njezino uređenje, sveukupno pastoralno djelovanje i upravljanje crkvenim dobrima i приходima. Treća su tema sami redovnici: njihov broj, dob, službe, podrijetlo, prihodi, imovina, vlastiti odgojni i obrazovni zavodi. Četvrta skupina pitanja izričito se bavi redovničkom stegom, jer primas pita koji je dio samostana pod klauzuro, kako je ona osigurana danju i noću, da li žene ulaze u samostan, da li pojedinci koriste kakve olakšice, izlaze li redovnici izvan samostana u pratnji i da li koji redovnik stanuje izvan samostana.³⁰ Redovničku stegu istražuje i sljedeći skup pitanja ispitujući stanje odgoja, disciplinu odijevanja i stanovanja.³¹ Zatim slijede pitanja o redovničkim zavjetima; istražuju sržne stvarnosti redovničkog života. Najviše pitanja ima o zavjetu siromaštva,³² a na ostala dva zavjeta odnosi se pitanje: Ima li neposlušnih redovnika i prekršitelja zavjeta djevičanstva? U istom sklopu pitanja primas Scitovszky želi znati: da li samostanci zajednički mole časoslov i druge molitve, da li čitaju za vrijeme blagovanja, da li svećenici ispovijedaju po svojim sobama, vode li statistiku ispovjedenih,

²⁹Arhiv franjevačkog samostana u Našicama, *Protocollum encyclicarum seu circularium*, sv. 6, ad annum.

³⁰Tijekom 19. stoljeća često su franjevci preuzimali službe izvan samostana, npr. službe vojnih kapelana, bolničkih duhovnika i kapelana uz župnike iz reda svjetovnog klera (usp. Aloysius TAMAS, *Synopsis historiae unionis Ordinis Minorum*, Vac 1930, 25).

³¹Upitnik želi znati odgovor na sljedeća pitanja: Da li se tijekom godine svim samostancima čitaju crkveni propisi o redovničkoj disciplini? Da li tko o tim propisima poučava novake? Postoji li dnevni red za samostansku zajednicu? Nose li redovnici redovničko odijelo i kakav mu je oblik? Je li propisana i ostala odjeća i obuća? Kakva je soba za stanovanje i njezin inventar i, što je osobito značajno, ima li nediscipliniranih redovnika koje bi trebalo otpustiti iz Reda ili ima takvih koji su svojevrijedno napustili redovničku zajednicu?

³²O siromaštvu upitnik ima ova pitanja: Kako žive redovnici taj zavjet? Postoji li zajednička samostanska blagajna u koju svi unose stečeni novac ili drže novac kod sebe? Kakav je postupak kad se nađe novac kod pokojnog redovnika? Po čijem odobrenju drže pojedini redovnici novac kod sebe? Jesu li siromašno opremljene samostanske sobe?

kako se često sami ispovijedaju, da li propovijedaju i katehiziraju,³³ da li svake godine obavljaju duhovne vježbe.

Sedmi skup pitanja zanima se za karitativno djelovanje, i to prije svega redovnika koji se izričito posvećuju takvom djelovanju.³⁴ Osmo skupina pitanja istražuje služenje redovnika u školama,³⁵ a posljednji skup pitanja nastoji razabrati strukturu i način redovničkog upravljanja u provinciji i u samostanu.³⁶ Ostala pitanja iz te posljednje skupine žele ustanoviti: da li u samostanima postoji zajednička knjižnica, tko o njoj vodi brigu; da li redovnici imaju i vlastite knjige i kako do njih dolaze; koje službe u samostanu obavljaju braća laici i samostanski trećoreci, da li u samostanima rade svjetovnjaci i žene, da li u samostanu i stanuju. Upitnik završava primasovom naredbom da provincijal svojim odgovorima pridoda knjigu redovničkog Pravila, Generalne konstitucije, provincijske statute i druge uredbe koje uređuju život redovnika.³⁷ Provincijal Kirchmayer pak sa svoje strane određuje 23. XII. 1852. da svaki samostan prepíše upitnik u samostanski protokol, a njemu dostavi odgovore.

Poslavši ovaj upitnik primas Scitovszky nije osobno vizitirao Provinciju sv. Ivana Kapistranskoga, nego je tu zadaću povjerio čanadskom biskupu Aleksandru Csajaghyu, kako to 12. VI. 1853. priopćuje provincijal Kirchmayer članovima provincije.³⁸ Scitovszky je sebi pridržao pravo predsjedati provincijskom kapitulom, pa

³³Austrijski program teološkog školovanja osobit je naglasak stavio na osposobljavanje vjeroučitelja očekujući da će oni svojim radom istodobno biti djelatnici Crkve i službenici države (usp. Franjo Emanuel HOŠKO, *Negdašnji hrvatski katekizmi*, Zagreb, 1985, 165).

³⁴Upitnik želi saznati odgovore na ova pitanja: Da li redovnici djeluju karitativno i kako? Liječe li i njeguju bolesnike besplatno ili uz naknadu? Obavljaju li ljekarnici odgovorno svoj posao? Smeta li redovničkoj stezi što redovnici uče za kirurga, ljekarnika i bolničara? Vode li redovnici i pastoralnu brigu za bolesnike koje njeguju pa ih pripremaju na bolesničko pomazanje i druge sakramente?

³⁵Ispitivača su zanimali odgovori na sljedeća pitanja: U kojim školama i kojeg su stupnja škole u kojima rade redovnici? Koji je broj učenika u razredima? Primaju li redovnici nagradu za svoj rad i kakvu? Preuzima li plaću za školski rad poglavar ili dotični redovnik? Vode li redovnici odgojne zavode u kojem stalno borave mladići? Je li taj zavod unutar ili izvan klauzura? Tko je odgojitelj? Kakva je propisana disciplina? Blaguju li odgajanci zajedno s redovnicima? Motri li tko na odgajanje noću i dok su izvan zavoda?

³⁶Primasa su zanimali odgovori na ova pitanja: Da li i u kojim razmacima provincija drži kapitule? Tko obavlja vizitaciju redovnika? Postoji li skupština (tzv. 'capitulum culparum') na kojoj redovnici javno priznaju svoje pogreške? Kako se obavlja takva skupština i da li tko vodi o njoj zapisnik? Čini li provincijsku upravu sam provincijal ili ima savjetnike? Koje su ovlasti tih savjetnika i kako se često sastaje Upravno vijeće provincije? Ima li i samostanski poglavar savjetnike, tzv. diskrete, i u kojim se pitanjima mora s njima savjetovati? Da li se o tim savjetovanjima vode zapisnici?

³⁷Arhiv franjevačkog samostana u Našicama, *Protocollum encyclicarum seu circularium*, sv. 6, ad annum.

³⁸*Isto mjesto*, ad annum. – Dominik Kirchmayer (Osijek, 12. IX. 1794 – Osijek, 15. VII. 1878) zaređen je 1817. za svećenika i ubrzo poslije toga stekao kvalifikaciju gimnazijskog profesora. Dugo je djelovao na gimnazijama u Slavonskoj Požegi i u rodnom Osijeku, i to ne samo kao profesor nego i kao direktor. Bio je samostanski poglavar u Slavonskoj Požegi

je 3. IX. 1854. predvodio kapitul u Budimu, kad je za provincijala bio izabran Pavao Nagy³⁹, a za kustoda Marijan Jaić⁴⁰. Nije poznato da je Scitovszky poslao gornji upitnik ni da je imenovao kakvog delegata za vizitaciju Provincije sv. Ladislava. No i u njoj je 15. V. 1855. predsjedao izvanrednom provincijskom kapitolu u Pečuhu. Novost na spomenutom kapitolu bila je primasova odluka da za svaku upravnu službu treba prije izbora predložiti tri kandidata. Izbornici su jednoglasno u službi provincijala potvrdili Adalberta Pillingera, koji je već drugo trogodište obavljao tu službu.⁴¹ Tom kapitolu je Pillinger naknadno obavijestio vrhovnu upravu Franjevačkog reda.⁴² Nema izričite potvrde, ali se može naslutiti da je Pillinger smatrao taj kapitul pod predsjedanjem primasa njegovim neopravdanim uplitanjem u život Provincije sv. Ladislava, jer nije dopustio da taj izvanredni kapitul poremeti ritam trogodišnjih kapitulskih izmjena, pa je 1857. sazvao redoviti kapitul na kojem je po drugi puta za provincijala izabran Gerard Zob⁴³. On je svoj izbor dojavio Generalnoj kuriji Reda, a ona ga 10. IX. 1857. savjetuje da osobito bdije

(1830–1839), u Beču (1844/1845) i Osijeku (1845–1847) a u vodstvu provincije sudjelovao je kao savjetnik provincijala Jaića (1833–1836), kustod provincijala Hantkena (1866–1869) i u tri navrata kao provincijal (1839–1842, 1851–1854, 1863–1866). – Objavljene su njemu u čast latinske prigodnice: Fortunat NAGY, *Onomasticon honoribus ... Dominici Kirchmayer ... oblatum* (Eszekini, 1841); Rochus NAGY, *Onomasticon honoribus ... Dominici Kirchmayer ... dicatum* (Eszekini, 1841); Hyacinthus BADY, *Onomasticon ... Dominico Kirchmayer ... oblatum* (Eszekini, 1840) i Fortunatus NAGY, *Ode eximiis honoribus ... Dominici Kirchmayer ... dicata* (Eszekini, 1842).

³⁹Pavao Nagy (Kaloča, 12. IV. 1804 – Budimpešta, 29. IX. 1866) postao je svećenik 1827. i zatim prihvatio službu profesora bogoslovnih škola u provinciji. Bio je također gvardijan i župnik u Našicama (1839–1842), gvardijan u Feldvaru (1842–1845) i Mohaču (1846–1848), a zatim kustod provincije (1863–1866) i tri puta provincijal (1854–1857, 1860–1863. i 1866).

⁴⁰Marijan Jaić (Slavonski Brod, 4. VII. 1795 – Budim, 4. VIII. 1858) pristupio je 1812. u Provinciju sv. Ivana Kapistranskoga, i to zahvaljujući Marijanu Lanosoviću. Filozofiju je slušao u Našicama i Slavonskom Brodu, a teologiju u Vukovaru. Poslije svećeničkog ređenja 1818. bio je u Vukovaru najprije učitelj pučke škole, a zatim profesor dogmatskog, moralnog i pastoralnog bogoslovlja (1819–1830). Ondje je bio također župnik, samostanski starješina i upravitelj bogoslovne škole (1830–1833, 1848–1856). U dva navrata Jaić je bio provincijal (1833–1836; 1845–1848), a u međuvremenu direktor Gimnazije u Osijeku (1837–1845). Jaić je također bio melodiograf i skladatelj. Sabrao je zbirku *Napivi bogoljubnih crkvenih pisama* (Budim, 1850), a sam je priredio zbirku *Vinac bogoljubnih pisama* (Budim, 1827), koja je doživjela dvadeset izdanja. Priredio je pastoralni priručnik *Ručna knjižica* (Budim, 1837), *Tome od Kempisa ... o naslidovanju Isukrsta* (Budim, 1836), katekizam za srednje škole, hrvatski i njemački prikaz povijesti marijanskog svetišta u Radni, njemačku zbirku crkvenih pjesama i pripremio za tisak prijevod Martina Pustaića *Indijanski mudroznanač*. U rukopisu su ostali Jaićeve filozofski priručnici iz logike i ontologije. – Obo Babulak, profesor osječke gimnazije, ispjevao mu je prigodnu pjesmu pohvalnicu: *Elegia honoribus ... Mariani Jaich ... oblata* (Eszekini, 1834).

⁴¹AG, *Provincia Hungariae S. Ladislai* (cit. *Prov. S. Ladislai*), 22r.

⁴²Isto mjesto, 22v, 56r.

⁴³Gerard Zob (Sz. Peter Ur, 22. II. 1789 – Pečuh, 7. XII. 1861. studirao je filozofiju u Varaždinu na Filozofskom učilištu kod Nikole Marinovića. Od 1812. jer svećenik i niz godina

nad ispravnim i cjelovitim odgojem mladih članova provincije, naglašavajući da cjeloviti odgoj zahtijeva fizički, moralni i intelektualni odgoj i s njima povezan odgoj za redovničku stegu i puno opsluživanje Pravila i Generalnih konstitucija.⁴⁴

Primas Scitovszky obavio je apostolsku vizitaciju i u Provinciji sv. Križa, premda je za vizitaciju redovnika u austrijskom dijelu Monarhije bio zadužen kardinal Feliks Schwarzenberg; glavnina pak Provincije sv. Križa bila je u tom dijelu Monarhije.⁴⁵ O vizitaciji primasa Scitovszkog obavijestio je Generalnu kuriju Reda 26. III. 1858. provincijal Provincije sv. Križa Klaro Vascotti, spominjući da je primas najavio kako će 8. V. 1858. stići u Ljubljanu s tri svećenika i dvojicom slugu te da se tom zgodom želi sastati s provincijalom, ostalim članovima uprave provincije i redovnicima ljubljanskog samostana. U istom pismu Vascotti se tuži što tu vizitaciju obavlja osoba koja ne pozna franjevački način života i nema iskustva ni o takvom životu ni o redovničkoj stezi. Svoju nevoljkost prema toj vizitaciji Vascotti je također izrazio odgovarajući primasu da u ljubljanskom samostanu nema dovoljno mjesta za namjeravani sastanak.⁴⁶ Susret se je, po svemu sudeći, ipak dogodio, jer Vascotti javlja 22. IX. 1858. Generalnoj kuriji da mu je primas Scitovszky poslao neke uredbe o redovničkom životu, ali se one, po njegovu sudu, u mnogočem protive franjevačkom Pravilu i običajima, pa je on stoga na te uredbe uputio primasu svoje primjedbe.⁴⁷ Iste primjedbe poslao je Vascotti 26. X. 1858. i u Generalnu kuriju generalnom definatoru Saleziju Volčiču, članu svoje provincije,⁴⁸ a 12. XII. 1858. je pak pitao Generalnu kuriju da li je prestala misija primasa Scitovszkog, pošto je on u mjesecu studenome te godine boravio u Rimu.⁴⁹ General Reda Bernardin Trionfetti odgovorio je Vascottiu da primasova misija traje još neko vrijeme.⁵⁰ Informacija je bila točna, jer je 6. VIII. 1859. sam Scitovszky obavijestio osobitim pismom sve redovnike da je prestala njegova apostolska vizitacija. U međuvremenu je naime uspostavljena puna povezanost redovnika s crkvenim nadležstvima u Rimu i dopušteno je redovničkim poglavarima u Monarhiji odlaziti u Rim i sudjelovati na generalnim kapitulima.⁵¹ Očito je da je misija Scitovszkog prestala i prije nego što je to obznanio svojim pismom, jer je general Reda Trionfetti već 4. VIII. 1859. imenovao Andela Gorenca, člana Provincije sv. Križa, da kao njegov delegat obavi

djeluje kao profesor filozofije na Filozofskom učilištu u Pečuhu. Ondje je također više godina gvardijan (1829–1845; 1848–1857), savjetnik provincijala Gvide Komesa (1839–1842) i opet Pillingera (1851–1857) i provincijal (1842–1845; 1857–1860).

⁴⁴AG, *Prov. S. Ladislai*, 58v.

⁴⁵Viktor PAPEŽ, *Anton Martin Slomšek – učitelj duhovnosti redovnikom*. Slomškov simpozij v Rimu, Rim, 1983, 78, 79.

⁴⁶AG, *Provincia Croatia-Carniolia*, sv. 1, 104r–105r. – Guggenbichler je 1881. u svojim bilješkama potvrdio Vascottiev sud ističući da biskupi nisu bili sposobni pomoći obnovu redovničkog života jer nisu razumjeli pravo stanje, pa je ta vizitacija u Habsburškoj Monarhiji bila bez ploda (AG, *Ordinis generalia*, sv. 6, 6v).

⁴⁷AG, *Provincia Croatia-Carniolia*, sv. 1, 106r.

⁴⁸Isto mjesto, 103r, 109rv.

⁴⁹Isto mjesto, 108rv.

⁵⁰Isto mjesto, 108v.

⁵¹Arhiv samostana u Našicama, *Protocollum encyclicarum seu circularium*, sv. 8, 93.

generalnu vizitaciju u vlastitoj Provinciji sv. Križa i zatim predsjedava izbornom provincijskom kapitulom.⁵² Bila je to prva generalna vizitacija u 19. stoljeću u kontinentalnoj Hrvatskoj koju je obavljao delegat vrhovnog poglavara Franjevačkog reda.

2. Neuspjeh pokušaja odjeljivanja hrvatskih od slovenskih samostana u Provinciji sv. Križa

Anđeo Gorenc vrlo je brzo obavio vizitaciju svoje provincije, jer je već 31. VIII. 1859. predsjedavao provincijskom kapitulom u Ljubljani, gdje su izbornici ponovno izabrali Karla Vascottia za provincijala, a za kustoda Bartola Večerinu.⁵³ Vascotti nije odobravao svoj izbor; smatrao je da nije u skladu s redovničkim uredbama reformatskog ogranka Reda, koje nisu odobravale ponovni izbor za tu službu neposredno po isteku prethodnog upravnog trogodišta. Zamolio je stoga generala Reda da on imenuje za provincijala jednoga od tri kandidata koje on predlaže 2. IX. 1859. u svom pismu.⁵⁴ General mu je 16. IX. 1859. odgovorio da njegov prijedlog nije u skladu sa zakonima Reda, ali da se on može zahvaliti na službi, pa će članovi provincijske uprave, tzv. Definitorija, nakon toga na njegovo mjesto izabrati provincijskog vikara.⁵⁵ Vascotti to nije učinio, ali je uskoro umro, pa je Provincijski definitorij za vikara provincije izabrao Bartola Večerinu, koji 1862. sudjeluje i na generalnom kapitulom u Rimu.⁵⁶ Iste godine je Provinciju sv. Križa vizitirao bivši generalni vizitator Salezije Volčič. Na kapitulom su izbornici za provincijala izabrali Kalista Omejca, dok je Bartol Večerina ponovno bio izabran za kustoda.⁵⁷ Provincijal Omejc umro je 15. III. 1863. u Ljubljani, pa je već 5. IV. 1863. Salezije Volčič vodio provinciju kao provincijski vikar.⁵⁸

Spomenutom generalnom kapitulom 1862. stiglo je u Rim nepotpisano pismo s nadnevkom od 24. V. 1862. u ime pet hrvatskih samostana u Hrvatsko-kranjskoj provinciji sv. Križa. Ono sadrži molbu da generalna uprava Reda odijeli od slovenskih samostana hrvatske samostane u Karlovcu, Trsatu, Jastrebarskom, Samoboru i Klanjcu i nakon toga ih pridruži Provinciji sv. Ladislava.⁵⁹ Iza tog zahtjeva stajala je skupina mađih franjevaca Hrvata u Provinciji sv. Križa, a vođa im je bio Kerubin Horvatić⁶⁰. On je 2. IX. 1862. zamolio zagrebačkog nadbiskupa kardinala Jurja

⁵²AG, *Provincia Croatia Carniolia*, sv. 1, 111rv.

⁵³Isto mjesto, 113r.

⁵⁴Isto mjesto, 116r–117v.

⁵⁵Isto mjesto, 118v.

⁵⁶Bartol Večerina (Draga kod Sušaka, 27. I. 1807 – Kostanjevica, 1883) zaređen je 1831. za svećenika i ubrzo preuzeo službu profesora biblijskih predmeta na bogoslovnoj školi Provincije sv. Križa u Kostanjevici. U tri navrata je sudjelovao kao definitor u upravi provincije, u četiri navrata kao kustod (1859–1861, 1862–1865, 1868–1871, 1877), a na čelu provincije bio je najprije kao provincijski vikar (1861/1862) a zatim kao provincijal (1865–1868).

⁵⁷AG, *Provincia Croatia Carniolia*, sv. 1, 123rv, 129r–133r.

⁵⁸Isto mjesto, 134rv.

⁵⁹Isto mjesto, 152rv.

⁶⁰Kerubin Horvatić (Varaždin, 4. XI. 1826 – Karlovac, 18. III. 1872) stupio je u Provinciju sv. Križa 1844. da 1850. primi svećeničko ređenje. Djelovao je u Karlovcu od 1852. kao

Haulika da podrži taj naum,⁶¹ a Haulik i njegov konsistorij uistinu su ga podržali kod provincijala Kalista Omejca.⁶² U svom odgovoru 2. XI. 1862. Omejc je odbio razgovor o odjeljivanju hrvatskih samostana optužujući Horvatića da ne govori u ime svih Hrvata u provinciji, nego u ime nekolicine.⁶³ Kardinal Haulik je očito odobravao Horvatićev naum, pa 14. XI. 1862. predlaže Omejcu da provede tajno glasanje među svim članovima Hrvatima u provinciji o otjecpljenju hrvatskih samostana i njihovu ujedinjenju s Provincijom sv. Ladislava,⁶⁴ ali ni taj Haulikov prijedlog Omejc nije prihvatio, nego ga je 14. II. 1863. odbio u svom pismu.⁶⁵ Nakon toga Haulik je zatražio mišljenje od provincijala Provincije sv. Ladislava o dopuštenosti odjeljivanja hrvatskih samostana od slovenskih u Provinciji sv. Križa.⁶⁶ Ni on nije pokazao previše zanimanja za zbivanja u susjednoj provinciji, ali je upozorio da su slični postupci ujedinjenja dviju provincija mogući; tako su 1851. crkvene vlasti pripojili Bugarsko-vlašku provinciju Provinciji sv. Ivana Kapistranskoga.⁶⁷

Potkraj 1863. rješava ovo pitanje hrvatskih samostana Provincije sv. Križa vrhovna uprava Franjevačkog reda, jer je 26. XII. 1863. provincijski vikar Volčič predočio generalu Reda Rafaelu Lippiu izjavu Provincijskog definitorija protiv diobe provincije naglasivši da su tri člana Definitorija Hrvati te da oni zajedno s ostalim članovima Definitorija odbijaju ne samo otcjepljenje hrvatskih samostana nego niječu opravdanost takvoga čina, a Horvatića optužuju da je ponešen hrvatskim nacionalizmom i nastoji izbjeći redovničku stegu.⁶⁸ Volčič je u novom izvještaju 4. I. 1864. uspio posve uvjeriti generalnu upravu u neopravdanost odjeljivanja hrvatskih samostana od slovenskih, dojavljujući da je ministar vanjskih poslova Habsburške Monarhije protiv te diobe, jer je dao izjavu tog sadržaja porečko-pulskom biskupu Jurju Dobrili.⁶⁹ Nakon ovog izvještaja generalna je uprava Reda 22. I. 1864. izvijestila Kongregaciju za biskupe i redovnike da odbija diobu Provincije sv. Križa, a ne prihvaća ni prijedlog kardinala Haulika, koji je preko te kongregacije želio isposlovati slobodu izjašnjavanja o diobi sa strane hrvatskih članova te provincije. Štoviše, Generalna je kurija predložila Kongregaciji da ona kazni Horvatića i provincijala Provincije sv. Ladislava Landulfa Matkovića, očito pretpostavljajući da je on podržavao Horvatića.⁷⁰ No razvoj događaja ne potvrđuje da su Horvatić i Matković bili kažnjeni; Matković je i nadalje obavljao svoju službu, a

profesor karlovačke gimnazije i kapelan u župi. Od 1859. do 1866. direktor je gimnazije i on predaje gimnaziju u ruke svjetovnjacima. Od 1862. do 1865. samostanski je starješina u Karlovcu, a sudjeluje i u upravi provincije kao definitor (1868–1871).

⁶¹AG, *Provincia Croatia Carniolia*, sv. 1, 150r.

⁶²Isto mjesto, 125r.

⁶³Isto mjesto, 141v, 142r.

⁶⁴Isto mjesto, 150r.

⁶⁵Isto mjesto, 150r–151r.

⁶⁶Isto mjesto, 145r.

⁶⁷Isto mjesto, 142v–143r.

⁶⁸Isto mjesto, 146rv.

⁶⁹Isto mjesto, 148rv.

⁷⁰Isto mjesto, 145r.

Horvatić je uskoro postao poglavar karlovačkog samostana i definator provincije.⁷¹ Horvatić i njegovi sumišljenici nisu uspjeli u svom naumu, premda je njegov program podržavao visoki dostojanstvenik kardinal Haulik, i to prije svega zato što je Provincija sv. Križa pripadala reformatskoj »obitelji« u Franjevačkom redu, a Provincija sv. Ladislava bila je opservantska. S motrišta franjevačkog zakonodavstva bio je gotovo neizvediv prijelaz iz strože reformatske u blažu opservantsku skupinu unutar Reda.⁷² Generalna kurija Reda u prvom je redu iz tog gledišta prosuđivala Horvatićev naum i zato ga je lako odbacila, pogotovo pošto je Volčič posijao sumnju u Horvatićeve dobre namjere okrivljujući ga za nacionalizam i težnju da izbjegne svu zahtjevnost redovničke opservancije.⁷³

Provincijski vikar Volčič je u svojstvu generalnog vizitatora po drugi puta vizitirao provinciju i 4. IX. 1865. predsjedao kapitulom u Ljubljani, na kojem su izbornici svoje povjerenje dali Bartolu Večerini izabravši ga za provincijala.⁷⁴ On je kao provincijal boravio u Kostanjevici, a ne u Ljubljani, predajući na tamošnjoj franjevačkoj bogoslovnoj školi Bibliju Staroga zavjeta. Njegovo upravno razdoblje obilježilo je 1866. širenje neke »azijske bolesti« koja je te godine spriječila da se sastane provincijsko Upravno vijeće.⁷⁵ Po isteku Večerina upravnog trogodišta imenovala je 23. IV. 1868. generalna uprava Reda za generalnog vizitatora Brunu Jesiha, člana Tirolske provincije sv. Leopolda. Bio je to prvi generalni vizitator Provincije sv. Križa u 19. stoljeću koji nije pripadao njezinu članstvu, nego je došao iz druge sredine.⁷⁶ Nažalost, njegov vizitacijski izvještaj nije sačuvan, nego samo zabilježba da je 2. IX. 1868. predsjedao kapitulom na kojem je za provincijala izabran Eustahije Ozimk, za kustoda po treći puta Bartol Večerina, a među definitore Kerubin Horvatić.⁷⁷

Pravu sliku o stvarnom stanju redovničkog opsluživanja u Provinciji sv. Križa dobila je Generalna kurija tek nakon vizitacije Euzebija Schmida, člana Tirolske provincije, kojem je 23. III. 1871. bila povjerila tu zadaću. Schmid je uočio da pojedini samostani imaju posjede, polja, vinograde i livade. Zato samostani drže sluge i uzdržavaju gospodarstva s konjima i drugom stokom. Pojedini redovnici pak primaju 150 florena potpore iz državne blagajne, a odlaze i u prošnju. Uz spomenute zloupotrebe s obzirom na zavjet siromaštva, Schmid naglašava da ga pojedinci krše i zanemarujući zajednički život, »vita communis«; samostanski poglavari naime vode brigu samo o ručku i večeri za sve redovnike te o njihovoj gornjoj odjeći, dok se o ostalim potrebama ishrane i odijevanja te o drugoj opskrbi

⁷¹Isto mjesto, 169r.

⁷²Usp. Pius PEANO, *Frati minori simpliciter dicti*, Dizionario degli Istituti di perfezione, sv. 4, 1368.

⁷³Franjo Emanuel HOŠKO, *Kardinal Haulik i neuspjeli pokušaj otcjepljenja hrvatskih samostana od Hrvatsko-kranjske franjevačke provincije sv. Križa*, *Croatia Christiana Periodica*, 3(1979), 3, 62–69.

⁷⁴AG, *Provincia Croatia Carniolia*, sv. 1, 160v, 167r, 169r.

⁷⁵Isto mjesto, 177r.

⁷⁶Isto mjesto, 185v, 191rv.

⁷⁷Isto mjesto, 194r–196r.

mora brinuti svaki redovnik sam. Neki redovnici imaju sigurna primanja, npr. gimnazijski profesori, župnici, kapelani i vjeroučitelji, dok profesori bogoslovne škole i ostali dobivaju sredstva služeći tjedno dvije mise po slobodnoj nakani. Samo jedan samostan ima apostolskog sindika, tj. laika koji vodi ekonomske i upravne poslove samostana. Ovakvo se je stanje toliko uvriježilo, da Schmid misli kako ga je nemoguće izmijeniti. Nada se samo da ga je moguće kontrolirati uvođenjem apostolskih sindika koji će postupno preuzimati upravljanje materijalnim dobrima. Schmid je također ustanovio niz nedostataka s obzirom na »vita communis« i redovničku stegu: samo u četiri samostana redovnici zajedno mole časoslov; meditaciju obavljaju tri puta tjedno po četvrt sata; polovica redovnika ne nosi tonzuru, a oni u Hrvatskoj nose vunenu odjeću i svjetovnu obuću; mnogi često i slobodno izlaze iz samostana, zalaze u krčme, pohađaju kazališta, sajmove i slična mjesta.⁷⁸

Zabrinut nad takvim stanjem u Provinciji sv. Križa, Schmid je vidio izlaz iz tog stanja u obnovi provincijskog zakonodavstva i prikladnim ljudima u provincijskoj upravi. Pregledao je stoga dotadašnje provincijske statute, izmijenio ono što je smatrao da će kapitul prihvatiti i zatim predstavio kapitolu koji ih je usvojio.⁷⁹ Schmid se također nadao da će novoizabrani provincijal Fridrik Hoenigmann nastojati provesti tek izglasane statute,⁸⁰ a i sam Hoenigmann je u pismu generalu Reda 29. IX. 1871. bio ostavio takav dojam jer javlja o jednoglasnom prihvaćanju statuta i obećaje da će ih poslati u Rim čim budu tiskani kako bi Generalna kurija dala svoj pristanak.⁸¹ Schmid je pak molio generala Reda Bernardina del Vaga, koji se spremao u Štajersku, da na proputovanju navrati u Kostanjevicu i Ljubljanu i ohrabri te redovničke zajednice i provincijala na život u redovničkoj stezi koja će biti u skladu s reformatskim shvaćanjima franjevačkog života.⁸²

Hoenigmann je već 3. X. 1871. molio generala Reda da on sam udijeli ili isposluje od Svete Stolice oprost od »potpunog i cjelovitog« provođenja zahtjevnosti četvrtog poglavlja Pravila o neprimanju novca. Priznaje da pojedini redovnici niti traže dopuštenje za upotrebu novca niti izvještavaju o novcu koji troše; većina ipak traži neku opću dozvolu od provincijala. Takvo je ponašanje proizišlo iz istovjetnoga dugotrajnog postupanja u Habsburškoj Monarhiji, dijelom je uvjetovano i tadašnjim društvenim prilikama.⁸³ Potkraj 1871. Hoenigmann je poslao u Generalnu kuriju i nove provincijske statute, koje je bio jednoglasno odobrio provincijski kapitul i vizitator Schmid.⁸⁴ Naravno, general Reda nije mogao odobriti jozefinističko nasljeđe koje je bilo očito u postupcima članova Provincije sv. Križa kao ni njegov utjecaj na odluke koje su sadržavali novi provincijski statuti. Tako odlučno prigovara i odbacuje što statuti dopuštaju pojedinim svećenicima godišnje primati misnu naknadu za 30 do 80 misa. Odbacuje uredbu o pohranjivanju novca

⁷⁸Isto mjesto, 286r, 291v.

⁷⁹Isto mjesto, 284r–285r.

⁸⁰Isto mjesto, 285r.

⁸¹Isto mjesto, 295rv.

⁸²Isto mjesto, 284r.

⁸³Isto mjesto, 287rv.

⁸⁴Isto mjesto, 304rv.

kod sindika uz obavještenje samostanskog poglavara, jer je to protivno zajedničkom životu koji traži da svaki član zajednice stečen novac preda poglavaru na dobro svih članova zajednice; samostanski poglavar opet ima zadaću skrbiti se o svakom članu zajednice za njegove opće i posebne potrebe. General Reda tolerira služenje novcem na putovanjima, ali traži da svatko po završetku putovanja izvijesti poglavara o korištenju. Također se suprotstavlja uredbi o meditativnoj molitvi tri puta tjedno, upozoravajući da reformati traže svakodnevno dva sata meditacije, dok se Generalne konstitucije zadovoljavaju s jednosatnom meditacijom. U svom osvrtu general Bernardin del Vago prigovara što statuti ne spominju generala Reda kao znak jedinstva Reda i franjevačkog zajedništva usprkos različitim provincijama i ograncima u Redu, što je razlog različitom načinu upravljanja i življenja. Na kraju traži od provincijala Hoenigmanna da te napomene usvoji, posebno one o novcu i meditativnoj molitvi, a ispravljeni tekst dostavi na odobrenje generalnoj kuriji da bi tek tada statute objavio tiskom.⁸⁵

Posljednja odredba generala Reda pokazuje da je generalni vizitator Schmid pogriješio protiv propisanog slijeda donošenja provincijskih statuta, jer je za njihovu valjanost i obvezatnost trebalo tražiti odobrenje generalnog definitorijskog. ⁸⁶ To je general Reda prigovorio 16. I. 1872. porovincijalu Hoenigmannu, ali mu je u istom pismu iskazao i povjerenje potičući ga da »ne sustane podizati, štiti i iz dana u dan povećavati vjernost redovničkoj stezi i opsluživanje Pravila«. ⁸⁷ Hoenigmann je iskoristio to povjerenje Generalne kurije, pa je 12. I. 1874. tražio da provinciju vizitira jedan od trojice bivših provincijala, naime: Večerina, Ozimk ili Volčič; kao četvrtog kandidata spomenuo je Pintera, naglasivši da je državna vlast poslije I. vatikanskog sabora neraspoložena prema Crkvi i da je zato odbila konkordat, pa ponovno vladaju ideje febronijanizma a parlament donosi prema Crkvi neprijateljske zakone, napose prema redovnicima. ⁸⁸ General je prihvatio te tvrdnje i za generalnog vizitatora imenovao samog Hoenigmanna ⁸⁹. Obavivši vizitaciju, on je po drugi puta izabran za provincijala. ⁹⁰ Tri godine kasnije dogodilo se je slično, jer Hoenigmann i tada moli da vizitator ne bude netko iz druge provincije. ⁹¹ General je imenovao Bartola Večerinu, ⁹² a na kapitulu je zbor izbornika po treći puta izabrao Hoenigmanna za provincijala, a Večerinu po četvrti puta za kustoda. ⁹³ Nakon toga trećeg trogodišta odredio je general Reda za vizitatora Eustahija Pun-

⁸⁵Isto mjesto, 318r–319v.

⁸⁶Isto mjesto, 291rv. – Naziv tih provincijskih statuta glasi: *Statuta Provinciae S. Crucis Croatiae-Carnioliae (Goritiae, 1871)*.

⁸⁷Isto mjesto, 320rv.

⁸⁸Isto mjesto, 364r–365r.

⁸⁹Isto mjesto, 370r–371r.

⁹⁰Isto mjesto, 378r–380r. – *Fridrik Hoenigmann (Mitterdorf (?), 7. V. 1823 – Gorica, 2. XI. 1883)* postao je svećenik 1846. Djelovao je kao profesor srednjih škola i Filozofskog učilišta u Kamniku. Prije nego što je izabran za provincijala, bio je tajnik i definitor provincije.

⁹¹AG, *Provincia Croatia Carniolia*, sv. 1, 418r–419r.

⁹²Isto mjesto, 434rv.

⁹³Isto mjesto, 4305–433r.

tnera, člana Tirolske provincije,⁹⁴ koji je 25. VIII. 1880. predsjedao kapitolu u Ljubljani i po četvrti puta odobrio Hoenigmannov izbor za provincijala.⁹⁵ General Reda je 1. IX. 1880. čestitao Hoenigmannu ponovni izbor, izrazio svoje zadovoljstvo što se je tako dogodilo i potvrdio svoje nade da će Hoenigmann i nadalje nastojati oko redovničke stege u svojoj provinciji.⁹⁶

Kako je vizitator Puntner podlegao Hoenigmannovu utjecaju, u Generalnoj je kuriji Hoenigmannov ugled porastao toliko da ga je 15. VIII. 1880. vrhovna uprava Reda, zajedno s Gaudencijem Guggenbichlerom iz Tirolske provincije, predložila za generalnog definitora koji će u vrhovnoj upravi zastupati reformatske provincije iz Austro-Ugarske.⁹⁷ Nažalost, Hoenigmann je samo prividno stajao na strani zahtjeva za redovničko opsluživanje, a stvarno je autokratski upravljao provincijom izgradivši sustav opće ovisnosti članova provincije prema vlastitoj osobi i svom poglavarskom autoritetu. Na taj način je Provinciju sv. Križa doveo do ruba raspadanja,⁹⁸ kako je 1883. bio ustanovio generalni vizitator Gaudencije Guggenbichler, Fermendžinov drug u generalnom definitoriju.⁹⁹

3. Josip Matzek zastupa franjevce opservante iz Habsburške Monarhije pred vrhovnom upravom Reda

Vjesnik promijenjenih odnosa između Crkve i Habsburške Monarhije, posebice ponovno uspostavljene povezanosti franjevacu opservanata u Monarhiji i vrhovne uprave Franjevačkog reda u Rimu, bio je bivši provincijal Provincije sv. Ivana Kapistranskoga Josip Matzek.¹⁰⁰ On je od 1844. u Beču obavljao dužnost povjerenika Svete Zemlje za cijelu Monarhiju, te je tako imao priliku graditi putove prema središnjim crkvenim ustanovama u Rimu i mimo uobičajenih nadležnosti. Stoga su mu najviše crkvene vlasti u Rimu još prije konkordata između Svete Stolice i Monarhije povjerile od 1850. do 1856. službu generalnog definitora. Obavljajući tu dužnost Matzek je i nadalje boravio u Beču, pa realno nije mnogo utjecao na poslove Reda, ali je postao povjerljiva osoba Generalne kurije i prvi savjetnik generala Reda u pitanjima franjevacu opservanata u Habsburškoj Monarhiji, osobito za one u mađarsko-hrvatskom dijelu Monarhije. Tako je s Matzekom započelo ponovno povezivanje Provincije sv. Ivana Kapistranskoga i Provincije sv. Ladislava s generalom Reda, kao što je sa Salezijem Volčičem i Klarom Vascottiem počelo povezivanje Provincije sv. Križa i vrhovne uprave Reda.

⁹⁴Isto mjesto, 494rv.

⁹⁵Isto mjesto, 487r, 492r. – Puntner je od 31. V. do 7. VII. 1880. obišao dvanaest samostana Provincije sv. Križa. Podlegao je Hoenigmannovu utjecaju do te mjere da je njegov vizitacijski izvještaj pun pohvala samom Hoenigmannu, kojem pripisuje stvarne i izmišljene zasluge. Tako hvali »rasvjetanu redovničku stegu i izvrsne redovnike« u Provinciji sv. Križa: »oživio je redovničku stegu i odstranio najveći broj prethodnih zloporaba« provincijal Hoenigmann (isto mjesto, 590rv).

⁹⁶Isto mjesto, 501r.

⁹⁷AG, *Definitoriales congressus*, 1869–1891, ad annum.

⁹⁸AG, *Provincia Croatia Carniola*, sv. 1, 574r.

⁹⁹–G, *Ordinis generalia*, sv. 6, 1r–6v.

¹⁰⁰*Capitulum generale ... 1856. celebratum*, Romae, 1856, 12–16.

Prvi izvještaj o Provinciji sv. Ivana Kapistranskoga podnio je Matzek Generalnoj kuriji Reda 1. VIII. 1851. javljajući da će provincija uskoro održati svoj kapitul.¹⁰¹ Na tom kapitolu je po drugi puta za provincijala bio izabran Dominik Kirchmayer. Njegov je izbor potvrdio primas ugarskog kraljevstva Ivan Scitovszky.¹⁰² Na tom kapitolu dogodio se, možda Matzekovom zaslugom, značajan pomak od jozefinističkoga crkvenog zakonodavstva prema prihvaćanju uredbi Generalnih konstitucija Franjevačkog reda, jer je kapitul nakon osam desetljeća izabrao u Upravno vijeće provincije uz provincijala još kustoda i četiri definitora.¹⁰³ Kirchmayer pogrešno spominje da je 25. III. 1802. donešena državna uredba o dvojici konsultora umjesto kustoda i četiri definitora; ona je starija i potječe iz prvih godina vladavine Josipa II.¹⁰⁴

Dok je Kirchmayer upravljao Provincijom sv. Ivana Kapistranskoga, došlo je do pripajanja Bugarsko-vlaške provincije.¹⁰⁵ Nije poznato da je Matzek neposredno sudjelovao u tom događaju. Ujedinjenje se dogodilo na zahtjev primasa Scitovszkog i uz suglasnost državnih vlasti; konačnu odluku o ujedinjenju donijela je 10. I. 1851. Kongregacija za širenje vjere, Propaganda, a 17. XII. 1851. toj je odluci Kongregacija za biskupe i redovnike dala izvedbenu valjanost. Provincijal Kirchmayer je 11. VII. 1852. pred čanadskim biskupom primio pečat dokinute provincije koji mu je predao posljednji bugarsko-vlaški provincijal Gabrijel Gyurma,¹⁰⁶ a Provincija sv. Ivana Kapistranskoga promijenila je naslov nazivajući se službeno: »Provincia Capistrana cum Bulgaro-valachica canonice unita«.¹⁰⁷

Već je spomenuto da je izboru provincijala Pavla Nagya 1854. predsjedao primas Scitovszky u svojstvu apostolskog vizitatora. Nakon tri godine Nagy je sam vizitirao provinciju i predsjedao kapitolu na kojem su izbornici za provincijala izabrali Kaju Agjića,¹⁰⁸ Matzekova prijatelja.¹⁰⁹ Nagy je 1860. na kapitolu po drugi puta izabran za provincijala pod Agjićevim predsjedanjem.¹¹⁰ Budući da je godinu

¹⁰¹AG, *Provincia Hungariae Capistrana* (cit. *Prov. Capistrana*), sv. 1, 2r.

¹⁰²Isto mjesto, 5r-6v.

¹⁰³Arhiv franjevačkog samostana u Našicama, *Protocollum encyclicas et circularium*, sv. 6, ad annum.

¹⁰⁴Franjo Emanuel HOŠKO, *Hrvatsko-primorska provincija u zapadnoj Hrvatskoj na prijelazu iz 18. u 19. stoljeće*, Kačić, 7(1975), 71-104.

¹⁰⁵AG, *Prov. Capistrana*, sv. 1, 2r.

¹⁰⁶Isto mjesto, 12v.

¹⁰⁷Isto mjesto, 5rv.

¹⁰⁸AG, *Prov. Capistrana*, sv. 1, 106r.

¹⁰⁹U šestom i na početku sedmog desetljeća 19. stoljeća Matzek i Agjić bili su najugledniji predstavnici Provincije sv. Ivana Kapistranskoga, i to Matzek njezina mađarsko-austrijskog dijela, a Agjić njezina hrvatskog dijela. To zakonom potvrđeno dvojstvo premostili su osobnim prijateljstvom i iskrenim međusobnim poštovanjem. Tako Matzek, kad mu je bio ponuđen naslov lektora jubilate, traži taj naslov i za Agjića. Što su više kopnile Matzekove fizičke i psihičke sile, to je više prenosio odgovornost predstavnika franjevaca opservanata u Habsburškoj Monarhiji na Agjića. To neposredno potvrđuju dva Matzekova pisma generalu Reda (usp. AG, *Prov. Capistrana*, 150rv, 159rv, 175r).

¹¹⁰Isto mjesto, 129r.

dana ranije prestala vizitatorska vlast primasa Scitovszkog, nije bilo pravnih zapreka da predstavnik generala Reda i u provincijama sv. Ivana Kapistranskoga i sv. Ladislava obavi generalnu vizitaciju i vodi kapitule. Nije isključeno da je Generalna kurija namjeravala Matzeku ponuditi tu zadaću. On je tada nije bio iz zdravstvenih razloga sposoban primiti, jer je u to vrijeme iz spomenutih razloga odbio ponovno ponuđenu službu generalnog defnitora.¹¹¹

Ipak u vlastitoj provinciji tri godine kasnije obavlja tu dužnost prihvativši je 9. VI. 1863. pismom u kojem spominje i pitanje misije u Vlaškoj, današnjoj Rumunjskoj.¹¹² Poslije vizitacije podnio je 7. VIII. 1863. izvještaj Generalnoj kuriji o stanju u Provinciji sv. Ivana Kapistranskoga ističući spremnost članova provincije da u Rumunjskoj obavljaju misionarske zadatke, ali se istodobno žali da je prilično pao broj članova provincije. Sve to uvjetuje da će se provincija morati odreći daljnje brige o toj misiji.¹¹³ Matzek predlaže da se u Rumunjskoj osnuje samostalna franjevačka kustodija sa središtem u Bukureštu, a Provincija sv. Ivana Kapistranskoga zadržat će brigu o samostanima u Devi, Alvincu, Körsöbanyi i Vingi.¹¹⁴ Na nedostatak osoblja tužio se još 24. XI. 1862. provincijal Pavao Nagy,¹¹⁵ ali još nije zahtijevao da provincija napusti misiju u Vlaškoj. Kad je 7. VI. 1863. po treći puta za provincijala izabran Kirchmayer, on odmah traži mogućnosti da provincija napusti misiju u Vlaškoj,¹¹⁶ a Matzek dva dana kasnije javlja u Rim da ni ostale provincije u Habsburškoj Monarhiji nemaju dovoljno osoblja pa jedva zadovoljavaju duhovne potrebe vjernika kojima služe.¹¹⁷ Poslije vizitacije Matzek je izvijestio i o unutarnjem stanju u svojoj provinciji. Ne skriva pred generalom Reda da od 27 samostana samo u pet samostana redovnici mole časoslov zajedno, što se djelomično može opravdati preopterećenošću pastoralnim radom, posebno katehizacijom.¹¹⁸ Matzek je predsjedao kapitulom.¹¹⁹ Članovi kapitula prihvatili su Matzekov prijedlog da provincijal sam vizitira provinciju u prve dvije godine svoga upravnog trogodišta, a za treću godinu traži vizitatora iz Generalne kurije.¹²⁰ U pismu 8. XI. 1863. Matzek je izvijestio generala Reda posebno o svom pohodu visokim školama svoje provincije u Mohaču i Baji. Piše da je sam ispitivao studente teološko gradivo i provjeravao praktično znanje iz govornišтва. Ustanovio je da imaju dostatno znanje i dovoljnu izvježbanost. Za sebe i za Kaju Agjića traži naslove lektora jubilata, tj. najviše prosvjetne naslove u Redu, ali odbija da aktivni profesori teologije pođu u Rim na ispitni natječaj za generalne lektore. Po njegovu sudu može generalna kurija proglasiti jedno učilište u provinciji generalnim ukčilištem i na njemu organizirati natječaj za generalne lektore. No nije siguran da je to moguće izvesti bez

¹¹¹ *Capitulum generale ... Romae 1862. celebratum*, Romae, 1862, 10.

¹¹² AG, *Prov. Capistrana*, sv. 1, 130v.

¹¹³ *Isto mjesto*, 137r-138r.

¹¹⁴ *Isto mjesto*, 130r-133r.

¹¹⁵ *Isto mjesto*, 126r.

¹¹⁶ *Isto mjesto*, 136r.

¹¹⁷ *Isto mjesto*, 152r.

¹¹⁸ *Isto mjesto*[, 130r.

¹¹⁹ *Isto mjesto*, 150rv.

¹²⁰ *Isto mjesto*, 132r.

teškoća, jer postupak ne bi bio u skladu s konkordatom i zaključcima ugarske provincijske sinode koja traži da mjesni biskupi ispituju kandidate za profesorsku službu na bogoslovnim školama i daju ovlast naučavanja i profesorima redovničkih visokih škola; biskupima pripada i pravo odobravanja školskih priručnika.¹²¹ General Reda Rafael Lippi odgovorio je 12. XII. 1863. da prihvaća njegove prijedloge, pa njemu, Kaji Agjiću i Erazmu Tomečku dodjeljuje naslove lektora jubilata, a aktivnim profesorima daje ovlast naučavanja i sa strane Reda, ali traži da u provinciji bude nadstojnik svih škola koji će u svakom školskom zavodu imati namjesnika da neposredno upravlja tom školom.¹²²

Po isteku Kirchmayerova trećega upravnog trogodišta, u kojem je 1864. provincija napustila samostane negdašnje Bugarsko-vlaške provincije i misiju u Rumunjskoj,¹²³ generalnu vizitaciju Provincije sv. Ivana Kapistranskoga obavio je u svojstvu generalnog vizitatora Kajo Agjić i 29. VIII. 1866. predsjedao kapitulom u Budimu. Među izbornicima bio je i Matzek. Za provincijala je po treći puta izabran Pavao Nagy, dok je Kirchmayer izabran za kustoda.¹²⁴ Kako je Nagy uskoro umro, Matzek je njegovu smrt dojavio Generalnoj kuriji u Rim, a general Reda Lippi 8. X. 1866. povjerava mu da sazove definatorij i izaberu provincijskog vikara. Tako je pod Matzekovim predsjedanjem izabran za vikara Mansvet Hantken, kojem je 8. XI. 1867. general Reda potvrdio izbor,¹²⁵ a 14. IX. 1867. dopustio služiti se naslovom provincijala, jer su tu povlasticu 3. IX. 1867. molili članovi definatorija; molbi se je bio pridružio i Matzek.¹²⁶

Matzek je gradio ugled Kaje Agjića pred Generalnom kurijom, a nije isključeno da je general Reda tražio njegovo mišljenje prije nego je 1866. Agjića imenovao generalnim vizitatorom u vlastitoj provinciji.¹²⁷ No Generalna kurija se i nadalje obraća Matzeku, smatrajući ga najutjecajnijim franjevcem u ugarskom dijelu Habsburške Monarhije. Tako 1866. ponovno pokušava preko njega organizirati u Provinciji sv. Ivana Kapistranskoga natječaj za generalne lektore i uspostaviti generalno učilište. Matzek se pak suprotstavlja nastojeći uvjeriti Generalnu kuriju da je takav naum neizvediv, jer opservantske provincije sv. Ladislava i sv. Vjenceslava u Češkoj nemaju vlastitih bogoslovnih škola, a Provincija Presvetog Otkupitelja u Dalmaciji je predaleko. Sve je to razlog da se ne može nadati dovoljnom broju natjecatelja za teološke katedre.¹²⁸ Ipak general Reda Lippi ne odustaje od želje

¹²¹*Isto mjesto*, 132v.

¹²²*Isto mjesto*, 133v; *Capitulum generale ... Romae 1862. celebratum*, 21.

¹²³AG, *Prov. Capistrana*, sv. 1, 130v–131v; 138v.

¹²⁴*Isto mjesto*, 206r.

¹²⁵*Isto mjesto*, 217r. – *Mansvet Hantken* (Jablunka u Šleskoj, 1. X. 1811 – Beč, 8. X. 1875) potjecao je iz plemićke obitelji. Na Teološkom fakultetu u Beču 1845. stekao je kvalifikaciju profesora i predavao crkvenu povijest i crkveno pravo na bogoslovnim školama u Baji (1836/1837) i Vukovaru (1844–1855). Također je obavljao službe župnika u Budimu (1855–1858), gvardijana u Beču (1860–1866), vikara provincije, provincijala (1866–1868; 1872–1875), i to u dva navrata (usp. *isto mjesto*, 438r–439r).

¹²⁶*Isto mjesto*, 248rv, 249v.

¹²⁷*Isto mjesto*, 186r.

¹²⁸*Isto mjesto*, 168v, 169r.

da uvede franjevačke visoke škole u Habsburškoj Monarhiji u krug ostalih takvih škola u Redu pa 21. IV. 1866. ponovno piše Matzeku neka nastoji osigurati barem natječaj za provincijske lektore koji će jednom moći pristupiti natječaju za generalne lektore »da bi naš Red u svemu bio jedna duša i jedno tijelo«. ¹²⁹ Nije sačuvan odgovor na ovaj zahtjev generala Reda, ali je očito bio negativan, jer do konca 19. stoljeća profesori franjevačkih visokih škola u Monarhiji nisu odustali od tzv. austrijskog programa teološkog školovanja. ¹³⁰

Matzek je dobro poznao školske i opće prilike također u Provinciji sv. Ladislava. Od sredine 19. stoljeća ta provincija nema dovoljno članova, kako se jo 1856. tuži provincijal Pillinger. ¹³¹ Najvjerojatnije je 1856. Matzek predložio člana te provincije Gerarda Zoba za svog nasljednika u službi generalnog definitora. No Zobu je bilo važnije ponovno biti provincijal, pa je odbio tu službu opravdavajući se visokom dobi. ¹³² Kad mu je 1860. istekla služba, sam je predsjedao kapitolu gdje je za provincijala izabran Anselmo Bolenyi, sudionik generalnog kapitula 1862. u Rimu. ¹³³ Kad je 1863. Matzek vizitirao svoju provinciju, u Provinciji sv. Ladislava još nije bilo izvedivo da poseban generalni vizitator obavi tu zadaću, pa je sam Bolenyi predsjedao kapitolu na kojem je za provincijala izabran Landulf Matković. ¹³⁴ Uz njega su Upravno vijeće provincije predstavljali kustod i dva definitora, a ne četvorica definitora. Stoga je general Reda Lippi prigovorio Bolenyiu što kapitul nije birao četiri definitora, pošto ga je 28. VII. 1863. izvijestio o kapitolu. Lippi se nije zadovoljio obrazloženjem koje mu je priopćio Bolenyi, ali je odobrio kapitulске spise strogo naredivši da na sljedećim kapitulima valja držati propise Generalnih konstitucija. ¹³⁵ No provincijal Matković, sudionik nastojanja da se Provinciji sv. Ladislava pridruže hrvatski samostani Hrvatsko-kranjske provincije sv. Križa, uspio je 20. III. 1866. isposlovati suglasnost Generalne kurije da kapitul te godine bira samo tri definitora. General Reda Lippi imenovao je samoga Matko-

¹²⁹ *Isto mjesto*, 169v.

¹³⁰ Franjo Emanuel HOŠKO, *Pastoralna formacija hrvatskih franjevaca u 19. stoljeću*, Kačić, 14(1982), 61–76.

¹³¹ AG, *Prov. S. Ladislai*, 42rv.

¹³² *Capitulum generale ... Romae 1862. celebratum*, 10.

¹³³ *Anselmo Bolenyi* (Ekbel, Njitra, 12. IV. 1802 – Koprivnica, 21. I. 1868) bio je niz godina profesor viših razreda gimnazije u Varaždinu (1839–1849), gvardijan i župnik u Čakovcu (1855–1860, 1863–1867), a u vodstvu provincije bio je definitor (1857–1860), kustod (1860–1863) i provincijal (1863–1866).

¹³⁴ *Landulf Matković* (Kanjiža, 11. IX. 1812 – Maria Gyud, 5. X. 1881) stupio je u Provinciju sv. Ladislava 1828. da bi kod Hinka Hrgovića i Bolenyia studirao u Varaždinu filozofiju, a u biskupijskoj bogoslovnoj školi u Pečuhu teologiju (1830–1836). Položio je ispit za profesora filozofije i predavao filozofijske discipline u Varaždinu (1838–1840). Obavljao je pastoralne službe u Szigethvaru, Kanjiži, Segesdu i Maria Gyudu, dok ga nije 1863. kapitul u Varaždinu izabrao za provincijala. Po isteku te službe bio je upravitelj svetišta Gospe Judske u Maria Gyudu.

¹³⁵ AG, *Prov. S. Ladislai*, 91r–99r.

vića generalnim vizitatorom i predsjednikom kapitula na kojem su izbornici izabrali Marina Marinovića za provincijala.¹³⁶

U toj prepirci s provincijalima Provincije sv. Ladislava oko broja definitora general Reda ne koristi Matzekove usluge, ali ga pita i nadalje za mišljenje i savjet. Tako je Matzek 24. I. 1869. predložio Jeremiju Glosza za vizitatora u Provinciji sv. Ivana Kapistranskoga, a 5. III. 1869. je izrazio i svoje slaganje s nakanom Generalne kurije da Kajo Agjić bude vizitator u Provinciji sv. Ladislava.¹³⁷ Bilo je to samo dva mjeseca prije njegove smrti, jer je 14. V. 1869. preminuo u Beču. Otada je Kajo Agjić osoba povjerenja za Generalnu kuriju Reda, kad god su u pitanju franjevci opservanti u kontinentalnoj Hrvatskoj i Podunavlju.

4. Kajo Agjić u službi restauracije redovničke stege

Kajo Agjić je za svoga prvog upravljanja Provincijom sv. Ivana Kapistranskoga od 1857. do 1860. izričito gradio njezinu povezanost s vrhovnom upravom Reda. Kustod mu je bio Paškal Korošič, a definitori Kirchmayer, Klasanović, Hantken i Becker. Svojoj je zajednici u tom razdoblju priopćio pet pisama generala Reda Bernardina Trionfetta,¹³⁸ a sam je neposredno po izboru 16. VIII. 1857. upravio prvu okružnicu potičući na punu vjernost redovničkim zavjetima. Tom zgodom je objavio uredbu pape Pija IX. koja dopušta jednostavne zavjete redovnicima već nakon navršene 16. godine života, a vječne tri godine kasnije. Prethodno je tu papinsku uredbu priopćio redovnicima u Ugarskoj primas Scitovszky 8. I. 1857. uz potrebna tumačenja, jer nije bila u skadu s državnim zakonima, pa je izazvala niz pravnih dvojbi.¹³⁹ U godini svog izbora za provincijala Agjić je organizirao svečanu proslavu 100. godišnjice osnutka Provincije sv. Ivana Kapistranskoga.¹⁴⁰ Godinu dana kasnije je zajedno s kustodom Kostrošičem sudjelovao na pokrajinskoj crkvenoj sinodi u Esztergonu.¹⁴¹ Neposredno prije sinode upravio je 12. VIII. 1858. Agjić okružnicu u kojoj traži da članovi provincije nose tonzuru, održavaju propise kućne discipline, klauzuru i uredbu o izlaženju iz samostana. Samostansku stegu povezuje s redovničkom poslušnošću prema poglavarima. Njih pak obvezuje zavjet siromaštva na mjesečno davanje računa o upravljanju novcem apostolskom sindiku i sa-

¹³⁶Marin Marinović (Čakovec, 13. IV. 1806 – Zagreb, 18. II. 1875) poslije svećeničkog ređenja 1829. položio je ispit za profesora filozofije i predavao na Filozofskom učilištu u Varaždinu (1831–1838). Zatim je bio samostanski starješina u Koprivnici (1838/1839, 1862–1866), Kloštru Ivaniću (1839–1846), Krapini (1850–1854), Varaždinu (1854–1857) i Zagrebu (1857–1862). Najprije je sudjelovao u vodstvu Provincije sv. Ladislava kao savjetnik provincijala Pillingera (1851–1854), a zatim je preuzeo vodstvo zajednice kao provincijal (1866–1869); stolovao je u Zagrebu (*isto mjesto*, 107rv, 112r).

¹³⁷*Isto mjesto*, 120rv; *Prov. Capistrana*, sv. 1, 262rv.

¹³⁸Arhiv franjevačkog samostana u Našicama, *Protocollum encyclicarum seu circularium*, sv. 7, 70–73, 91–92, 101–102, 105–106.

¹³⁹AG, *Prov. S. Ladislai*, 92rv, 100r–101v; *Prov. Capistrana*, sv. 1, 137r, 138v.

¹⁴⁰AG, *Prov. Capistrana*, sv. 1, 142r.

¹⁴¹Congregazione per l'Evangelizzazione dei popoli – Congregatio de Propaganda fide, *Ungheria e Transilvania*, sv. 8, 231v, 237r.

mostanskim vijećnicima, diskretima; svaka pak tri mjeseca trebaju poslati provincijalu izvještaj o materijalnom poslovanju. Agjić se u istoj okružnici zalaže i za trajnu pastoralnu formaciju pa određuje da nosioci službe župnika moraju pristupati provjeravanju znanja iz dogmatskog, moralnog i pastoralnog bogoslovlja kao i kanonskog prava te praktičnih vježbi u propovijedanju i ispovjednoj praksi, tj. rješavanju »casus conscientiae«.¹⁴²

Potkraj svoje upravne službe Agjić predbacuje članovima provincije u okružnici 11. VIII. 1859. sljedeće zloupotrebe: zanemarivanje korske molitve, nedostatno pripremanje za bogoslužne čine, odlaganje osobne ispovijedi, što dovodi tako daleko da se neki redovnici ispovijedaju jedanput godišnje, nemar u vođenju samostanskih uredovnih spisa, neodazivanje na pastoralne konferencije gdje se rješavaju »casus conscientiae«, nepristupanje mladih svećenika propisanim jurisdikcionalnim ispitima.¹⁴³ Agjić je uistinu uporno poticao riječju i pismima na restauraciju redovničkog života po načelima ondašnjeg općecrkvenog poimanja redovničkog savršenstva,¹⁴⁴ što mu priznaje i nasljednik u službi provincijala Pavao Nagy spominjući 16. VIII. 1860. u svojoj okružnici kako je Agjić uspio uvesti korsku molitvu u samostane gdje su odgojni zavodi. U tom pismu ponovio je Agjićeva upozorenja o klauzuri i dodao zabranu služenja civilnim odijelom i zanemarivanja predviđenog čitanja duhovne literature kod zajedničkog blagovanja.¹⁴⁵

Kada je Generalna kurija Agjiću povjerila službu generalnog vizitatora u vlastitoj provinciji, on je 25. II. 1866. zahvalio na povjerenju i zatražio da može ovladati ozbiljne redovnike da u njegovo ime pohode udaljene samostane. General Reda Lippi 6. III. 1866. odobrio je tu molbu pridržavši sebi pravo imenovati takvog delegata na Agjićev prijedlog.¹⁴⁶ Za vizitacije Agjić je osobitu pažnju posvetio studentima i profesorima teologije u Baji. Dao je 28. VI. 1866. sljedeće upute: profesori moraju poštovati propise o radnim i slobodnim danima; nastava počinje 1. listopada i završava 30. lipnja; profesori ne smiju zanemarivati svoje obveze neredovitim predavanjima, a studenti trebaju nastojati oko boljeg znanja latinskog jezika.¹⁴⁷ Ostale Agjićeve izvještaje o vizitaciji i kapitolu pregledao je generalni prokurator Reda, kasniji general, Bernardin del Vago, i 12. X. 1866. ocijenio ih vrlo pozitivno.¹⁴⁸ Poslije kapitula Agjić je otputovao u Rim radi sređivanja pitanja misije

¹⁴² Arhiv franjevačkog samostana u Našicama, *Protocollum encyclicarum seu circularium*, sv. 7, 84–86, 90–92.

¹⁴³ Isto mjesto, 95, 96.

¹⁴⁴ Agjić je objavio *Manuale franciscanum* (Buda, 1872). Priručnik sadrži kratku povijest Franjevačkog reda (3–10), Pravilo i Oporuku sv. Franje (11–33), obrednik oblačenja i zavjetovanja (34–104) i uputu u redovničko življenje (105–187). Upravo je od osobite važnosti taj posljednji dio, gdje Agjić u 33 poglavlja razlaže svoja shvaćanja redovničkog života. Premda je ta uputa namijenjena franjevcima, ne može se u njoj niti naslutiti neke elemente franjevačke duhovnosti; naprotiv, Agjićeva uputa je općenit pregled ondašnje teologije redovništva, obrazloženje monastičkog pogleda na redovništvo i opravdanje zahtjevnosti redovničke stege.

¹⁴⁵ Arhiv franjevačkog samostana u Našicama, *Protocollum encyclicarum seu circularium*, sv. 7, 109.

¹⁴⁶ AG, *Prov. Capistrana*, sv. 1, 170rv–172v.

¹⁴⁷ Isto mjesto, 185r.

¹⁴⁸ Isto mjesto, 217v, 224rv.

u Rumunjskoj. U Generalnoj kuriji ostavio je vrlo dobar dojam, pa general Reda Lippi 8. XI. 1866. u pismu provincijskom vikaru Hantkenu hvali Agjića da je »izvrsno obavio svoje službe.«¹⁴⁹

Razumljivo je stoga da je tri godine kasnije Generalna kurija imenovala Agjića za vizitatora u Provinciji sv. Ladislava. Nakon gotovo jednog stoljeća on je bio prvi vizitator te provincije iz druge provincije. Agjić je 28. II. 1869. prihvatio službu, i to na zadovoljstvo svoga starijeg prijatelja Josipa Matzeka,¹⁵⁰ ali uz veliku oporbu provincijala Marinovića i ostalih članova Upravnog vijeća Provincije sv. Ladislava.¹⁵¹ Obavljanje vizitacije došlo je u pitanje jer je Agjić obolio. Kad je prizdravio, pošao je 25. IV. 1869. iz Slavonske Požege prema Zagrebu, ali ga je već u Cerniku ponovno svladala groznica, pa 27. IV. 1869. u pismu generalu Reda predlaže za tu službu Jeremiju Glosza, ne znajući da je u međuvremenu on primio imenovanje za vizitatora u Provinciji sv. Ivana Kapistranskoga.¹⁵² U međuvremenu se je Agjić ipak oporavio, pa Generalna kurija 14. V. 1869. traži od njega da vizitira samo samostan gdje će biti kapitul i predsjedka kapitul.¹⁵³ Oporavivši se Agjić je pohodio samostane u Zagrebu, Čakovcu i Varaždinu.¹⁵⁴ U njima je ustanovio da i Provincija sv. Ladislava pati od jednakih nedostataka kao i njegova provincija, jer se krši zajednički život neovisnom upotrebom novca, izostavljanjem korske molitve, zaboravom na klauzuru i drugim nedostacima.¹⁵⁵ Kako je kapitul u Varaždinu uz provincijala Šimuna Szömöricsa i kustoda Jeronima Horvata izabrao samo tri definitora, Generalna kurija je 29. VII. 1869. zatražila od Agjića obrazloženje zašto nije izabran i četvrti definitor. Agjić se je pozvao na prethodno odobrenje Generalne kurije, pa je ona odobrila kapitulske spise.¹⁵⁶

Iste godine je kapitul Provincije sv. Ivana Kapistranskoga pod predsjedanjem Jeremije Glosza izabrao Agjića po drugi puta za provincijala.¹⁵⁷ Kako je u međuvremenu umro Josip Matzek, traži general Reda Bernardin del Vago 13. IV. 1872. od Agjića da predloži nekog člana svoje provincije za vizitatora u Provinciji sv. Ladislava, a nekoga iz susjednih provincija za vizitatora u vlastitoj provinciji.¹⁵⁸ Nije pronađen Agjićev odgovor, ali je opravdano zaključiti da je na njegov prijedlog Generalna kurija imenovala Engelberta Felleru iz Provincije sv. Ivana Kapistranskoga za vizitatora u Provinciji sv. Ladislava, a člana te provincije Paulina Vutića za vizitatora u Agjićevoj provinciji.¹⁵⁹ Feller i Vutić obavljali su vizitaciju po istom upitniku po kojem su prije tri godine Agjić i Glosz vodili svoje vizitacije.¹⁶⁰ Nastojali su ustanoviti kako pojedini redovnici obavljaju bogoslužje u crkvi i

¹⁴⁹Isto mjesto, 224rv.

¹⁵⁰AG, *Prov. S. Ladislai*, 112r, 120rv.

¹⁵¹Isto mjesto, 117r, 118r, 128rv.

¹⁵²Isto mjesto, 125v; *Prov. Capistrana*, sv. 1, 264rv.

¹⁵³AG, *Prov. S. Ladislai*, 121v.

¹⁵⁴Isto mjesto, 126rv.

¹⁵⁵Isto mjesto, 140r.

¹⁵⁶Isto mjesto, 135r–138r, 140v, 141r, 145r–146v.

¹⁵⁷*Prov. Capistrana*, sv. 1, 326r, 331r.

¹⁵⁸AG, *Prov. S. Ladislai*, 175rv.

¹⁵⁹Isto mjesto, 180rv; *Prov. Capistrana*, sv. 1, 375r.

¹⁶⁰AG, *Prov. Capistrana*, sv. 1, 376rv; *Pov. S. Ladislai*, 189r.

ostale pastoralne dužnosti, napose dijeljenje sakramenata; da li drže korsku molitvu i čitaju propisane knjige za vrijeme blagovanja. Feller u svom izvještaju zamjera što u Provinciji sv. Ladislava ima svećenika sklonih piću i poglavara koji zanemaruju opskrbu svojih ukućana, pa su oni sami prisiljeni brinuti se za obuču, odjeću i troškove putovanja. Nije bio zadovoljan radom Filozofskog učilišta u Varaždinu, jer su na njem predavali nastavnici bez propisane kvalifikacije. Prigovara što redovnici ne nose tonzuru, a provincijalu Szömöricsu zamjera što nije dva puta, nego samo jednom, pohodio samostane i vizitirao članove provincije, ne obavivši tako propisan kanonski pohod. U obje provincije pojedinci obnašaju i više redovničkih upravnih službi, i to često preko propisanih rokova. Provinciji sv. Ivana Kapistranskoga vizitator Vutić pripisuje u dobro što odgojitelji drže odgajanicima i braći laicima pouke i nagovore te što sindici u većini samostana nadgledaju materijalno poslovanje.¹⁶¹ Generalna kurija odobrila je oba izvještaja i kapitulske spise iz kojih se razabire da je kapitul Provincije sv. Ladislava Vutića izabrao za provincijala, a kapitul Provincije sv. Ivana Kapistranskoga Mansveta Hantkena; izbornici na tom kapitolu izabrali su Agjića za kustoda. Generalna kurija pohvalila je Fellera što je konačno ishodio da u Upravnom vijeću Provincije sv. Ladislava budu četiri definitora, ali mu i prigovara što se je zadovoljio uspostavljanjem redovničke stege samo u samostanima novicijata i samostanima gdje borave studenti filozofije i teologije; trebalo je uvesti redovničku stegu u sve samostane.¹⁶²

U to vrijeme vlada u Austro-Ugarskoj snažno opiranje liberala djelovanju Crkve, a u Njemačkoj je upravo 1875. u jeku tzv. Kulturkampf u kojem su dokinute dvije provincije,¹⁶³ pa Generalna kurija Reda samo izdaleka prati zbivanja u Habsburškoj Monarhiji. U Hrvatsko-kranjsku provinciju sv. Križa nije slala vizitatora 1874. godine, a u provincije sv. Ivana Kapistranskoga i sv. Ladislava od 1875. do 1884. godine. U tom desetljeću su uglavnom sami provincijali predsjedali i provincijskim kapitulima. Tako je Vutić¹⁶⁴ 5. VIII. 1875. u Varaždinu predsjedao kapitolu gdje su izbornici izabrali Klementa Letlingera¹⁶⁵ za provincijala i Ludovika Horva-

¹⁶¹ *Prov. Capistrana*, sv. 1, 375r–379r; *Prov. S. Ladislai*, 180rv, 200r–211v.

¹⁶² *Prov. Capistrana*, sv. 1, 376rv; 375r–379r; *Prov. S. Ladislai*, 186rv, 200r–211v.

¹⁶³ *Prov. Capistrana*, sv. 1, 387v; *Prov. S. Ladislai*, 219r; 221v.

¹⁶⁴ AG, *Ordinis generalia*, sv. 11, 52r

¹⁶⁴ *Paulin Vutić* (Koprivnica, 20. IX. 1816 – Varaždin, 26. XI. 1878) zaređen je 1842. za svećenika i odmah djeluje kao učitelj glavne škole u Koprivnici. Od 1858. do 1869. bio je gvardijan i direktor učilišta filozofije u Varaždinu, a bio je i savjetnik provincijala Marinovića (1866–1869). Pošto je obavio generalnu vizitaciju u Provinciji sv. Ivana Kapistranskoga, izabrali su ga članovi kapitula za provincijala (1872–1875) Provincije sv. Ladislava. Vutić je u pismu generalu Reda 31. VI. 1872. obećao »obnoviti redovničko opsluživanje, utvrditi ga i tako mirno osigurati upravljanje provincijom« (Ab, *Prov. S. Ladislai*, 221r, 224rv).

¹⁶⁵ *Klement Letlinger* (Gelse kod Zalada, 16. IV. 1826 – Kanjiža, 8. VIII. 1891) sa Šimunom Szömöricsom je 15 godina predavao filozofske predmete na Filozofskom učilištu u Peču (1850–1865). U vodstvu provincije sudjeluje kao definitor (1866–1869; 1869–1872), a u dva navrata i kao provincijal (1875–1878; 1887–1890). Nije sudjelovao 1889. na generalnom kapitolu u Rimu opravdavajući se bolešću (*isto mjesto*, 475r), ali vjerojatnije nije želio naći se u prilici da se opravdava od tužbi na njegovo ponašanje koje je bilo poznato Generalnoj

ta¹⁶⁶ za kustoda.¹⁶⁷ Letlingeru je Generalna kurija savjetovala brigu za »opsluživanje redovničke stege«, ali on za nju nije mario ni kao provincijal ni kao generalni vizitator, kad je 25. VII. 1878. predsjedao izboru Jerka Horvata¹⁶⁸ za provincijala u Čakovcu.¹⁶⁹ Tri godine kasnije je 26. VII. 1881. u Varaždinu Jerko Horvat vodio kapitul koji je za provincijala izabrao njegovog brata Ludovika.¹⁷⁰

Kajo Agjić je u to vrijeme već stupio u osmo desetljeće života, ali je pred Generalnom kurijom i nadalje predstavljao najuglednijeg čovjeka među franjevcima opservantima u Austro-Ugarskoj. Generalna kurija tako prihvaća njegovo suprotstavljanje pokušaju provincijala Provincije sv. Ivana Kapistranskoga Mansveta Hantkena (1872–1875) i njegovog suradnika Nikole Brezovskog, kasnijeg provincijala (1878–1880),¹⁷¹ koji su bili poduzeli korake da odijele četiri samostana u Austriji i zajedno sa samostanima u Štajerskoj obrazuju novu austrijsku provinciju.¹⁷² I u Provinciji sv. Ivana Kapistranskoga u tom su razdoblju provincijali predvodili provincijske kapitule. Tako je Hantken 1875. predsjedao izboru Solana Kr-

kuriji (*isto mjesto*, 388r–389r, 394r–395v). Osim toga Letlinger nije krio svoje neraspoloženje prema uvođenju redovničke stege, jer 8. VII. 1889. piše generalu Reda da su okolnosti u njegovoj provinciji takve »da je jedva moguće osigurati život po Pravilu« (*isto mjesto*, 475rv).

¹⁶⁶Ludovik Horvat (Varaždin, 5. VII. 1834 – Krapina, 29. X. 1921 stupio je u Provinciju sv. Ladislava 1850. i zatim studirao filozofiju kod Letlingera i Szömöricsa u Pečuhu; ondje je na biskupijskoj bogoslovnoj školi završio studij teologije. U Zagrebu djeluje kao odgojitelj studenata teologije, gvardijan (1863–1866) i tajnik provincijala Marinovića (1866–1869). Zatim do konca 19. stoljeća boravi u Čakovcu kao samostanski starješina i župnik, a u tri navrata je na čelu provincije kao provincijal (1881–1884, 1890–1893, 1893–1896).

¹⁶⁷*Isto mjesto*, 237r–262v.

¹⁶⁸Jeronim Horvat (Varaždin, 19. IX. 1832 – Virovitica, 9. XI. 1897) bio je stariji brat Ludovika Horvata. U Provinciju sv. Ladislava ušao je 1848. i studirao filozofiju i teologiju u Zagrebu (1851–1856). Svećeničko djelovanje započeo je kao vjeroučitelj u Čakovcu (1658–1660) i ondje nastavio kao župnik i gvardijan (1860–1866), a zatim se u istim službama ustalio u Virovitici (1866–1878, 1881–1897). Bio je savjetnik provincijala Matkovića (1863–1866) i zatim Marinovića (1866–1869), kustod i zamjenik provincijala Szömöricsa (1869–1872) i konačno sam provincijal (1878–1881). Tada ga Generalna kurija upozorava da je »poput dobra pastira dužan svom snagom promicati redovničku stegu kako bi ispunio svoj dio odgovornosti« (*isto mjesto*, 309v).

¹⁶⁹*Isto mjesto*, 292r–297r.

¹⁷⁰*Isto mjesto*, 326r–328v.

¹⁷¹Nikola Brezowsky (Beč, 18. VI. 1822 – Budim, 26. IX. 1879) zaključio je studij teologije kod Marcela Dorića i Jeremije Glosza na bogoslovnoj školi Provincije sv. Ivana Kapistranskoga u Baji (1845). Na Sveučilištu u Budimpešti 1846. postigao je kvalifikaciju profesora filozofije i teologije, pa je predavao četiri godine filozofiju i deset godina teologiju. Zatim je duhovnik redovnica u Pečuhu (1864–1870) poglavar samostana u Budimu (1860–1864) i Beču (1870–1878) Beču je 1874. organizirao svečanu proslavu 600. godišnjice smrti sv. Bonaventure (AG, *Prov. Capistrana*, sv. 1, 393rv, 397r–398v, 401r–403r). Po preporuci provincijala Hantkena bio je 1875. vizitator vlastite provincije (*isto mjesto*, 412r, 445rv, 448r), a 10. VIII. 1878. članovi kapitula u Budimu izabrali su ga za provincijala (*isto mjesto*, sv. 2, 35r–36r, 53r–54r).

¹⁷²*Isto mjesto*, sv. 1, 416rv, 451r–452v.

kvarića za provincijala,¹⁷³ a Krkvarić 1878. izboru Nikole Brezovskog.¹⁷⁴ Ta dva provincijala ozbiljno su se trudila oko uvođenja redovničke stege.¹⁷⁵ Brezovsky je umro 26. IX. 1879. za trajanja provincijalske službe, pa je provincijski definatorij pod predsjedanjem Agjića kao najstarijeg provincijala izabrao Kuzmu Brinnicha za provincijskog vikara.¹⁷⁶ Visoka služba u provinciji bila je razlog da je Brinnich uz dubrovačkog provincijala Jakova Jovića bio kandidat za predstavnika franjevac opservanata iz Austro-Ugarske u Generalnom definatoriju. Kongregacija za biskupe i redovnike povjerila mu je 11. V. 1881. tu službu, ali je Brinnich nije prihvatio »iz zdravstvenih razloga«.¹⁷⁷

¹⁷³*Solan Krkvarić* (Osijek, 24. III. 1821 – Vukovar, 29. III. 1880) u rodnom je gradu završio tzv. glavnu školu, zatim gimnaziju i 1838. stupio u Beču u novicijaj Provincije sv. Ivana Kapistranskoga. Kad je završio uobičajeno filozofsko i teološko školovanje, poslao ga je 1845. provincijal Matzek u Zagreb, gdje je na Akademiji položio ispit za gimnazijskog profesora. Na osječkoj Gimnaziji predavao je jedno desetljeće (1845–1855) priredivši prve priručnike iz fizike i kemije na hrvatskom jeziku. Kratko vrijeme predavao je pastoralno bogoslovlje, katehetiku i liturgiku na bogoslovnoj školi u Budimu (1857/1858), a zatim se posvetio pastoralnoj službi u Mohaču (1855/1856, 1858/1859), Tabanu kraj Budima (1856/1857), Cerniku (1860–1866 i Vukovaru (1866–1875, 1878–1880); u posljednja dva mjesta bio je gvardijan i župnik. U upravi provincije sudjelovao je kao definator (1863–1866) i zamjenik provincijala (1878–1880). Kao provincijal (1785–1788) upravio je 12. VIII. 1876. pismo članovima provincije u kojem traži prihvaćanje i provođenje temeljnih zahtjeva redovničke stege: redovitu zajedničku molitvu, duhovno štivo za vrijeme blagovanja, držanje posta i nemrsa u skladu s Pravilom, odijevanje po propisu, nošenje tonzure, uspostavu klauzure, održavanje propisa o izlaženju iz samostana u pratnji, tromjesečne izvještaje provincijalu o ekonomskom poslovanju samostana, permanentnu formaciju putem rješavanja pastoralnih slučajeva, brižljivo obnavljanje katehetskog znanja i redovito propovijedanje (usp. Arhiv samostana u Našicama, *Protocollum encyclicarum seu circularium*, sv. 7, 225–231; 246–250). – Krkvariću je Lovro Lipovčević ispjevao i tiskao prigodnu pohvalnicu: *Čestitka ... Solanu Kerkvariću ... za svečani imendan 24. srpnja 1875* (Budim, 1875).

¹⁷⁴AG, *Prov. Capistrana*, sv. 2, 57r–59r.

¹⁷⁵*Isto mjesto*, 24v. – Redovničku stegu prihvatili su osobito austrijski samostani Provincije sv. Ivana Kapistranskoga, i to zato što je u austrijskom dijelu Habsburške Monarhije crkveni život bio zauzetiji nego u ugarskom dijelu iste države. Poslije tzv. Austro-ugarske nagodbe 1867. još su bila izraženija nastojanja za odjeljivanjem tih samostana u novu provinciju, premda je Agjić onemogućio nastojanja provincijala Hantkena (*Isto mjesto*, 451rv). Generalni definator Guggenbichler, i sam Austrijanac, 1881. predlaže generalu Reda da se od četiri samostana u austrijskom dijelu Provincije sv. Ivana Kapistranskoga i tri štajerska samostana obrazuje nova provincija, jer tome pogoduje politička podijeljenost u dvojnoj Monarhiji (AG, *Ordinis generalia*, vol. 6, 9v).

¹⁷⁶AG, *Prov. Capistrana*, sv. 2, 99rv.

¹⁷⁷*Kuzma Brinnich* (rođ. 1. VIII. 1823) djelovao je u odgoju i obrazovanju mladih članova Provincije sv. Ivana Kapistranskoga kao profesor filozofije i teologije (1862–1872), a zatim je niz godina bio poglavar samostana u Sankt Pöltenu (1872–1879; 1881–1884). Definator je bio provincijalu Hantkenu (1872–1875), a kustod i zamjenik provincijalu Krkvariću (1875–1878) i provincijalu Ivi Rodiću (1881–1884), a sam je stajao na čelu provincije kao porovincijski vikar (1879–1881). Kad je Kongregacija za biskupe i redovnike Brinnicha imenovala generalnim definatorom (AG, *Definitoriales congressus*, br. 361), on je prihvatio imenovanje, pa se

Pošto je 21. VI. 1881. general Reda Bernardin del Vago obavijestio spomenutu kongregaciju o Brinnichovu odbijanju, zamolio je da Generalni definatorij može za to mjesto predložiti drugog predstavnika opservanata s područja Austro-Ugarske.¹⁷⁸ Zatim se je 4. VII. 1881. obratio pismom Kaji Agjiću s molbom da mu preporuči prikladnu osobu za tu službu, redovnika na dobru glasu, razborita i poznavao jezika. Agjić je 22. VI. 1881. predložio Euzebija Fermandžina, premda je najprije želio predložiti Ivu Rodića.¹⁷⁹ Najvjerojatnije je Agjić odustao od Rodićeve kandidature zato što je očekivao da će on biti izabran za provincijala u Provinciji sv. Ivana Kapistranskoga, što se je i dogodilo 9. VIII. 1881. na kapitulju u Budimu, kojem je predsjedao u svojstvu generalnog vizitatora Kuzma Brinnich.¹⁸⁰ Razboritom porosudbom Agjić je tako ostavio slobodan put Ivi Rodiću do službe provincijala, a Fermandžinu otvorio put u Rim.¹⁸¹

II.

FERMENDŽINOVO SUPROTSTAVLJANJE JOZEFINISTIČKOJ BAŠTINI

Euzebije Fermandžin je sudjelovao 1881. na provincijskom kapitulju i za vrijeme kapitula obavljao dužnost tajnika.¹⁸² Poslije kapitula ponovo je izabran za gvardijana samostana u Baji uz uvjet da i nadalje predaje na tamošnjoj Franjevačkoj bogoslovnoj školi. Predavao je pastoralno i moralno bogoslovlje i također obavljao dužnost predstojnika Škole.¹⁸³ Očito je Agjić, koji je i sam prisustvovao kapitulju, prešutio njegovu kandidaturu za generalnog definitora; najvjerojatnije Generalna kurija nije viša Agjića obavještavala o sudbini njegova prijedloga. Svakako je Fermandžinovo imenovanje u Rimu uslijedilo tek potkraj studenoga 1881. Tada je naime o njemu obaviješten provincijal Rodić, koji 4. XII. 1881. u pismu generalu Reda Bernardinu del Vagu hvali Fermandžina i izriče svoje uvjerenje da je on uistinu prikladan za tu službu. U istom pismu moli da Fermandžin ostane u provinciji do kraja školske godine, što je 12. XII. 1882. general i odobrio.¹⁸⁴ Rodić je 5.

13. V. 1881. potpisuje »Provinciae S. Ioannis a Capistrano Vic. Provincialis unaque Definitor Generalis Ordinis« (AG, *Prof. Capistrana*, sv. 2, 89rv, 91r). No službu je odbio kad je saznao da papa Leon XIII. traži da generalni definatori borave u Rimu (AG, *Consultationes generales seu definitoriales*, br. 330, 361, 365). U međuvremenu je 9. IV. 1881. primio imenovanje za generalnog vizitatora u vlastitoj provinciji i obavio generalnu vizitaciju (AG, *Prov. Capistrana*, sv. 2, 99rv).

¹⁷⁸ AG, *Ordinis generalia*, sv. 6, 21rv.

¹⁷⁹ AG, *Consultationes generales*, sv. 2, br. 379; *Prov. Capistrana*, sv. 2, 91r–92v.

¹⁸⁰ *Isto mjesto*, 99rv.

¹⁸¹ Generalna kurija je 24. VIII. 1881. odobrila Brinnichov vizitacijski izvještaj i kapituljske spise, a zatim je sa zadovoljstvom prihvatila Rodićevo predstavljanje u svojstvu provincijala (*isto mjesto*, 106r, 108r–109v).

¹⁸² *Isto mjesto*, 101r.

¹⁸³ *Isto mjesto*, 103v.

¹⁸⁴ *Isto mjesto*, 112r, 112rv; *Consultationes generales* sv. 2, br. 411.

I. 1882. zahvalio generalu Reda za udijeljeno dopuštenje, a Fermendžin je tek 12. I. 1882. upravio pismo generalu Reda Bernardinu del Vagu u kojem izriče svoje prihvaćanje imenovanja za službu generalnog definitora spominjući da je 31. XII. 1881. primio o tome obavijest. Tom zgodom i on obećaje da će doći u Rim po isteku školske godine.¹⁸⁵

Fermendžin je stigao u Rim tek. 1. X. 1882. Dočekali su ga ostali članovi Generalnog definitorijskog nadzora da će doprinijeti restauraciji Reda, napose u provincijama u Habsburškoj Monarhiji.¹⁸⁶ Predviđanja i nadanja nisu se posve obistinila. Fermendžin je postavio temelje takve restauracije u Provinciji sv. Marije,¹⁸⁷ ali njegovu zauzetost za uvođenje redovničke stege nisu prihvatili članovi vlastite Provincije sv. Ivana Kapistranskoga. Uspješniji je u tom obnavljanju redovničke stege bio Fermendžinov drug u Generalnom definitorijskom Gaudencije Guggenbichler u Hrvatsko-kranjskoj provinciji sv. Križa, dok je Fermendžin osobito uspješno surađivao u izradi novih Generalnih konstitucija, koje su postale znak i sredstvo ne samo onodobne franjevačke obnove nego i ujedinjenja četiriju ogranaka u Redu u jedinstvenu organizacijsku i životnu crkvenu strukturu.

Po dolasku u Rim povjerio je general Reda 21. XI. 1882. Fermendžinu službu analiste Reda, da nastavi posao izdavanja Waddingovih *Annales Minorum* nakon Ireneja a Torcegna, koji je napustio tu službu postavši generalnim prokuratorom Reda.¹⁸⁸ Prvi pak upravnički zadatak prihvatio je Fermendžin još potkraj 1882. započevši generalnu vizitaciju Provincije Marije Bezgrešne u Poljskoj, odnosno austrijskoj Galiciji, sa sjedištem u Lavovu. Bila je to opservantska provincija, zvana »bernardinska«, siromašna brojem članova i vrlo dekadentnog redovničkog opsluživanja.¹⁸⁹ Takav zadatak je za dvije godine preuzeo u Provinciji sv. Ladislava.

1. Fermendžinovo »zagrebačko rješenje« u Provinciji sv. Ladislava

Provincijal Provincije sv. Ladislava Ludovik Horvat zamolio je 4. IV. 1884. generala Reda da njemu samome povjeri obavljanje generalne vizitacije i predsjedanje kapitulom.¹⁹⁰ No vrhovni poglavar Reda već je bio tu zadaću povjerio Fermendžinu, koji 25. IV. 1884. započinje generalnu vizitaciju u Zagrebu, stigavši onamo

¹⁸⁵AG, *Prov. Capistrana*, sv. 2, 125r, 127r.

¹⁸⁶Usp. Ivan DAMIŠ: »*La dimensione di cattolicità*«, 47.

¹⁸⁷Fermendžinovu ulogu u restauraciji redovničke stege u Provinciji sv. Marije uočio je i opisao Florentin Notheger (usp. *Die Erneuerung des Franziskanerordens in Oesterreich-Ungarn unter dem Ordensgeneral P. Aloisius Lauer*, 10–13).

¹⁸⁸AG, *Congressus definitoriales*, sv. 2, br. 467.

¹⁸⁹AG, *Ordinis generalia*, sv. 6, 2v–3v.

¹⁹⁰Gaudencije Guggenbichler je 1883. upoznao provincijala Ludovika Horvata u Grazu, gdje je posjetio člana svoje provincije koji je ondje studirao, naime Vendelina Vošnjaka, i olako prihvatio Horvatu izjavu da želi i nastoji oko obnove redovničke stege u svojoj provinciji. Guggenbichler je ubrzo poslije tog susreta u Grazu posjetio i Zagreb i u susretu s redovnicima u zagrebačkom samostanu stekao dojam da bi u Provinciji sv. Ladislava bilo mnogo lakše uvesti redovničku stegu nego u ostalim provincijama u ugarskom dijelu Monarhije. – Vrijeme je pokazalo da je taj Guggenbichlerov sud bio uvjetovan pretjeranim optimizmom (*isto mjesto*, 15v).

toga dana iz Rima. Istog dana Fermendžin piše generalu Reda da je zadovoljan susretom sa studentima teologije u zagrebačkom samostanu, jer pokazuju osjetljivost za više redovničke ideale i spremni su na veću zahtjevnost redovničkog življenja.¹⁹¹ Ponovno piše generalu Reda 13. V. 1884. iz Virovitice, ali se to pismo mimoišlo s pismom generalnog tajnika Kurije od 12. V. 1884, pa Fermendžin 17. V. 1884. novim pismom obavještava generala Reda da će provincijski kapitul biti 3. VI. 1884. u Nagy-Kanizsi.¹⁹² Uoči kapitula javlja se Fermendžin 21. V. 1884. generalu Reda ponovno iz Šikloša; obavještava ga o pojedinostima koje će mu putovanje učiniti prikladnijim. Priopćuje mu i svoj opći sud o stanju u Provinciji sv. Ladislava, naglašavajući da su njezini članovi, »kako se kaže, više odgojeni u modernom duhu negoli u religioznoj kulturi«. Nosioci tog duha osobito su stariji redovnici, dok među mlađim svećenicima ima onih koji su »boljeg duha«.¹⁹³ Ističući mlađe svećenike koji su »boljeg duha«, Fermendžin je mislio prije svega na Franju Rengjea¹⁹⁴, kojega je najvjerojatnije poznao iz vremena dok je još boravio u Baji, jer je u to vrijeme Rengjeo bio upravitelj svetišta Majke Božje u Maria Gyudu (Jud), nedaleko od Šikloša. Fermendžin ga je uzeo za tajnika za vrijeme vizitacije, a u svojem prijedlogu generalu Reda i provincijskom kapitolu predložio ga je za zagrebačkog gvardijana, odlučivši da zagrebački »samostan bude taj u koji valja odmah uvesti zajednički život« i redovničku stegu koju zahtijevaju Generalne konstitucije. U zagrebački samostan želio je Fermendžin dovesti također devet studenata teologije, za odgojitelja im postaviti Aurelija Angyana, a njemu i Rengjeu pridružiti još dva mlađa svećenika, spremna na život u skladu sa zahtjevima redovničke stege, koji će onda osigurati da svi u zagrebačkom samostanu žive redovničko opsluživanje. Namjeravao je također uvesti redovničku stegu u samostanu u Kloštru Ivaniću, i to pod dosadašnjim gvardijanom Karlom Pakorom, i ondje smjestiti novicijat te ga povjeriti mladom svećeniku Hinku Hanku, kojem će u glazbenom odgoju novaka pomagati Leopold Lončar; onamo je želio smjestiti i starijeg svećenika Narcisa Novaka. Tako je zamislio započeti restauraciju opservancije franjevačkog predjozefinističkog načina života u zagrebačkom samostanu na čelu s Rengjeom. Od njega je očekivao da će biti sposoban utvrditi redovničko opsluživanje

¹⁹¹ AG, *Prov. S. Ladislai*, 353r.

¹⁹² *Isto mjesto*, 357r.

¹⁹³ *Isto mjesto*, 359r.

¹⁹⁴ *Franjo Rengjeo* (Noršinci, 21. XII. 1849 – Maria Gud, 9. X. 1909) bio je od 1869. član Provincije sv. Ladislava, a 1873. postao je svećenik. Postigao je kvalifikaciju profesora filozofije i predavao na Filozofskom učilištu u Varaždinu (1875–1879) i Koprivnici (1879–1881). Svoju zauzetost za redovničku stegu posvjedočio je već 1878. tražeći od kapitula da je prihvate također studenti u Varaždinu kojima je on bio odgojitelj (*isto mjesto*, 295v). U prošteništu Gospe Judske Maria Gyudu djeluje kao upravitelj (1881–1884), kad po Fermendžinovoj želji odlazi u Zagreb da ondje uvede redovničku stegu. Nastojanje oko redovničke opservancije, a možda i Fermendžinova izravna preporuka, bilo je razlog da je 1895. kandidiran i izabran za generalnog definitora Reda (AG, *Ordinis generalia*, sv. 11, 42r). Po proglašenju ujedinjenja Reda vratio se je iz Rima i sudjelovao u vijeću savjetnika generalnog komisara Vendelina Vošnjaka, a zatim i u njegovu definatoriju. Pošto ga je 1899. udarila kap, živio je povučeno u samostanu Maria Gyud; kraće je vrijeme boravio u Subotici (1904–1908).

ne samo u zagrebačkom samostanu nego i ivaničkom, gdje će biti prvi savjetnik odgojitelju novaka i jamac redovničke stege.¹⁹⁵

Provincijski kapitul i novoizabrana uprava provincije tek su djelomično usvojili Fermendžinove prijedloge, tj. ovo »zagrebačko rješenje«, kao put prihvaćanja redovničkog opsluživanja u Provinciji sv. Ladislava. Kada je 19. V. 1884. Fermendžin sazvaio kapitul, kapitolu je predsjedao general Reda Bernardin del Vago. Izbornici su za provincijala izabrali Sigismunda Egera¹⁹⁶, za kustoda Ludovika Horvata, a za defintore: Norberta Nitha, Ćirila Crnogaja, Karla Pakora i Augustina Szemanya.¹⁹⁷ Novi defintorij je u zagrebačkom samostanu postavio Franju Rengjea za gvardijana, a za odgojitelja studenata teologije Narcisa Novaka. Tako je tek djelom ispunjen Fermendžinov prijedlog za uređenje zagrebačkog samostana, a jedva je nešto usvojeno od prijedloga za sastav samostana u kojima su ostali odgojni zavodi. Tako je u Kloštru Ivaniću postao gvardijan Nikola Kraljek, a Mansvet Horvatek odgojitelj novaka. U Varaždinu je Fermendžin želio da profesori filozofskog ukčilišta budu Horvatek i Gabrijel Dolinac, jer su zauzeti za redovničko opsluživanje; ostao je samo Dolinac. Za odgojitelja u Pečuhu Fermendžin je želio Augustina Szemanya, a ne Ladislava Averbacha; ostao je Averbach, a Szemany je postao gvardijan.¹⁹⁸

¹⁹⁵AG, *Prov. S. Ladislai*, 364rv, 23r–24v².

¹⁹⁶*Sigismund Eger* (Kanisza, 29. X. 1838 – Pečuh, 13. III. 1918) kao gvardijan u Pečuhu nastojao je uvesti redovničku stegu, pa 24. IX. 1883. traži iz Rima franjevačke misale, brevijare, obrednike i Guggenbichlerovu knjigu *Introductio in vitam serpahicam*; potkraj svog upravnog trogodišta moli ponovno brevijare, *Annales Minorum* i Generalne konstitucije (*Prov. S. Ladislai*, 411r). Prihvativši 1897. Generalne konstitucije, sudjelovao je u upravnom vijeću generalnog komisara Vošnjaka, a zatim bio njegov kustod u Provinciji sv. Ladislava (1899/1900) i onda kustod novoorganizirane Provincije sv. Ivana Kapistranskoga (1900–1903).

¹⁹⁷AG, *Prov. S. Ladislai*, 361–364r, 21rv², 370r–371v.

¹⁹⁸ Za vrijeme vizitacije Fermendžin je pregledao samostanske crkve i sve što spada na bogoslužje. Razgovarao je sa svakim redovnikom ispitujući: prvo, da li u samostanu postoji »vita communis«; drugo, da li se drži klauzura; treće, da li su ispravni odnosi između poglavara i ostalih redovnika; četvrto, kako stoji ostalo što spada na redovnički život i, peto, kakav je odnos redovnika i svjetovnjaka. Takvim je ispitivanjem utvrdio da »vita communis« ne postoji u samostanima, jer je upravo neravnopravan položaj u imovinskim odnosima među članovima pojedinog samostana; gvardijani se naime izdižu svojim položajem iznad ostalih i ne vode dostatnu brigu o potrebama ostalih u samostanu (*isto mjesto*, 7r²). Neravnopravnost je također uvjetovana novčanim primanjem pojedinih redovnika; npr. vjeroučitelji primaju i do 300 florena, dok se drugi moraju zadovoljiti milostinjom iz gvardijanovih ruku; župnici i kapelani također imaju plaću, a svećenici po mađarskim samostanima tri mise služe tjedno po svojoj volji, a u hrvatskim samostanima po dvije; ostali članovi samostana, čak i studenti, sami sebi moraju priskrbiti za odjeću i obuću (*isto mjesto*, 6v, 7v, 14r²). Naravno, svi drže novac kod sebe i slobodno njime raspolažu, a oni koji ga najviše imaju, vjeroučitelji, nisu spremni predati ga u zajednicu (*isto*, 1v, 2r, 6r²). Fermendžin je također utvrdio da ni u jednom samostanu nema klauzure, premda poneki samostanski poglavari tvrde drukčije. Tako se je Fermendžin uvjerio u dvoličnost mnogih samostanskih starješina i na nju se žalio, jer je ona razlog da proglašene uredbe o redovničkoj stezi nitko ne prihvaća. Uz navedene nedostatke Fermendžin još naglašava nedostatak korske molitve po samostanima; mole zajedno samo odgajnici (*isto mjesto*, 3r, 16r²).

Fermendžin je mnogo nade polagao u Rengjea i u ovakvo djelomično rješenje po kojem će samo u zagrebačkom samostanu, a ne i ivaničkom, započeti »vita communis« i redovničko opsluživanje u skladu s Generalnim konstitucijama Reda. Od toga »zagrebačkog rješenja« očekivao je da će se iz zagrebačkog samostana redovničko opsluživanje proširiti u samostane gdje su kuće odgoja, a zatim i u ostale samostane Provincije sv. Ladislava i tako nestati zloupotrebe u franjevačkom životu koje je uočio za vrijeme generalne vizitacije.¹⁹⁹ I poslije kapitula Fermendžin je bdio nad zagrebačkim samostanom. Tako 29. IX. 1884. boravi u Zagrebu i za Rengjea traži iz Rima knjigu Generalnih konstitucija, Guggenbichlerovu *Introductio in vitam seraphicam* i ostale franjevačke liturgijske knjige i simbole.²⁰⁰

Nakon tri godine general Reda je 1. IV. 1887. povjerio vizitaciju Provincije sv. Ladislava Ivi Rodiću, bivšem provincijalu Provincije sv. Ivana Kapistranskoga i Fermendžinovu istomišljeniku u stvarima restauracije opservancije.²⁰¹ Rodić je obavljao vizitaciju od 6. V. do 12. VI. 1887. i svakom redovniku postavljao dvanaest pitanja želeći ustanoviti stanje redovničke opservancije i stege.²⁰² Osobito ga je zanimala uspješnost »zagrebačkog rješenja«, pa u Zagrebu od mladog Rengjeova suradnika Vendelina Vošnjaka, koji je 1886. preuzeo službe profesora filozofije i odgojitelja novaka, saznaje da Rengjeo uistinu prednjači svima u redovničkom opsluživanju i mnogo se trudi oko redovničke stege, premda mu i prigovara nedostatnu brigu za bolesnike i manjak hrabrosti u ispravljanju onih koji su se ogriješili o zahtjeve opsluživanja. Konačno Rodić donosi svoj sud da Rengjeo pokazuje »mnogo dobre volje i revnosti«, ali mu manjka obazrivosti prema mlađoj braći i bolesnicima. Prosuđujući život franjevačkog bratstva u zagrebačkom samostanu, Rodić se pita: Što će biti s opsluživanjem Generalnih konstitucija, koje su mladi franjevci prihvatili u zagrebačkom samostanu, kad pođu u druge samostane gdje nema redovničkog opsluživanja?²⁰³ Rodić je 23. VI. 1887. predsjedao kapitulom u Varaždinu, gdje je za provincijala po drugi puta izabran Klement Letlinger, za kustoda Jerko Horvat, a Eger i Rengjeo su bili definatori. Rodić se je na kapitolu

¹⁹⁹ AG, *Prov. S. Ladislai*, 370v, 371r.

²⁰⁰ *Isto mjesto*, 372rv.

²⁰¹ Ivo Rodić (Nurkovac, 7. X. 1826 – Slavonska Požega, 12. II. 1904) stupio je 1843. u Provinciju sv. Ivana Kapistranskoga i u njezinim visokim školama slušao filozofiju (1844–1846) i teologiju (1846–1850). Pastoralno je djelovao u Iloku, Slavonskom Brodu i Budimu. Predavao je također na gimnaziji u Slavonskoj Požegi (1853–1855), a bio je samostanski stariješina u Vukovaru (1863–1866) i Slavonskom Brodu (1866–1881, 1888–1891). Obavljao je sljedeće upravne službe: tajnika provincijala Kaje Agjića (1857–1860), tajnika provincije (1860–1863), definitora (1869–1872, 1875–1878, 1878–1881), kustoda (1884–1887) i provincijala (1881–1884). Rodić je bio generalni vizitator 1875. u tri samostana svoje provincije, a zatim 1885. bosanskih studenata teologije u Pečuhu, a onda 1887. u Provinciji sv. Ladislava i 1893. u svojoj Provinciji sv. Ivana Kapistranskoga, da bi još 1895. vizitirao Hercegovačku provinciju. Rodić je priredio *Katekizam za pučke početne škole*, zatim zbirku propovijedi *Pedeet i dvije subote*, preveo je biblijsku povijest i živote svetaca i *Duhovna razmatranja* u tri sveska (Varaždin, 1909).

²⁰² AG, *Prov. S. Ladislai*, 420rv; *Prov. Capistrana*, sv. 2, 227r.

²⁰³ AG, *Prov. S. Ladislai*, 425r–434r; *Prov. Capistrana*, sv. 2, 227r–228r.

zauzimao za Fermendžinovo »zagrebačko rješenje«, jer 26. VI. 1887. izvještava Generalnu kuriju da, »strogo uzevši, samo se u zagrebačkom samostanu provodi redovničko opsluživanje«, jer ondje Rengjeo i profesori filozofije s odgojiteljem novaka i odgajanicima žive zajednički život, dok u ostalim samostanima postoji samo zajedničko blagovanje.²⁰⁴

U to je vrijeme Fermendžin vizitirao provincije Presvetog Otkupitelja i sv. Marije u Mađarskoj i Slovačkoj,²⁰⁵ ali je budno pratio zbivanja i u Provinciji sv. Ladislava. Nije bio zadovoljan s Letlingerovim ponovnim izborom za provincijala i pobojao se za začetke opservantske restauracije u zagrebačkom samostanu, pa 4. VI. 1887. piše generalu Reda da naredi Letlingeru osigurati sve potrebno da se u tom samostanu drži klauzura, jer je ometa jedan svećenik u toj redovničkoj kući, pogotovo zato što će u tom samostanu i nadalje biti novicijat.²⁰⁶ Fermendžin se ponudio generalu Reda da će sam poći u Zagreb i u njegovo ime provjeriti okolnosti provođenja zajedničkog života.²⁰⁷ General je nakon Fermendžinova pisma pisao 23. VII. 1887. Letlingeru naređujući mu da uvede klauzuru u sve samostane, a u zagrebačkom mora nad njom budno bdjeti. U istom ga pismu obavještava da će Fermendžin ispitati da li je ta njegova uredba provedena u zagrebačkom samostanu.²⁰⁸

»Zagrebačko rješenje« jedva se održalo kroz sljedeće tri godine. Generalni vizitator provincije Augustin Zubac, generalni definator,²⁰⁹ izriče zadovoljstvo jedino nad Franjom Rengjeom, koji se je sav posvetio uvođenju klauzure i zajedničkog života u zagrebački samostan, ali je zato izgubio simpatije ostalih redovnika.²¹⁰ Zupca je 28. III. 1890. imenovao za generalnog vizitatora general Reda Alojzije Canali. Njemu Zubac 25. IV. 1890. priopćuje prve dojmove o Provinciji sv. Ladi-

²⁰⁴Na kapitulu je Rodić donio uredbe u duhu restauracije opservancije, naime: u sve samostane valja odmah uvesti klauzuru, i to u prvom katu zgrade, gdje su redovničke ćelije; župni uredi trebaju biti izvan prostorija klauzure, s točno određenim uredovnim vremenom; starješine samostana trebaju brinuti za pranje rublja na trošak samostana; u blagovaonici treba čitati Pravilo i druge propisane knjige; korsku molitvu neka mole svi članovi samostana; laicima treba dodijeliti svećenika koji će im držati duhovne nagovore; svi trebaju napustiti jozefinističku odjeću s malom kukuljicom i nositi pojas i krunicu; u svakom samostanu jedan svećenik treba voditi zajednicu Trećeg reda (*Prov. S. Ladislai*, 436r: *Prov. Capistrana*, sv. 2, 229r–230r, 235rv).

²⁰⁵AG, *Definitoriales congressus*, sv. 2, br. 712; *Prov. S. Ladislai*, 440r.

²⁰⁶*Isto mjesto*, 440r, 432r.

²⁰⁷*Isto mjesto*, 440r.

²⁰⁸Ako ne prije, tom zgodom su se sreli Fermendžin i Vendelin Vošnjak, koji se također tužio na spomenutog svećenika koji je ometao klauzuru u zagrebačkom samostanu (*isto mjesto*, 432r, 445r).

²⁰⁹Augustin Zubac (Gradnići, 19. IV. 1843 – Mostar, 5. XI. 1907) u svojoj je Hercegovачkoj provinciji obavljao odgojne, učiteljske i pastoralne službe. Nakon boravka u Rimu u službi vrhovne uprave Reda (1889–1905) vratio se u Hercegovinu i bio generalni vikar biskupa Buconjića i provincijal. Njegovim osobitim zauzimanjem je general Reda Canali 1892. hercegovачku kustodiju proglasio provincijom (usp. A/ndrija/ N/IKIĆ/, *Zubac, fra Augustin (stariji)*, Franjo među Hrvatima, Zagreb, 1976, 286).

²¹⁰*Prov. S. Ladislai*, 491r.

slava pišući da je »očajan do te mjere da je izgubio svaku nadu u obnovu te provincije«. ²¹¹ Kad je završio vizitaciju, nije promijenio mišljenje, već je i nadalje tvrdio da je stanje u toj zajednici žalosno i tužno zbog mnoštva duboko ukorijenjenih zloupotreba s obzirom na redovničku stegu. ²¹² Završivši vizitaciju Zubac je 12. VI. predsjedao kapitolu u Nagy-Kaniszi, gdje su izbornici po drugi puta za provincijala izabrali Ludovika Horvata, a za kustoda Sigismunda Egera. Rengjeo je i nadalje ostao promicatelj »zagrebačkog rješenja« u svojstvu gvardijana zagrebačkog samostana, a odgojitelj studenata u Zagrebu postao je Nikola Nikolašević, dok je Vendelin Vošnjak istu dužnost obavljao u Varaždinu. ²¹³ Zubac je Ludovika Horvata držao sposobnim redovničkim upravnikom, koji može, bude li htio, vratiti provinciji napuštenu redovničku stegu. No Zubac ne izriče takvu nadu, jer je provincijal Horvat očito neraspoložen prema uvođenju redovničke stege kad je izjavio da je za »provinciju bilo bolje dok nije imala nikakvog odnosa s Rimom«. ²¹⁴ Na kapitolu Zubac nije tražio nikakve posebne odredbe za zagrebački samostan, ali je ponukao provincijsku upravu da ponovi Rodičeve uredbe u korist obnove redovničke stege. ²¹⁵ Zbivanja u Provinciji sv. Ladislava ipak su pošla u pravcu Zupčeva strahovanja, tj. rasulu provincije, jer provincijal Ludovik Horvat nije ništa poduzimao za obnovu zajednice.

Kad je minulo trogodište Horvatova upravnog mandata, zatražio je 26. II. 1893. vizitatora od generalne uprave. ²¹⁶ General Reda Canali imenovao je 29. III. 1893. vizitatorom Franju Angelia, člana Provincije sv. Ivana Kapistranskoga i Matzekova nasljednika u službi generalnog povjerenika Svete Zemlje. ²¹⁷ On je za vrijeme vizitacije još bolje od Zupca razotkrio pravo stanje u Provinciji sv. Ladislava, pa opsežni vizitacijski izvještaj započinje riječima da mu je zadaća pružiti »prežalostan uvid«: u svim zloupotrebama naime prednjače samostanski poglavari i provincijal, upravljajući ostalim redovnicima samovoljno i svojevorno; zavjet siromaštva postoji samo imenom, jer provincijal prednjači ostalima kao neograničeni posjednik, a gvardijani su neovisni o samostanskom bratstvu i provincijalu; svuda vlada »prljavi egoizam«. Angeli hvali »zagrebačko rješenje«, jer jedino se u zagrebačkom

²¹¹AG, *Prov. Capistrana*, sv. 2, 311r.

²¹²Zubac je ustanovio da ni u jednom samostanu redovnici ne mole korsku molitvu niti ne žive »vitam comunem«, jer svatko stječe i troši novac po svom nahođenju. Redovnici ne nose tonzuru i ne drže klauzuru; tek tu i tamo obavljaju neke molitve zajedno. Samostanski poglavari vladaju se kao apsolutni gospodari samostana i raspolažu samostanskom imovinom neovisno o ostalim redovnicima; osim toga postali su gotovo neodvojivi od svojih službi (AG, *Prov. S. Ladislai*, 491r–492r).

²¹³Isto mjesto, 497rv.

²¹⁴Isto mjesto, 492rv.

²¹⁵Zubac je od provincijskog kapitula tražio da obveže provinciju da u svim samostanima provede nešto od zahtjeva zajedničkog života, i to: zajednički doručak, pranje rublja, a čuvanje novca pojedinih redovnika kod gvardijana ili koga on bude odredio; također je tražio da se uvede zajednička korska molitva, provedu propisi o tonzuri i klauzuri i čitanju za vrijeme blagovanja (*isto mjesto*, 293v, 294r).

²¹⁶isto mjesto, 533v.

²¹⁷Isto mjesto, 540rv.

i pečuškom samostanu drži klauzura; Rengjea i pečuškog gvardijana Angyana preporučuje za službu provincijala, a posebno ističe odgojitelje studenata filozofije i teologije, Vendelina Vošnjaka i Damasa Dömötera, zbog vjernosti redovničkom opsluživanju.²¹⁸ Angeli želi spriječiti izbor Ludovika Horvata za novoga provincijala,²¹⁹ a predviđa više uredaba za eventualno nastojanje oko uvođenja redovničke stege.²²⁰ Kapitul je ponovno potvrdio raspoloženje u Provinciji sv. Ladislava, jer je izabrao po treći puta Ludovika Horvata za provincijala, Norberta Nitha za kustoda, a među definitore Rengjea, Angyana, Vošnjaka i Vida Vargu.²²¹ Angelieve prijedloge za obnovu redovničke stege kapitul je sveo na uredbe o klauzuri u dijelovima samostana gdje su redovničke ćelije i ograničenoj upotrebi novca po kojoj pojedini redovnici mogu držati točno određeni džeparac, a ostali novac će čuvati samostanski ekonom.²²² U osvrtu na kapitul Angeli se žali Generalnoj kuriji što nije uspio spriječiti izbor Ludovika Horvata za provincijala i tako osigurati neku nadu u povratak provincije životu po načelima redovničke stege.²²³

2. Strah od Fermendžinova opservantskog radikalizma u vlastitoj provinciji

Fermendžinovu Provinciju sv. Ivana Kapistranskoga smatrao je Guggenbichler boljom redovničkom zajednicom od Provincije sv. Ladislava, Provincije sv. Marije i Provincije Presvetog Otkupitelja.²²⁴ Sam general Reda Bernardin del Vago odlučio je 1884. barem djelomično obaviti u njoj generalnu vizitaciju.²²⁵ Pohodio je samostane u Austriji i samostan u Budimu, a Juliju Ambergeru je povjerio vizitaciju samostana u Slavonskom Brodu, Slavonskoj Požegi, Cerniku, Našicama i Baču; u toj vizitaciji sudjelovao je i Fermendžin, jer sam spominje da je te godine vizitirao samostan u Iloku.²²⁶ Kapitolu u Budimu predsjedao je 11. VIII. 1884. general Reda, a sudjelovao je na njemu i Fermendžin.²²⁷ Za provincijala je izabran Julije Amberger, za kustoda bivši provincijal Ivo Rodić, a među defnitorima bio

²¹⁸ *Isto mjesto*, 546r–547r.

²¹⁹ Ludovik Horvat vlasnik je posjeda s kojim neovisno u pravlja i predsjednik akcionarskog društva koje upravlja bankom u Čakovcu (*isto mjesto*, 544r).

²²⁰ Angeli je namjeravao spriječiti ponovni izbor za gvardijane svih onih koji su već godinama u toj službi. Gvardijani ne bi smjeli biti i definitori. Od odgojitelja očekuje da u odgojnim postupcima slijede uredbe Reda. Samostanski poglavari ne mogu neovisno upravljati samostanskim dobrima, nego su dužni o upravljanju izvještavati samostanske diskrete. K tome bi upravu tih dobara trebala voditi trojica u samostanu: jedan će organizirati poslove, drugi upravljati novcem, a treći voditi brigu o potrebama braće; naravno, u tom su postupku ovisno o poglavaru. Novac braća ne smiju držati kod sebe, nego kod brata koji je zato zadužen. U samostanima je nužno održavati klauzuru (*isto mjesto*, 547v).

²²¹ *Isto mjesto*, 554 rv.

²²² *Isto mjesto*, 548r.

²²³ Angeli je priželjkivao da bude za provincijala ponovno izabran Sigismund Eger, zago-vornik redovničke stege, na čiji je prvi izbor utjecao Fermendžin (*isto mjesto*, 556r).

²²⁴ AG, *Ordinis generalia*, sv. 6, 5r.

²²⁵ Ag, *Prov. Capistrana*, sv. 2, 155r.

²²⁶ *Isto mjesto*, 174v, 340r; Arhiv smaostana u Našicama, *Protocollum encyclicarum seu circularium*, sv. 8, 22, 23.

²²⁷ AG, *Prov. Capistrana*, sv. 2, 162r, 164r.

je i Stjepan Sikirčević.²²⁸ Nova provincijska uprava još je na kapitulu sastavila okružnicu svim članovima provincije, a Fermendžin ju je supotpisao, u kojoj naglašava da je posjet generala Reda znak raspada jozefinističkog sustava u crkvenom životu u Austro-Ugarskoj. U istoj okružnici zatim slijedi niz uredaba koje su usmjerene restauraciji redovničke stege i franjevačkog opsluživanja.²²⁹

Provincijal Amberger već je sljedeće godine u svom pismu Generalnoj kuriji 14. I. 1885. otkrio da se zanosi drugim zamislima, a ne obnovom franjevačkog opsluživanja. Obavijestio je generala Reda da je ugarski ministar za bogoštovlje Augustin Trefort obećao provinciji svotu od 37.000 florena i višekratnu godišnju pomoć bude li samostan u Budimpešti nadogrudio još jedan kad na dio zgrade koji je okrenut prema vrtu da se ondje zatim smjeste studenti filozofije i telogije koji bi pohađali Filozofski i teološki fakultet Budimpeštanskog sveučilišta.²³⁰ General Reda nije držao prihvatljivim taj prijedlog, jer je zastupao nastojanje oko vlastitih franjevačkih filozofskih i bogoslovnih škola. Zatražio je Fermendžinovo mišljenje; i ono je bilo negativno. U svom obrazloženju Fermendžin razlaže svoja gledanja na zahtjeve franjevačkog odgoja i obrazovanja, a zatim pronicljivo razotkriva naume liberalno usmjerene ugarske vlade koje Amberger nije bio sposoban proniknuti; posebno upozorava na skrivenu opasnost da se takvom organizacijom odgoja i školovanja podrži mađarizacija nemađarskih naroda u Ugarskoj putem školskog djelovanja franjevaca.²³¹ General Reda je prihvatio Fermendžinove napomene i priopćio ih Ambergeru kao stav vrhovne uprave, odlučivši da valja posve napustiti

²²⁸ *Isto mjesto*, 155r.

²²⁹ Okružnica traži da svi svećenici služe mise isključivo na nakanu samostanskog starješine, da se svakog petka u blagovaonici čita Pravilo s Oporukom sv. Franje, da se drže tzv. »capitula culparum«, korska molitva, klauzura u prostorijama na katu. Od odgajanika okružnica traži da novac drže kod gvardijana, da se posve drže dnevnog reda korske molitve, da jednom tjedno pristupaju ispovijedi i pričesti. U novicijatu valja o novacima tri puta godišnje glasati o njihovoj prikladnosti za franjevčki život. U svakom samostanu valja naći prikladnog svećenika koji će ustanoviti i voditi zajednicu Trećeg reda (*isto mjesto*, 170r–173r).

²³⁰ *Isto mjesto*, 176r–177r.

²³¹ Fermendžin sustavno razlaže svoja shvaćanja o franjevačkom odgoju i izobrazbi, tražeći da im odgoj i školovanje omoguće živjeti i djelovati na slavu Božju i spas ljudi vjerno živeći svoje zavjete i djelujući pastoralno. Žali što Amberger pokazuje spremnost dokinuti vlastite filozofske i bogoslovne škole koje je provincija gradila kroz desetljeća. Budimpeštu smatra posve neprikladnom za okupljanje franjevačkih studenata, jer je gotovo nesavladiva razdaljenost od samostana do Sveučilišta. Po njegovu mišljenju još bi bilo opravdano smjestiti studente u samostan u Beču, ako se već želi pružiti im izobrazbu na sveučilištu. U bečkom samostanu redovnici drže samostansku stegu i obavljaju korsku molitvu. Fermendžin osim toga upozorava da u tom prijedlogu ugarske vlade treba uočiti namjere vlasti da povećaju svoj utjecaj na franjevce i izravno utječu na njihov odgoj usmjerujući ih na djelovanje koje će biti od koristi mađarizaciji nemađarskog stanovništva u školama u kojima franjevci djeluju kao profesori. K tome Fermendžin ne vjeruje u iskrenost pnuđa sa strane vlade, već strahuje da bi proširen samostan vlada mogla oduzeti za bolnicu, kako je to već u nekoliko navrata bilo spominjano. Fermendžin je zaključio svoj osvrt prijedlogom da general Reda na putu u Bosnu susretne provincijala Ambergera i kustoda Ivu Rodića i neposredno raspravi taj prijedlog o dogradnji budimskog samostana (*isto mjesto*, 174r–175r).

zamisao o dovođenju svih franjevačkih studenata u budimski samostan.²³² Nije mu bilo teško donijeti tu odluku, jer mu je 27. IV. 1885. Ivo Rodić dojavio da ni on ni bivši provincijalni vikar Kuzma Brinnich ne odobravaju Ambergerovu zamisao.²³³ Ipak Amberger nije lako odustao od svoga nauma, jer je početkom kolovoza na zasjedanju provincijskog Upravnog vijeća, na kojem je sudjelovao i Fermendžin po povratku s generalne vizitacije u Bosni, ponovno zastupao isti program. Fermendžin i Rodić osporili su Ambergerova obrazloženja u prilog okupljanja studenata u Budimu, tako da je provincijsko Upravno vijeće glasanjem konačno odbilo njegov prijedlog.²³⁴ Nakon svih tih rasprava Amberger je odustao od svog plana i 30. XII. 1885. obavijestio Generalnu kuriju o stanju odgoja i obrazovanja u provinciji na vlastitim visokim filozofskim i teološkim školama, hvaleći ne samo školski rad nego i redovničku stegu te opću zauzetost oko duhovnog života u samostanima gdje su odgojni i školski zavodi.²³⁵

Prije nego što je Ambergeru istekao trogodišnji upravni mandat, zatražio je 2. II. 1887. od Generalne kurije vizitatora, naznačivši da bi bilo uputno orediti mu i zamjenika koji će u njegovo ime pohoditi samostane u Transilvaniji.²³⁶ General Reda je 12. IV. 1887. imenovao za vizitatora Ivana Markovića, Fermendžinova poznanika i poštovaoca.²³⁷ Još prije Markovićeve dolaska u Provinciju sv. Ivana Kapistranskoga Ivo Rodić se počeo raspitivati u Generalnoj kuriji o mogućnosti da Fermendžin prihvati službu provincijala u vlastitoj provinciji.²³⁸ O tome je Rodić 7. IV. 1887. pitao tajnika Reda, a ovaj mu je odgovorio da bi Generalnoj kuriji bio po volji takav razvoj događaja, premda bi to bio razlog da Fermendžin mora napustiti službu generalnog definitora, jer je papin stav bio da svi generalni definatori moraju boraviti u Rimu.²³⁹ Vizitator Marković je uskoro zastupao istu zamisao kao Ivo Rodić. Ne zna se da li ju je prihvatio od Rodića ili ju je usvojio neovisno o njemu. Svakako i on traži mišljenje Generalne kurije o eventualnom Fermendžinovu izboru za provincijala.²⁴⁰ Generalnoj kuriji javlja 1. VII. 1887. da je opće

²³²Isto mjesto, 180v–181v.

²³³Isto mjesto, 182r.

²³⁴Isto mjesto, 165v, 188r.

²³⁵Ministar za bogoštovlje ugarske vlade Augustin Trefort (1817–1888) podnosilac je tzv. prvog zakona o krštenju (usp. Moritz CSAKY, *Der Kulturkampf in Ungarn*, Graz-Köln, 1967, 127). Ambergerovo povjerenje u Treforta zapravo razotkriva stav franjevac prema liberalizmu i liberalima na vlasti. Slično je bilo u Hrvatskoj, gdje »sve do prijeloma stoljeća je (liberalnim katolicizmom) bio obuhvaćen najveći dio hrvatskog katoličkog svećenstva« (Mirjana GROSS, *O društvenim procesima u sjevernoj Hrvatskoj u drugoj polovici 19. st.* Društveni razvoj u Hrvatskoj od 16. do početka 20. stoljeća. Zagreb, 1981, 291). Slični su stavovi bili zamjetljivi u to vrijeme i u katoličkog svećenstva u Dalmaciji (usp. Benedikta ZELIĆ-BUČAN, »Klerikalizam« Mihovila Pavlinovića i politički smisao njegove borbe protiv liberalizma i liberalaca u Dalmaciji, Marulić, 4/1971, 1, 1–9).

²³⁶AG, *Prov. Capistrana*, sv. 2, 208r–209r.

²³⁷Isto mjesto, 251rv; *Prov. S. Ladislai*, 439v.

²³⁸AG, *Prov. Capistrana*, sv. 2, 212r.

²³⁹Isto mjesto, 186rv, 212r–213v.

²⁴⁰Isto mjesto, 216r.

raspoloženje samostanskih poglavara u prilog Fermendžinovu izboru za provincijala, ali je uočljiva i skupina izbornika koja ne želi za provincijala niti Fermendžina niti Ivu Rodića iz straha da će biti neumoljivi promicatelji redovničkog opsluživanja.²⁴¹ Marković i Fermendžin sreli su se 2. VII. 1887. u Beču, gdje je Marković razložio svoj plan o njegovu izboru za provincijala i pozvao ga na kapitul. Fermendžin je bolje od Markovića poznavao prilike u svojoj provinciji, pa ga je pokušao razuvjeriti u opravdanost takvih iščekivanja.²⁴² Kako Marković nije lako odustajao od svojih namisli, Fermendžin je popustio i Markoviću prepustio da postupa po svojim rasudbama i savjesti, upozorivši ga da vrhovne crkvene vlasti nisu odobrile izbor generalnog definitora Guggenbichlera za provincijala u Tirolskoj provinciji. Stoga Fermendžin u pismu generalu Reda pripisuje Markoviću preuzetnost jer namjerava tražiti oprost od Svete Stolice u slučaju njegova izbora za provincijala.²⁴³

Pošto je Marković u dva navrata izvijestio generala Reda o stanju u provinciji i dobio potrebna uputstva iz Generalne kurije, okupio je 29. VII. 1887. izbornike na kapitul u Budim.²⁴⁴ Na kapitul je došao i Fermendžin, ali nije izabran za provincijala ni on ni Ivo Rodić, nego Stjepan Sikirčević²⁴⁵. Za kustoda je izabran Amberger, a među definitore Fermendžinov drug iz novicijata, školovanja i zajedničke profesorske službe Robert Kauk.²⁴⁶ Tako je strah od uvođenja opservancije zapriječio Fermendžinu put do službe provincijala u vlastitoj provinciji, a samu pak zajednicu utvrdio u odbijanju restauracije opservancije. Provincijal Sikirčević zauzeto je nastojao uvesti zajednički život, ali nije bio spreman prihvatiti uredbe Generalnih konstitucija o življenju siromaštva. Zajedno s novoizabranim Upravnim vijećem provincije objavio je 29. VII. 1887. sljedeće četiri uredbe: prva traži uvođenje klauzure u sve samostane, druga korsku molitvu časoslova, treća zajedničko razmatranje, a četvrta trajno informiranje o načelima franjevačkog života čitanjem Gene-

²⁴¹*Isto mjesto*, 223r–225r.

²⁴²*Isto mjesto*, 212r.

²⁴³*Prov. S. Ladislai*, 439v.

²⁴⁴Marković je 11. V. 1887. tražio razjašnjenje Generalne kurije pitajući da li mogu sudjelovati na kapitolu poglavari koji ne postupaju u skladu s Generalnim konstitucijama i otvoreno griješe protiv zavjeta siromaštva i zakona klauzure (AG, *Prov. Capistrana*, sv. 2, 216r–217r). U pismu 27. V. 1887. Marković ponavlja svoja zapažanja da ni u jednom samostanu nema klauzure, a ne čitaju se Generalne konstitucije ni papinske uredbe za vrijeme blagovanja. Spominje Ambergerovu ispriku da je to nepoznat običaj u Provinciji sv. Ivana Kapistranskoga (*isto mjesto*, 214r, 215r). Generalni prokurator Andrija Lupori odgovorio je Markoviću na oba pisma odobrivši sudjelovanje prekršilaca generalnih konstitucija na kapitolu i upozorivši da Marković odmah brzoglasno obavijesti generala Reda bude li Fermendžin izabran za provincijala (*isto mjesto*, 217v).

²⁴⁵Stjepan Sikirčević (Vukovar, 3. I. 1849 – Osijek, 14. VI. 1898) stupio je 1865. u Red, a 1872. postao je svećenik. Djelovao je kao profesor filozofije i pastoralnog bogoslovlja (1879/1880), ali se nije posvetio toj službi, jer je prihvatio dužnosti samostanskih starješina i poglavara provincije: gvardijan je u Baču (1881–1884), definitore i tajnik provincije (1884–1887), gvardijan i kustod u Osijeku (1890–1893, 1896–1898) i dva puta provincijal (1887–1890, 1893–1896).

²⁴⁶*Isto mjesto*, 237r–239v.

ralnih konstitucija i papinskih odluka o tumačenju franjevačkog Pravila.²⁴⁷ Marković je bio zadovoljan s navedenim kapitulskim uredbama, ali je smatrao da tim uredbama zacrtan put ne može dovesti do restauracije franjevačkog opsluživanja; on je bio za puno radikalniji zahvat u život provincije: za izuzimanje ispod vlasti provincijala svih onih članova provincije koji prigrlu punu redovničku stegu.²⁴⁸

General Reda je 5. VIII. 1887. odobrio kapitulske spise i odluke, a Sikirčeviću stavio u zadatak da uvede »zajednički redovnički život« u samostane s odgojnim i obrazovnim zavodima,²⁴⁹ na što se on 4. VIII. 1887. i obvezuje obećavajući da će promicati »vjerno ispunjavanje Pravila i redovničke stege.«²⁵⁰ To obećanje, spomenute kapitulske uredbе, okružnice i drugi pothvati konačno nisu izazvali nikakve promjene u načinu života članova Provincije sv. Ivana Kapistranskoga. Vrhovna uprava Reda očito nije bila pronašla rješenje u uvođenju opservancije i redovničke stege. Nije se usudila prihvatiti Markovićeve prijedloge i oštro zahvatiti u život provincije izuzimanjem ispod vlasti provincijala odgojne i obrazovne zavode, premda je na te samostane 1884. izričito bila usmjerila svoje obnoviteljske postupke. Markovićeve vizitacije ipak predstavlja napredak u razumijevanju pravog stanja u Provinciji sv. Ivana Kapistranskoga, a provincijal Sikirčević je u svojim izvještajima u Generalnu kuriju samo upotpunio poznavanje tog stanja. Tako je Sikirčević 22. X. 1887. predočio generalu Reda razloge stanja otuđenosti prema franjevačkom opsluživanju kod franjevaca u Austro-Ugarskoj. U tom izvještaju ističe da su ostaci jozefinizma još uvijek prisutni u običajima, navikama i vrednovanju franjevaca. Postoje i drugi razlozi neprihvatanja opservancije, i to: materijalističko shvaćanje u društvu, zatim višenacionalnost članova pojedinih provincija iza koje se kriju različiti mentaliteti, shvaćanja i nazoni. Osim toga crkveno stanje obilježava postojanje liberalnog svećenstva, a liberalizam se proširio također među redovnicima, pa i među franjevcima, što onda uvjetuje popustljivost i olako prosuđivanje zahtjevnosti redovničke stege. Tu je osobit razlog što svaki zahtjev za restauracijom opser-

²⁴⁷ *Isto mjesto*, 255r–256v.

²⁴⁸ Marković je generalu Reda podnio još šest prijedloga, i to: trećinu studenata filozofije i teologije treba pozvati u Rim u kolegij sv. Antuna i ondje ih odgajati i školovati; tri samostana odgoja i obrazovanja treba odmah izuzeti od vlasti provincijala i podrediti ih neposrednoj nadležnosti generala Reda; u te samostane zatim treba dovesti nekoliko redovnika iz drugih provincija koji će prednjačiti domaćima u redovničkoj stegi; valja zabraniti da neki redovnici borave po župnim dvorovima uz svjetovni kler kao kapelani; neka od vjeroučitelja poglavar odmah preuzima svu plaću i, šesto, provincijalu treba strogo narediti da bdije nad provođenjem četiriju odluka Upravnog vijeća provincije (*isto mjesto*, 251r).

²⁴⁹ *Isto mjesto*, 240rv.

²⁵⁰ Sikirčević je uistinu nastojao provesti zahtjeve redovničke stege, posebno sve što se odnosi na zajednički život i izvanjske oznake franjevaštva. No nije imao snage, posebno u drugom upravnom trogodištu, tražiti izvršavanje zahtjeva zavjeta siromaštva. Tako 4. VIII. 1887. obećaje generalu Reda da će »vjerno promicati ispunjavanje Pravila i redovničke stege« (*isto mjesto*, 259v). U jednoj od svojih okružnica znalački analizira razloge zloupotreba s obzirom na redovničku stegu (*isto mjesto*, 265r–271r, 273r; Arhiv samostana u Našicama, *Protocollum encyclicarum seu circularium*, sv. 8, 64, 65, 73).

²⁵¹ AG, *Prov. Capistrana*, 277v, 278r.

vancije nailazi kod franjevaca na otpor, a nastojanje oko provedbe donešenih uredba odmah se lomi o prijetnje da će napustiti provinciju i prijeći u svjetovni kler.²⁵¹ U pismu Generalnoj kuriji 7. XI. 1887. Sikirčević je spomenuo još jedan razlog neprihvatanja redovničke stege, naime pretjerani mađarski nacionalizam.²⁵² Tako je kao malo tko prije njega jasno razložio na koje teškoće nailazi sve dosadašnje nastojanje oko uvođenja življenja po načelima predjoezefinističkog franjevaštva, odnosno njegove restauracije.

Potkraj svojega upravnog trogodišta i Sikirčević je 4. II. 1890. zatražio vizitatora u Generalnoj kuriji za svoju provinciju moleći da vizitacija bude u lipnju, a kapitul potkraj srpnja.²⁵³ Vizitaciju Provincije sv. Ivana Kapistranskoga je general Reda Canali povjerio Augustinu Zupcu, generalnom definatoru i vizitatoru susjedne Provincije sv. Ladislava. Zubac se je već na početku vizitacije susreo s mađarskim nacionalizmom, o kojem je prije tri godine Sikirčević bio izvijestio generala Reda. Naime mađarski dio članova provincije usprotivio se ponovnoj Fermendžinovoj kandidaturi za provincijala »smatrajući ga Hrvatom, premda je rođen među Mađarima«.²⁵⁴ Svoje neslaganje opravdavali su zakonom o slijedu provincijala, a 1890. bio je na redu predstavnik mađarsko-austrijskog dijela provincije. Zubac je za provincijala predlagao Fermendžina jer je bio uvjeren da jedino on može povesti provinciju putem obdržavanja franjevačkog Pravila i redovničke stege.²⁵⁵ General Reda Canali odobrio je 26. VI. 1890. Zupčevu zamisao o Fermendžinovoj kandidaturi, ali su glasači na kapitolu to odbili, i to ne samo zbog pravila o izmjeni provincijala nego prije svega zbog istog razloga kao i prije tri godine, kada je Fermendžinov izbor spriječio otpor prema uvođenju redovničke stege. Na kapitolu u Budimu 9. VIII. 1890. izbornici su glasali za Julija Ambergera, dok je bivši

²⁵²Tako su Sikirčević i Fermendžin upozorili da kod članova mađarske narodnosti u Provinciji sv. Ivana Kapistranskoga vlada pretjerani mađarski nacionalizam koji je uzrokovao nekritičan stav prema mađarskim liberalima na vlasti u državi i otpor prema svemu što je moglo ugroziti mađarski nacionalizam, čak i prema crkvenom univerzalizmu (*isto mjesto*, 283v). Mađarski kler bio je zadojen istim liberalnim shvaćanjima, a kardinal Lajoš Haynald bio je jedan od vodećih članova Deákove liberalne stranke koja je bila na vlasti od 1875. punih tri desetljeća (Gabriel ADRIANYI, *Ungarn und das I. Vaticanum*, Wien, 1975, 8–24; Adalbert TOTH, *Parteien und Reichstagswahlen in Ungarn 1848–1892*, München, 1973, 30–35). U kontinentalnoj Hrvatskoj Narodna stranka Matije Mrazovića, biskupa Josipa Jurja Strossmayera i kanonika Franje Račkoga bila je zapravo liberalna stranka. Na izborima 1871. jedna je trećina zastupnika te stranke bila iz redova svećenstva. Te liberalne snage u Crkvi bile su veoma jake i 1874, kad su spriječile da »Katolički list« postane dnevnik (usp. Juraj /Mirko/ MATAUŠIĆ, *Die kroatische katholische Presse 1849–1900*. *Communicatio socialis*, 18/1985/ 3, 207–212). Fermendžin je bio bliz Račkome, a i Strossmayeru. Očito je slijedio i njihov program koji su izražavale riječi: »Po kulturi do slobode!« No sukob s provincijalom Ambergerom očituje Fermendžinovu kritičnost prema liberalima na vlasti i njihovoj crkvenoj politici.

²⁵³AG, *Prov. Capistrana*, sv. 2, 309rv, 316r.

²⁵⁴*Isto mjesto*, 313r: »Eusebium vero qua Croatam considerant, quamvis inter Hungaros natus sit.«

²⁵⁵*Isto mjesto*, 313r.

provincijal Sikirčević izabran za kustoda. Fermendžin je sudjelovao na kapitulu, ali većina izbornika nije bila spremna podržati njegovu kandidaturu, a ne samo predstavnici ugarsko-austrijskog dijela provincije.²⁵⁶

Izveštavajući 10. VIII. 1890. Generalnu kuriju o vizitaciji i provincijskom kapitolu, Zubac je izmijenio svoje prve dojmove o Provinciji sv. Ivana Kapistranskoga, koju je 25. IV. 1890. ocijenio da je mnogo bolja od Provincije sv. Ladislava što se tiče stanja redovničkog opsluživanja i stege.²⁵⁷ U službenom izvještaju iznosi težak sud upozoravajući da su nedostaci u redovničkom opsluživanju i u Provinciji sv. Ivana Kapistranskoga usmjereni protiv biti franjevačkog Pravila, i to zbog nedostatka zajedničkog života što dovodi do slobodnog stjecanja i upotrebe novca, nedostatka klauzure, korske molitve, manjkavog odgoja novaka i braće laika. Stoga je tražio od kapitula da se u samostane uvede klauzura i zajednički život, postave učitelji za braću laike koji će ih trajno uvoditi u redovnički život.²⁵⁸ Također je želio da dva studenta teologije nastave školovanje u »Antonianumu«, središnjem franjevačkom učilištu u Rimu. Provincijal Amberger nije ispunio prethodno zadano obećanje o slanju studenata u Rim, već je 18. X. 1890. odbio poslati ih onamo.²⁵⁹ S druge strane nastojao je u Rimu kod Generalne kurije ostaviti dojam kako poduzima sve što je potrebno da franjevački život u Provinciji sv. Ivana Kapistranskoga bude u skladu s novim Generalnim konstitucijama, pa 9. IV. 1891. u pismu generalu Reda Canaliu javlja da započinje vizitaciju u kojoj će poticati na uvođenje klauzure i prihvaćanje uredaba o redovničkom siromaštvu.²⁶⁰ Godinu dana kasnije, dok se je pripravljaio na drugu vizitaciju, opet javlja 11. III. 1892. u Rim da će poticati na vjerodostojno obdržavanje Pravila i na zajednički život kako ga propisuju Generalne konstitucije.²⁶¹

Nema zapisa prema kojem bi se moglo zaključiti da je Fermendžin predložio Ivu Rodića za vizitatora 1893. u vlastitoj Provinciji sv. Ivana Kapistranskoga. Svakako je vrlo zainteresirano pratio zbivanja u svojoj provinciji i zauzimao se za personalna rješenja koja će biti u službi restauracije cjelovitoga franjevačkog opsluživanja. Zato se nije ustručavao iznijeti svoj prijedlog da bi upravo Ivo Rodić bio najprikladniji za službu provincijala.²⁶² Vjerojatno se je i Amberger iznenadio kad je na njegovu molbu od 8. II. 1893. general Reda Canali 29. III. 1893. za vizitatora imenovao Ivu Rodića.²⁶³ Rodić je 2. IV. 1893. odgovorio da prihvaća povjerenu zadaću i 15. IV. 1893. započeo vizitaciju u Cerniku.²⁶⁴ Ondje je i u svakom drugom samostanu po završetku osobnih razgovora sa svakim članom zajednice svima okupljenima razlagao načela redovničke stege i sadržaj redovničkih zavjeta. U Cer-

²⁵⁶ *Isto mjesto*, 317r–320r.

²⁵⁷ *Isto mjesto*, 311r.

²⁵⁸ *Isto mjesto*, 319r–320r, 324r–327r.

²⁵⁹ *Isto mjesto*, 307r.

²⁶⁰ *Isto mjesto*, 338rv.

²⁶¹ *Isto mjesto*, 344rv.

²⁶² *Isto mjesto*, 361r–362r.

²⁶³ *Isto mjesto*, 352r–353r, 363rv.

²⁶⁴ *Isto mjesto*, 355r.

niku je posebno poticao na nošenje tonzure,²⁶⁵ u Požegi je tražio svakodnevno čitanje propisanih spisa kod blagovanja, a pregledao je i samostanski arhiv; gotovo je u svakom samostanu naredio da se pozlati crkveno posuđe. Vizitaciju je završio 15. VII. 1893. u St. Pöltenu.²⁶⁶ Svoj uvid u stanje u provinciji priopćio je generalu Reda u više pisama. Izričito priznaje da, »strogo uzevši, nema zajedničkog života u provinciji, premda se po samostanima zajednički jede i brine o ostalim potrebama redovnika«. Članovi provincije zapravo žive »dijametralno oprečno duhu franjevačkog Pravila«, tako da je potrebno provesti »posvemašnju i korjenitu obnovu Provincije« da bi se franjevci u njoj, a isto tako i u ostalim provincijama ugarskog dijela Monarhije, vratili istinskom načinu franjevačkog života.²⁶⁷ Na kapitulu više nitko nije pokušao po treći puta kandidirati Fermendžina za provincijala, premda je on bio na kapitulu.²⁶⁸ Fermendžin je zajedno s generalnim definitorem Zupcem, prethodnim vizitatorom Provincije sv. Ivana Kapistranskoga, molio generala Canalia da na tom kapitulu i Rodić ima pasivno pravo glasa smatrajući da bi on bio najzauzetiji za restauraciju predjozefinističkog franjevaštva.²⁶⁹ No izbornici su dali svoje glasove Stjepanu Sikirčeviću, zauzetom poborniku za vjerodostojniji franjevački život svoje zajednice, ali nedovoljno hrabrim za potpun razlaz s jozefinističkom baštinom. Tako je upravo Sikirčević u ime Provincije sv. Ivana Kapistranskoga odbio prihvatiti jedinstvo Reda i jedinstvene Generalne konstitucije koje je predložila komisija u kojoj je Fermendžin bio jedan od uglednijih članova.²⁷⁰

3. Restauracija redovničkog opsluživanja u zapadnoj Hrvatskoj

U Generalnom definatoriju Fermendžin je zastupao opservantske provincije u Austro-Ugarskoj, dok je reformatske provincije predstavljao Gaudencije Guggenbichler. Tako su u njegovu nadležnost pripadali samostani u zapadnoj Hrvatskoj koji su bili u sastavu Hrvatsko-kranjske provincije sv. Križa, jedine reformatske provincije koja je okupljala i hrvatske franjevce. Jozefinizam je i u toj provinciji, i to upravo u hrvatskom dijelu koji je politički spadao u Ugarsku, izbrisao gotovo sve oznake pripadnosti reformatima, tj. »strožoj opservanciji«. U cijeloj provinciji nestalo je redovničke stege, a do Statuta provincije nitko nije držao. Po Guggenbichlerovu sudu zatrla se kroz dvanaest godina Hoenigmannove uprave svaka spremnost na oslobađanje od jozefinističkog nasljeđa.²⁷¹

Pravi uvid u stvarno stanje u Provinciji sv. Križa dobila je vrhovna uprava Franjevačkog reda tek nakon generalne vizitacije koju je 1883. obavio Gaudencije Guggenbichler. Za tu službu ga je 22. IV. 1883. imenovao general Reda Bernardin

²⁶⁶Isto mjesto, 372r.

²⁶⁷Isto mjesto, 372r–385r.

²⁶⁷Isto mjesto, 368r–371v.

²⁶⁸Isto mjesto, 390r.

²⁶⁹Isto mjesto, 361r–362v: Zubac piše: »...Padre Eusebio crede e con lui anche io che il più atto nella provincia Capistrana sarebbe per il provinciale il P. Ivo Rodić...«

²⁷⁰Isto mjesto, 370rv, 387r.

²⁷¹AG, *Ordinis generalia*, sv. 6, 15r.

del Vago, a on ju je prihvatio sa željom da »ponovno uspostavi redovničku stegu«. ²⁷² Poslije vizitacije Guggenbichler je poslao generalu Reda opsežan izvještaj u kojem se najprije osvrće na stanje odgoja. U samostanima nema klauzure, ni u kući odgoja. Gradivo za odgoj i informaciju novaka ne uključuje tumačenje franjevačkog Pravila, a vrlo se rijetko pred zajednicom čitaju Pravilo i Oporuka sv. Franje. Novaci ne poznaju ni liturgijske uredbe o korskoj molitvi. Još je nedostatniji odgoj kandidata za braću laike, jer pripravnike nitko ne pripravlja za novicijat, a niti ne vodi brigu o daljnoj izobrazbi i odgoju nakon novicijata. U samom pak novicijatu, a ni kasnije, odgajanje nitko ne upućuje u asketske vježbe. ²⁷³ Guggenbichler je također ustanovio da u provinciji ne provode Statute generalnog vizitatora Schmida. Tako nije provedena uredba o promjeni izgleda franjevačkog odijela, jer se i nadalje svaki redovnik sam brine za odjeću; i novaci sami nabavljaju sve što oblače, osim habita i plašta. ²⁷⁴ Oblik odjeće ne odgovara općim propisima, jer kapuljaču nije moguće staviti na glavu. Redovnici k tome nose i svjetovno odijelo i u njem izlaze iz samostana. Sukno nije od propisanog tvoriva; malo tko nosi tonzuru, a redovito obuvaju cipele i čizme. ²⁷⁵ Ipak drže korsku molitvu, ali dva puta dnevno; ujutro mole sve male časove, a poslije podne ostale dijelove časoslova. Inače se ne okupljaju ni na večernju ni jutarnju molitvu. Crkveno pjevanje pojedinih dijelova časoslova nitko ne poznaje. ²⁷⁶

Redovito su franjevci iz Austro-Ugarske opravdavali svoj nemar prema zajedničkoj molitvi obvezama pastoralnog i školskog rada. Guggenbichler provjerava i te obveze, pa tvrdi da članovi Provincije sv. Križa te poslove obavljaju rutinski. Nitko ne pokazuje zauzetost u njegovanju permanentne izobrazbe. Samo su tri samostanske biblioteke pristupačne članovima zajednice. Za vrijeme zajedničkog blagovanja nema ni šutnje ni korisnog štiva. Osim toga ne drže se godišnje duhovne vježbe, ne obavlja svakodnevno razmatranje ni ispitivanje savjesti. ²⁷⁷ Život u provinciji predvode redovnici koje je oko sebe sabrao kroz dvanaest godina svoje upravne službe provincijal Hoenigmann. Oni su također na čelu pojedinih samostana, što je ne samo protivno reformatskim statutima nego je na taj način ta skupina spriječila svaku promjenu u pravcu redovničke obnove, a k tome je Generalnu kuriju obmanjivala netočnim izvještajima o stanju u provinciji. ²⁷⁸ U vrijeme generalne vizitacije obolio je provincijal Hoenigmann, a Guggenbichler je to iskoristio

²⁷² AG, *Prov. Croatia-Carniolia*, sv. 1, 566r.

²⁷³ *Isto mjesto*, 566r, 567r.

²⁷⁴ *Isto mjesto*, 568v–571r: Najveće zloupotrebe su u življenju zavjeta siromaštva, jer su u svim crkvama škrabice za milostinju koju redovnici drže u samostanu. Samo neki redovnici pohranjuju novac kod gvardijana, a neki ga čuvaju sami; nikome ne polažu račun o upotrebi novca. Stvarno su siromašna jedino braća laici, jer ovise o uvidavnosti poglavara. Samostani drže zemlju, stoku; poneki prodaju vino i vladaju se kao trgovci. Posljedica navedenog stanja jest nepostojanje zajedničkog života, pa se redovnici moraju sami brinuti za doručak; zanemarena su bolesna braća; ima pojave pijanstava, neopravdanih izlaženja iz samostana.

²⁷⁵ *Isto mjesto*, 567rv.

²⁷⁶ *Isto mjesto*, 568r.

²⁷⁷ *Isto mjesto*, 569r, 570r.

²⁷⁸ *Isto mjesto*, 571rv, 574r.

da ga 15. VIII. 1883. privoli na zahvalu te pet dana kasnije dade izabrati za provincijskog vikara Eustahija Ozimka.²⁷⁹ Tako se je kapitul 24. VIII. 1883. mogao odvijati bez neposrednog Hoenigmannova utjecaja, jer on nije na njem sudjelovao. Za novoga provincijala izbornici su izabrali Bonaventuru Sella, koji je, prema Guggenbichlerovu sudu, bio sposoban i spreman zauzeti se za obnovu redovničke stege.²⁸⁰

I novoizabrani Definitorij bio je spreman slijediti Guggenbichlerove naputke, pa su za samostanske starješine postavljeni oni koji su također bili pripravnici uvesti redovničku stegu;²⁸¹ to isto je tražio i od profesora filozofskog i teološkog učilišta.²⁸² Definitorij je donio niz uredaba za postupnu obnovu provincije, i to tražeći najprije promjene u odgoju novaka a zatim uvođenje zajedničkog života u ljubljanski samostan i u samostane u kojima su bili odgojni zavodi.²⁸³ Definitorij nije usvojio Guggenbichlerov prijedlog da provincija uspostavi malo smjenište, da bolje organizira odgoj braće laika, u sve samostane uvede klauzuru, a napušten je i njegov prijedlog da Definitorij izabere osobitog provincijskog povjerenika za pet hrvatskih samostana, jer su oni siromašni i zapušteni. Provincijalov bi povjerenik te samostane trebao dva do tri puta godišnje pohađati, promicati u njima redovničku obnovu, zauzeti pastoralni rad i popravak samih samostanskih zgrada i crkava.²⁸⁴

Po Guggenbichlerovu sudu zavladao je u Provinciji sv. Križa poslije kapitula novo i bolje ozračje.²⁸⁵ Provincijal Sell je 8. II. 1884. izvijestio Generalnu kuriju da su četiri samostana, tj. samostani s odgojnim zavodima i onaj u Ljubljani, prihvatili zahtjeve za reformu, posebno one uredbe koje se tiču zajedničkog života. Spominje da je napisao okružnicu o franjevačkom opsluživanju na temelju priručnika koji je prije dva desetljeća bio sastavio za potrebe novaka kao njihov odgojitelj. Posebno je razložio zahtjeve franjevačkog siromaštva i još je odredio da odgojno razdoblje mladim članovima provincije završava potkraj školovanja. Sve to

²⁷⁹ *Isto mjesto*, 562r.

²⁸⁰ *Isto mjesto*, 562rv, 564r.

²⁸¹ *Isto mjesto*, 564v.

²⁸² *Isto mjesto*, 565r: Guggenbichler je uspio postaviti petoricu novih gvardijana, a petoricu tadašnjih privoljeti da promijene samostane. Posebno mu se usprotivio profesor i upravitelj bogoslovne škole u Kostanjevici Pacifik Fister i odbio bilo koju uredbu koja vodi uvođenju redovničke stege. Guggenbichler je osporio njegovo suprotstavljanje i zapisao: »Kakve li drskosti! Zar obnova provincije ovisi o pristanku jednog profesora?«

²⁸³ *Isto mjesto*, 560v, 561r: Guggenbichler želi u samostane gdje su odgojni zavodi uvesti zajednički život i točno obdržavanje siromaštva, koje je »osnov zajedničkog života«. Poziva članove tih samostana da svaki od njih svoja primanja predaje zajednici prepuštajući poglavarima za njih brigu, a poglavare pak obavezuje da tu brigu zauzeto ostvaruju. U takvim će zajednicama novaci i studenti filozofije i teologije prihvatiti zajednički život i osloboditi se upotrebe novca; u tim samostanima treba ubuduće držati godišnje duhovne vježbe, a za vrijeme blagovanja čitati Bibliju i asketičke priručnike.

²⁸⁴ *Isto mjesto*, 573r, 592r.

²⁸⁵ *Isto mjesto*, 574v.

vrijeme odgojitelji trebaju svaki tjedan držati odgajanicima dva sata pouke o redovničkom životu. U istom pismu odredio je pohod crkve poslije ručka i večere, a propisao je i zajedničku molitvu razmatranja.²⁸⁶ Ponovio je također uredbu o godišnjim duhovnim vježbama.²⁸⁷

General Reda Del Vago sa zadovoljstvom je prihvatio napore koje je Guggenbichler poduzeo u Provinciji sv. Križa,²⁸⁸ a provincijala Sella je 15. II. 1884. ohrabrio da nadalje čini sve što bude smatrao prikladnim za ponovno uspostavljanje redovničke stege u svojoj provinciji. Također ga 15. VII. 1884. potiče da ne odstane od zahtjeva da se iz samostanskih crkava odstrane škrabice za milostinju, a prihvaća i Sellovo obrazloženje o potrebi susljedne obnove provincije te opravdanje zašto ne rezidira u Ljubljani, nego u Gorici.²⁸⁹ Sell nije ispunio sve svoje naume oko uspostave redovničke stege, ali je njegovo nastojanje naišlo na gotovo opći prihvata. Kako je pobolijevao, njegova smrt 19. III. 1885. nije bila osobito iznenađenje. Provincijski je definatorij po drugi puta izabrao Eustahija Ozimka za provincijskog vikara, pa je on vodio provinciju do novog kapitula koji je od 5. do 9. VII. 1886. bio u Ljubljani.²⁹⁰ Vizitaciju uoči ovog kapitula opet je obavio Guggenbichler, jer ga je 11. IV. 1886. za tu službu imenovao general Reda.²⁹¹ On je i predsjedao kapitulom koji je za provincijala izabrao Ozimka.²⁹² Kapitul je potvrdio opredjeljenje za obnovljenu redovničku stegu, i to osobito u odgoju novaka i studenata. Ponovno je potvrdio uredbu o čitanju tzv. duhovnog štiva za vrijeme objeda i večere, o držanju duhovnih vježbi u samostanima odgoja i u Ljubljani. Odlučio je također da se imovina poslije smrti dijeli na tri dijela: trećina samostanu, trećina za odgajanike i trećina za sprovod i ostale troškove.²⁹³ Kapitul je također odlučio prilagoditi statute provincije novim Generalnim konstitucijama. Promjene je odobrila Generalna kurija uskladivši ih s novim Generalnim konstitucijama i reformatским statutima da ih 28. VIII. 1888. potvrdi general Reda Del Vago.²⁹⁴

Provincijal Ozimk nastavio je Sellovim stopama u vođenju provincije putem uvođenja redovničke stege u duhu reformatških tradicija. Po isteku upravnog trogodišta zatražio je 15. I. 1889. vizitatora,²⁹⁵ a general Reda je odredio Kalista Herica, člana Tirolske provincije.²⁹⁶ Ovaj je u vizitacijskom izvještaju 8. IX. 1889. izrazio zadovoljstvo nad općim stanjem u provinciji nazivajući ga dobrim i utješnim. Pohvalio je članove provincije da mnogo rade, ali i da drže redovničku stegu. Pri-

²⁸⁶ Isto mjesto, 587r–591r.

²⁸⁷ Isto mjesto, 593r.

²⁸⁸ Isto mjesto, 572r.

²⁸⁹ Isto mjesto, 583r–594r; 605r–606v.

²⁹⁰ Isto mjesto, 640r.

²⁹¹ Isto mjesto, 669rv.

²⁹² Isto mjesto, 677r–679r.

²⁹³ Isto mjesto, 671r–672v.

²⁹⁴ Isto mjesto, 566v–572v, 671v, 808r. – Naslov tih novih statuta glasi: *Statuta provinciae S. Crucis Croatiae-Carnioliae*, Labaci, 1889.

²⁹⁵ Isto mjesto, 740r.

²⁹⁶ Isto mjesto, 742rv.

mijetio je da hrvatski samostani nešto zaostaju u obdržavanju uredaba o zajedničkom moljenju časoslova te da redovnici u njima nose odijelo od nedopuštene vrste tkanine. Samostanima u Nazaretu, Klanjcu i Samoboru naredio je da otuđe konje koji katkad služe poglavarima za neopravdana izbjivanja.²⁹⁷ Kapitul je pod Hericovim predsjedanjem 8. VII. 1889. u Ljubljani izabrao Placida Fabiana za provincijala, a Ozimk je bio njegov zamjenik.²⁹⁸

Kapitul je za tri godine 10. VIII. 1892. ponovno izabrao Fabiana za provincijala,²⁹⁹ i to pod predsjedanjem generalnog vizitatora Petra Dudziaka, generalnog definitora i člana Poljske provincije Gospe Žalosne.³⁰⁰ Dudziak je u svom vizitacijskom izvještaju jako naglasio razliku između slovenskog i hrvatskog dijela Provincije sv. Križa bilježeći svoj opći sud o vjerskom i crkvenom stanju, pa tvrdi da »u Hrvatskoj vjerski život duboko, vrlo duboko, spava; narod ne zna ni za koju drugu vjersku obavezu osim uskrsne pričesti; crkve su radnim danom prazne, a blagdanima i nedjeljama slabo posjećene; nepoznata je krunica, a o Trećem redu nitko ne zna ništa.«³⁰¹ Broj hrvatskih članova naglo je i vrlo osjetljivo opao, pa su u provinciji samo četiri svećenika Hrvata. Kako Slovenci ne znaju dobro hrvatski i osjećaju se strancima, manjkav je pastoralni rad u hrvatskim samostanima. Drudziak hvali Fabianievo nastojanje oko buđenja zanimanja za franjevački život u hrvatskom dijelu provincije, jer je u toj namjeri na Trsat preselio novicijat, uveo zajednički život u trsatskom i samoborskom samostanu, a u preostalim hrvatskim samostanima redovnici također mole zajednički časoslov, ali ne nose tonzuru ni krunicu za pasom. Nasuprot stanju u hrvatskim samostanima, treba naglasiti da su svi slovenski samostani uveli zajednički život, da drže redovito korsku molitvu i zajedničko razmatranje te da su obnovili samostane i crkve. Drudziak nije zabrinut za budućnost provincije, jer je obnovljeni redovnički život u punom zamahu u kućama odgoja, naime u kući novicijata na Trsatu, u učilištu filozofije u Gorici i u samostanu u Ljubljani, gdje borave studenti teologije.³⁰²

Placid Fabiani bio je nosilac programa strogog shvaćanja redovničke stege, napose dosljednog provođenja zahtjevnosti franjevačkog Pravila o siromaštvu. General Reda Canali stoga mu je 1893. povjerio vizitaciju Provincije Gospe Žalosne u austrijskom dijelu Poljske.³⁰³ U vlastitoj provinciji zauzeto je provodio nove Generalne konstitucije, a Guggenbichlerove statute iz 1883. uskladio je s novim Alojzijevim konstitucijama te ih 1893. objavio u provinciji.³⁰⁴ Neposredni život članova provincije nije u svemu odgovarao visokim zahtjevima spomenutih Konstitucija, pa 23. VIII. 1894. moli generala Reda da poduzme što je potrebno kako bi se odredba o neprimanju novca uskladila sa suvremenim prilikama u društvu. Također je tražio

²⁹⁷ *Isto mjesto*, 754r.

²⁹⁸ *Isto mjesto*, 745r–747r.

²⁹⁹ *Isto mjesto*, 788r–790r.

³⁰⁰ *Isto mjesto*, 786rv.

³⁰¹ *Isto mjesto*, 792r.

³⁰² *Isto mjesto*, 793r.

³⁰³ AG, *Consultationes generals*, br. 97.

³⁰⁴ AG, *Provincia Croatia Carniolia*, sv. 1, 808rv.

povlasticu da dužnost apostolskog sindika u pojedinom samostanu može obavljati koji redovnik, a ne građanska osoba. Ponovio je u ime provincije molbu Klara Vascottia, koja je upravo tada bila vrlo prihvatljiva, da se ujedine svi ogranci Franjevačkog reda i nose jedinstveno ime »franjevci«.³⁰⁵

Generalna kurija je 5. VII. 1895. po drugi puta odredila Kalista Herica za vizitatora u Provinciji sv. Križa.³⁰⁶ Obavivši vizitaciju Heric je 28. VIII. 1895. na kapitolu u Novom Mestu predsjedao izboru provincijala, kad su izbornici po treći puta dali glas povjerenja Fabianiu.³⁰⁷ U tom upravnom trogodištu Fabiani je prihvatio nove jedinstvene, tzv. Leonove, Konstitucije, ali je 14. VI. 1898. molio oprost od nekih uredaba tih Konstitucija, odnosno odobrenje dotadašnjih običaja, i to: apostolskog sindika za cijelu provinciju koji će u svakom samostanu imati zamjenika iz redova članova tog samostana, korištenje novca na putovanjima, duhovne vježbe od pet dana i u drugo vrijeme trodnevnu duhovnu obnovu i upotrebu škrapica za milostinju po crkvama. General Reda Lauer odobrio je na tri godine sve molbe, osim postavljanja škrapica po crkvama.³⁰⁸ Te je godine Generalna kurija povjerala vizitaciju Provincije sv. Križa generalnom definatoru Ivanu Krizostomu Luftu. Na kapitolu je Fabiani izabran za kustoda, a za provincijala bivši generalni definator i profesor međunarodnoga franjevačkog učilišta »Antonianum« u Rimu Konstantin Luser.³⁰⁹ Luftov vizitacijski izvještaj potvrdio je da je Provincija sv. Križa sasvim prihvatila redovničku stegu i nove Leonove Generalne konstitucije.³¹⁰ Tako je Guggenbichlerovo zauzimanje za restauraciju franjevačkog života u toj provinciji uz suradnju Sella, Ozimka i Fabiania doživjelo pun uspjeh.

4. *Fermendžin i izrada novih Generalnih konstitucija*

Uoči generalnog kapitula 1889. general Reda Fernardin del Vago zatražio je od članova Generalnog definatorija prijedloge za izradu programa tog kapitula. Generalni je definatorij 28. II. 1889. izabrao komisiju od tri člana koja će izvršiti taj zadatak. U komisiju su ušli: Raphael ab Aurilaco, Alojzije Lauer i Euzebije Fermendžin.³¹¹ Raspravu o programu skorog generalnog kapitula potaknuo je generalni definator Gaudencije Guggenbichler pismenim prijedlogom da je potrebno pripremiti sve o čemu se namjerava raspravljati na tom najvišem skupu Reda.³¹² Komisija je već 7. III. 1889. predložila Generalnom definatoriju da za kapitul treba pripremiti ispravljen tekst Generalnih konstitucija kako bi ga ispitali i odobrili članovi kapitula.³¹³ Definatorij je prihvatio prijedlog komisije, premda se je oštro usprotivio generalni prokurator reformata Accursisus a Monte S. Sabini obrazlažući

³⁰⁵ AG, *Ordinis generalia*, sv. 10, 147, 148r.

³⁰⁶ AG, *Provincia Croatia Carniolia*, sv. 1, 826rv.

³⁰⁷ *Isto mjesto*, 829r.

³⁰⁸ *Isto mjesto*, 870rv.

³⁰⁹ *Isto mjesto*, 880r–881r; *Consultationes generales*, br. 343, 458.

³¹⁰ AG, *Provincia Croatia Carniolia*, sv. 1, 880r–881v.

³¹¹ AG, *Definitoriales congressus*, br. 872; *Ordinis generalia*, sv. 8, 74r.

³¹² *Capitulum generale Romae 1889. celebratum*, Quaracchi 1890, 6.

³¹³ AG, *Definitoriales congressus*, br. 877.

da su reformatima dovoljni statuti koje je još 1642. odobrio papa Urban VIII. S njime se je složio i definator reformata Gaudencije Guggenbichler.³¹⁴

Predložak Generalnih konstitucija, koji je trebalo predložiti članovima generalnog kapitula 1889. u Rimu, imao je dugu povijest. Sadržajno se je oslanjao na tzv. Kapistranove konstitucije koje je 1827. proglasio i objavio general Reda Ioannes Tecca a Capistrano.³¹⁵ Kapistranove konstitucije prihvatio je opservantski ogranak Reda, i to tzv. cismontanski dio, koji je obuhvaćao talijanske, germanske i slaven-ske provincije, ali je već oko sredine 19. stoljeća bilo očito da ih valja prilagoditi novim vremenima. General Reda Venancije a Coelano upravio je stoga 26. VI. 1853. poziv svim provincijama da ugledniji redovnici stave primjedbe na tekst Kapistranovih konstitucija,³¹⁶ i to ne samo predstavnici opservantskih nego i predstavnici provincija ostalih ogranaka Reda. Obrazložene napomene na te konstitucije tada je dao Klaro Vascotti u ime Provincije sv. Križa,³¹⁷ dok iz Provincija sv. Ladislava i sv. Ivana Kapistranskoga nije bilo nikakvih primjedaba.³¹⁸ Kako generalni kapituli 1856. i zatim 1862. nisu dali u javnost ispravljen tekst Kapistranovih konstitucija,³¹⁹ tek ga je s neznatnim izmjenama 1882. objavio general Reda Bernardin del Vago, premda je u Redu u to vrijeme prevladalo uvjerenje da valja tražiti nove uredbe za uređenje franjevačkog života na pragu 20. stoljeća.³²⁰ One

³¹⁴Isto mjesto, 883.

³¹⁵Naslov tih konstitucija glasi: *Novissima pro Cismontana Minorum familia Generalium constitutionum collectio ... Ioanis a Capistrano ... Ministri Generalis iussu edita*, Roma, 1827.

³¹⁶Usp. *Capitulum generale ... Romae habitum 1856*, Romae, 1857, 9; AG, *Ordinis generalia*, sv. 8, 46v: »Finis praecipuus, immo unicus, debet omnino maiorem nostrae sanctae Regulae respicere, et fovere observantiam; studere ... vitae communis omnino et perfecte restaurandae... Ex omnibus existentibus Ordinis legibus eae expugnandae erunt, quae ex necessitate abrogatae iam sunt, vel quae, ratione temporum fas est abrogari...«

³¹⁷Vascotti je 1754. dostavio generalu Reda Venanciju Coelano vrlo opsežan osvrt na Kapistranove Generalne konstitucije (Ag, *Provincia Croatia Carniolia*, sv. 1, 50r–82v). Vascotievi stavovi dijelom su izraz jozefinističkog nasljeđa, ali su osobito bogati osobnim gledanjima. Tako, naprimjer, govori i o ujedinjenju Reda: »Cum tamen Observantes, quam Reformati sint ejusdem S. Francisci filii, eandem profiteantur Regulam eidemque sint generali ministro subjecti, aboleatur discrimen inter Statuta Observantium et Reformatorum, conduntur Statuta ab omnibus observanda, et praescribitur ut omnes deferant habitum aequalem quoad materiam, formam et colorem. Tollatur omne discrimen et fiat unum ovile, sicut unus est pastor« (*isto mjesto*, 82r).

³¹⁸Pristigle primjedbe komisija je predala 1856. generalnom kapitolu, a on je 21. IV. 1856. zadužio Generalni definatorij da do kraja revidira tekst. Odluku kapitula potvrdila je Kongregacija za biskupe i redovnike naglasivši obvezu da redigirani tekst treba potvrditi Sveta Stolica. Prerađeni tekst Generalnih konstitucija je general Reda Trionfetti predstavio generalnom kapitolu 1862. u Rimu, a ovaj ga je ponovno odložio i povjerio na doradu posebnoj komisiji Generalnog definatorija. Konačno je taj popravljani tekst objavio 1882. general Reda Bernardin del Vago (usp. *Ordinis generalia*, sv. 7, 414r–415r).

³¹⁹*Ordinis generalia*, sv. 8, 46v.

³²⁰Papa Pijo IX. je 27. VI. 1856. generala Reda Bernardina Trionfettia imenovao apostolskim vizitatorom u Franjevačkom redu sa zadatkom da provede reformu Reda putem restauracije redovničke stege, napose iskorjenjivanjem zloupotrebe s obzirom na zavjet siromaštva:

su mogle poslužiti kao polazište za traženje novih i prikladnijih Generalnih konstitucija, jer su obvezivale samo opservantski dio Reda, a ne cijeli Red.³²¹ Komisija Generalnog definatorija suočila se uoči generalnog kapitula 1889. s otporom unutar samog Definatorija, i to sa strane reformata koji su naslutili da nove Generalne konstitucije imaju zadaću što je više moguće postati jedinstven zakonik u Redu, obvezatan za sve ogranke Reda. Na sjednici Definatorija 5. IX. 1889. ustanovljeno je da su Accursius a Monte S. Sabini i Gaudencije Guggenbichler, članovi Definatorija, razaslali svim reformatskim provincijalima dva pisma da ih upozore na pripravljanje novih Generalnih konstitucija. U tim pismima daju im upute kako treba odbiti suradnju u konačnom oblikovanju tih Konstitucija i tako spriječiti da one postanu jedinstven zakonik Franjevačkog reda koji bi obvezivao bez obzira na pripadnost pojedinim ograncima.³²² Generalni prokurator Reda Andrija Lupori oštro je osudio postupak reformatskih predstavnika u Generalnom definatoriju s obrazloženjem da nanosi nepravdu opservantskoj »obitelji« Reda. Sam general Reda Bernardin del Vago, i sam reformat, želio je djelovati pomirljivo, pa je pozvao da članovi vrhovne uprave Reda zaključe kako će svi članovi kapitula odlučivati o predloženom tekstu Generalnih konstitucija, a reformatski će predstavnici zasebno odlučivati o svojim posebnim statutima koje je bio odobrio papa Urban VIII.³²³ Reformatska oporba nije bila usmjerena samo protiv zajedničkih i jedinstvenih Generalnih konstitucija za cijeli Red, nego je to istodobno bio izraz protivljenja prema ujedinjenju svih četiriju ogranaka Reda; jedinstvene konstitucije bile su očito preduvjet samog ujedinjenja. Generalni definatorij stoga na istoj sjednici popušta reformatima, pa odlučuje da skori kapitul neće odlučivati o ujedinjenju Reda.³²⁴ Istu je

»Religiosos, qui pecuniam et peculium retinent ... corrigere ... valeas; pariterque ut regularem disciplinam et observantiam, ubi collapsa fuerit, restituere, et ubi viget, promovere ... cures« (*Capitulum generale ... Romae habitum 1856, Romae, 1857, 62, 63*).

³²¹Naslov Generalnih konstitucija otkriva njihovu usmjerenost: *Novissima pro cismontana Minorum familia Generalium Constitutionum collectio ... quas ... Bernardinus a Montefranco capitulo generali a. 1862. approbanda subjecit* (Quaracchi, 1882).

Bernardin del Vago je po objavljivanju ovih Generalnih konstitucija imenovao potkraj 1882. novu komisiju za reviziju Generalnih konstitucija i pozvao provincijale da na objavljene Generalne konstitucije, koje je on pripisao svom prethodniku Trionfeti, daju svoje primjedbe (AG, *Ordinis generalia*, vol. 8, 47r). Očito je taj poziv bio bez odjeka ili je komisija zanemarila svoj posao, jer 1889. nitko ne spominje osvrte na te konstitucije.

³²²Guggenbichler je 26. III. 1889. u obliku pisma reformatskom generalnom prokuratoru osporio opravdanost novih Generalnih konstitucija, tzv. zbornika Generalnih konstitucija. Smatra nemogućim i neizvedivim sastaviti takve Generalne konstitucije koje bi nadahnule sve ogranke Reda da ujedinjenim snagama novim zanosom prionu uz franjevačku opservanciju. Takav je pokušaj i nepotreban, štoviše, opasan, po njegovu sudu, jer će narušiti slogu i mir među predstavnicima četiriju »obitelji« na skorom generalnom kapitolu. Osim toga takav zbornik Generalnih konstitucija može biti protiv duha franjevačkog Pravila, ako se bude zadovoljio samo ispunjavanjem zapovijedi Pravila, a ne bude tražio i izvršavanje savjeta, kako je to u programu reformata. Stoga Guggenbichler savjetuje generalnog prokuratora da upozori reformatske predstavnike kako se ne bi izjašnjavali za taj zbornik konstitucija, nego da i nadalje ostanu uz svoje Generalne konstitucije (AG, *Ordinis generalia*, sv. 12, 57v, 58v).

³²³AG, *Congressus definatoriales*, br. 911.

³²⁴Isto, br. 912.

odluku Generalni definatorij ponovio 12. IX. 1889. na jednoj od kasnijih sjednica,³²⁵ ali je odlučio da predloženi nacrt Generalnih konstitucija trebaju prosuditi svi članovi kapitula, bez obzira na pripadnost pojedinim franjevačkim »obiteljima«. No Generalne konstitucije ne dokidaju posebne statute pojedinih »obitelji«. Štoviše, na sjednici 12. IX. 1889. bilo je predviđeno da pojedine »obitelji«, a ne samo reformati, ispituju svoje vlastite statute i prilagode ih suvremenim potrebama.³²⁶

Komisija, u kojoj je bio i Fermendžin, pripremila je manji broj preinaka na tekst Generalnih konstitucija objavljenih 1882. i razaslala ih svim članovima kapitula s molbom da svoje primjedbe dostave Generalnom definatoriju. Prikupljanje i razradu tih napomena Generalni definatorij povjerio je novoj komisiji iz sastava generalnog kapitula; na čelu joj je bio Alojzije Lauer. Komisija je imala devet članova, a među njima bili su Fermendžin i Guggenbichler.³²⁷ Od 24. IX. do 8. X. 1889. komisija je održala sedamnaest sjednica. Tajnik komisije bio je Alojzije Canali, a kad je 3. X. 1889. kapitul izabrao njega za generala Reda, postao je tajnik Raphael ab Aureliaco.³²⁸ Na temelju pristiglih primjedaba komisija je pripremila dokument od dvadeset stranica u kojem su bile naznačene predložene izmjene i nadopune.³²⁹

Svoje primjedbe dostavili su i predstavnici triju provincija koje su obuhvaćale samostane u kontinentalnoj Hrvatskoj. Definatorij Provincije sv. Križa načelno je prihvatio predložak novih Generalnih konstitucija i u poglavlju o siromaštvu, ali se tuži na nemar vjernika koji milostinjom ne podupiru život redovnika. Zato Definatorij drži da je zahtjev četvrtog poglavlja Pravila o neprimanju novca, niti osobno niti po posredniku, neizvediv u ovim uvjetima u kojima živi Provincija sv. Križa. Stoga je, nastavlja Definatorij u svom dopisu, »negdašnji način življenja siromaštva nemoguć«, pa ga treba promijeniti s dopuštenjem Svete Stolice, kako je već 1854. papa Pijo IX. usmeno bio dopustio da poglavar samostana može, uz suglasnost tzv. diskreta i odobrenje provincijala, povjeriti nekom članu zajednice novac na čuvanje, a sam će bdjeti nad upotrebom tog novca.³³⁰ Provincijal Provincije sv. Ladislava Ludovik Horvat i provincijal Provincije sv. Ivana Kapistranskoga Stjepan Sikirčević žele da se izostavi član o noćnom moljenju časoslova, jer to u ugarskom dijelu Monarhije zabranjuju državni zakoni, a takav zahtjev k tome nadilazi sile redovnika koji su zaposleni u pastvi i u školi. Također se protive uredbama poglavlja o načinu upotrebe novca i o siromaštvu, jer su franjevci u Habsburškoj Monarhiji dužni polagati račun o korištenju novca i državi i mjesnim biskupima. Ta dva provincijala žele sačuvati i vlastite jozefinističke tradicije u teološkom školovanju mladih članova provincije, pa traže uz poznavanje biblijske, dogmatske i morale teologije također i učenje pastoralnog bogoslovlja kao samostalnog predmeta. Po

³²⁵Isto mjesto, br. 915.

³²⁶Isto mjesto, br. 911, 915.

³²⁷Isto mjesto, br. 921.

³²⁸*Capitulum generale ... 1889. celebratum*, Quaracchi, 1890, 59.

³²⁹Svezak primjedaba na tekst Generalnih konstitucija sadrži arhivski kodeks *Ordinis generalia*, sv. 10, 15r–202r.

³³⁰Isto mjesto, sv. 10, 147v, 148r.

njihovu sudu vrijeme novicijata treba iskoristiti i za učenje latinskog jezika i filozofije, a nije dostatno da se novaci bave samo asketskim vježbama.³³¹ Sikirčević je za svoju provinciju još tražio da u kući novicijata mogu uz odgojitelja novaka i njegova zamjenika ispovijedati novake još dva ili tri svećenika, i to: zbog slobode savjesti, zbog mnogojezičnosti te zbog toga što odgojitelj mora katkada novake i kažnjavati, pa je kažnjenom novaku teško nakon toga pristupiti ispovijedi.³³² Ostali provincijali provincija u ugarskom dijelu Habsburške Monarhije suprotstavili su se zabrani skupljanja milostinje po crkvama, uvođenju službe sindika iz redova svjetovnjaka, odricanju zaklada, a zajednički život bili su spremni prihvatiti onoliko »koliko budu dopuštale okolnosti«.³³³

Gornje i druge primjedbe pregledala je kapitulska komisija i 10. X. 1889. predstavila članovima kapitula.³³⁴ General Reda Bernardin del Vago pozvao je članove kapitula da pregledaju novi predložak i zatim se izjasne o njemu vodeći računa da predloženi tekst poštuje franjevačku zakonodavnu baštinu, iznad svega teži vjernom opsluživanju Pravila, napušta uredbe koje više ne odgovaraju vremenu, ublažuje negdašnje oštre kazne, a donosi i nove uredbe po načelima koja je bio postavio general Reda Venancije a Coelano i generalni kapituli 1856. i 1862. godine.³³⁵ Članovi kapitula su 10. X. 1889. jednoglasno prihvatili predloženi izmijenjeni tekst Generalnih konstitucija, ali su također odlučili da taj tekst Generalni definatorij još jednom provjeri prije nego ga preda u tisak i pozove članove Reda na opsluživanje.³³⁶ Unutar Generalnog definatorija opet je ustrojena posebna komisija s tim zadatkom. Imala je pet članova, a na čelu je opet bio Alojzije Lauer. Novoizabrani general Reda Alojzije Canali povjerio joj je 21. X. 1889. posao konačne redakcije teksta Generalnih konstitucija.³³⁷ Komisija više nije provodila promjene u sadržaju teksta, nego samo u izričajima. Kad je dovršila posao, Generalni je definatorij 10. III. 1890. odobrio nove Konstitucije, koje su zatim nazvane Alojzijevim po generalu Reda Alojziju Canaliu.³³⁸ Ni one se po duhu nisu mnogo udaljile od Kapistranovih konstitucija, ali su gotovo na polovicu svele broj zakonskih članaka. Izostavile su poglavlja o upravljanju školama, o brizi za redovnice i o kardinalu zaštitniku Reda te o povjerenicima za pojedine ogranke Reda i narode; također su prilično skratile kaznene uredbe. Za franjevce u kontinentalnoj Hrvatskoj bile su simbol ponovnog uspostavljanja predjozefinističkog načina franjevačkog života, premda su ih franjevci općenito nazivali znakom »novog duha« u Franjevačkom redu.

³³¹Isto mjesto, sv. 7, 340r–341r, 348rv.

³³²Isto mjesto, 349r.

³³³Isto mjesto, 344r–345r.

³³⁴Isto mjesto, 287r.

³³⁵Isto mjesto, sv. 8, 46r–47v.

³³⁶AG, *Definitoriales congressus*, br. 952.

³³⁷Isto mjesto, 971.

³³⁸Isto mjesto, 1224.

III.

USPOSTAVA »BOLJEG DUHA« MEĐU FRANJEVCIMA U KONTINENTALNOJ HRVATSKOJ

Nove, tzv. Alojzijeve, Generalne konstitucije trebale su biti izraz izvornog franjevaštva i istodobno međusobnog približavanja četiriju ogranaka Reda; obvezivale su naime sve članove Reda širom svijeta. Nastojanja u Redu oko »čistog opsluživanja franjevačkog Pravila, samostanske stege, izbjagavanja svijeta i prihvaćanja samoće« dobila su svoj izraz u tim Generalnim konstitucijama.³³⁹ U njima također postaje dokraja vidljiv zahtjev za opsluživanje Pravila s obzirom na punu zahtjevnost tradicionalnog shvaćanja franjevačkog siromaštva, što nužno uključuje potridentsko shvaćanje zajedničkog života kod redovnika. Prevladalo je u njima i uvjerenje da se Red ne smije prilagoditi novim vremenima, već će revnost u opsluživanju ovako sastavljenih Generalnih konstitucija sama po sebi biti dostatna da franjevci budu na korist Crkvi i društvu. Tako je program franjevačkog života, kako ga iznose Alojzijeve Generalne konstitucije, sadržavao predtridentsko shvaćanje opsluživanja franjevačkog Pravila, koje je opet uključivalo srednjovjekovnu kodifikaciju franjevačkog siromaštva. Osim toga sastavnica mu je bila i monastičko shvaćanje »vitae communis«,³⁴⁰ a prihvaćao je potridentsko gledanje reformata o podržavanju »vitae communis« putem redovničke stege koju neposredno nadgledaju redovnički poglavari u punoj ovisnosti o najvišim crkvenim vlastima. Taj program franjevačkog života želio je pokazati poštovanje prema rekolektskom i diskalceatskom nastojanju oko pustinjačkog života u zajednici, pa rehabilitira samostanska samotišta, tzv. »domus sacri recessus, recollectionis«. Riječ je dakle o programu franjevačkog života koji pokazuje težnje karakteristične za razdoblje restauracije potridentskog gledanja na redovništvo, a istodobno je obilježeno ultramontanističkom zahtjevnosću i romantičkim bijegom u prošlost koji opet predstavlja i bijeg od uočavanja novih prilika u Crkvi i društvu. Da se prihvati taj i takav program franjevačkog života, nije bilo dovoljno izraditi novi kodeks franjevačkog zakonodavstva. Naprotiv, trebalo mu je osigurati punu podršku autoriteta najviših crkvenih vlasti.³⁴¹

Fermendžinova uloga u izradi Alojzijevih Generalnih konstitucija završila je još 1889. na samom generalnom kapitulju, kad mu je također istekla služba generalnog definitora. General Reda Canali i nadalje ga je zadržao u Rimu.³⁴² Ondje je bio svjedok čestih i žestokih sučeljavanja među predstavnicima četiriju ogranaka

³³⁹Usp. Aloysius a PARMA /CANALI/, *Prima epistola encyclica ... Aloysii de Parma I. III. 1890*, 7–9. – Naslov Generalnih konstitucija, nazvanih po generalu Reda Canaliu Alojzijevim konstitucijama, glasi: *Constitutiones generales Ordinis Minorum. Ad Claras Aquas / Quaracchi/ 1889.*

³⁴⁰Lazarus ab ASPURZ, *Communitatis franciscalis evolutio historica*, Laurentianum, 7(1966), 91–114, 213–262; osobito: 226–243.

³⁴¹Usp. Daniel von PRAD, *Die »vita communis« der Ordensleute*, Laurentianum, 6(1965), 28–30.

³⁴²AG, *Ordins generalia*, sv. 7, 598rv; *Definitoriales congressus*, br. 1270.

Reda u samoj Generalnoj kuriji, zabrinutih za budućnost vlastite »obitelji«, a ne za budućnost cjeline Franjevačkog reda.³⁴³ U tom kreševu opiranja novim Generalnim konstitucijama i ujedinjenju Reda Fermendžin je potvrdio svoju opredijeljenost za njegovo jedinstvo i za prihvaćanje redovničke stege i jedinstvenih Generalnih konstitucija. Vjerovao je da je to put i za franjevce u Ausro-Ugarskoj. Za njih je to izlazak iz sputanosti jezefinističkim nasljeđem, ali je Fermendžin naglašavao da franjevci u ugarskom dijelu Monarhije moraju ostati također vjerni baštinjenom apostolskom djelovanju i nije ga smatrao nepomirljivim s monastičkim programom franjevačkog života. Nažalost, Fermendžin nije doživio obnovljeno svoje »zagrebačko rješenje« u provedbi tog programa, pa ostaje tajna da li ga je on želio u njegovu konačnom obliku kao provinciju koja okuplja sve franjevce u kontinentalnoj Hrvatskoj.³⁴⁴

1. *Fermendžin i konačna dorada jedinstvenog franjevačkog zakonika*

Uoči generalne skupštine koju je Red namjeravao 1895. održati u Asizu, general Reda Canali pozvao je 18. III. 1894. sve provincijale da sa svojim definatorijima preispitaju Generalne konstitucije nazvane njegovim imenom i priopće svoj sud Generalnom definatoriju.³⁴⁵ Canali je također 16. XI. 1894. imenovao komisiju sastavljenu od članova Generalnog definatorija; Lauer je opet bio predsjednik, a Augustin Zubac njezin član. Zadaća komisije bila je prikupiti primjedbe pojedinih provincija na Generalne konstitucije, predstaviti ih na Generalnom definatoriju i predložiti potrebne izmjene u samim Generalnim konstitucijama.³⁴⁶ Komisija je u svom radu nailazila na suprotstavljanje reformata i diskalceata.³⁴⁷ Da spriječi otpor reformata i diskalceata, uspostavio je Definatorij i komisiju koja će ispitati odnos prema Alojzijevim konstitucijama tzv. Barcelonskih konstitucija koje su opsluživali opservanti ultramontanci te reformatskih, rekolektskih i diskalceatskih statuta.³⁴⁸

U provincijama sv. Ladislava i sv. Ivana Kapistranskoga provincijali nisu odgovorili na prije spomenuti zahtjev generala Reda Canalia. Drukčije je bilo u Provinciji sv. Križa, gdje je 23. VIII. 1894. provincijal Placid Fabiani s Definatorijem prihvatio ujedinjenje svih četiriju ogranaka Reda i uredbe o redovničkoj stezi, ali

³⁴³ Analitički pristup tzv. Leonovim jedinstvenim Generalnim konstitucijama potvrđuje mišljenje da su te konstitucije prihvatile reformatsko shvaćanje »vitae communis« i franjevačkog siromaštva. Reformate ta činjenica nije zadovoljavala, jer su ih opservanti nadilazili brojem i zbog toga preuzimali vodstvene službe u zajednici.

³⁴⁴ Mladen Barbarić bilježi: »Malo je ljudi koji znadu da je sve svoje sile u sav svoj upliv u Rimu uložio za osnutak Hrvatske franjevačke provincije imajući da svlada jaku diplomaciju a još jači šovinizam« (usp. Mladen BARBARIĆ, *Otac Provincije sv. Ćirila i Metoda – Euzebijije Fermendžin*. Slavenski apostoli sv. Ćiril i Metod, Osijek, 21–23. – Barbarićev odnos prema Vendelinu Vošnjaku bio je takav da je opravdano pretpostaviti da mu on ne želi pripisati njegove realne zasluge. Svakako je sigurno da Fermendžin u svojoj predstavi papi Leonu XIII. ne pokazuje takvu težnju ni namjeru.

³⁴⁵ *Acta congregationis generalis ... 1895*, Quaracchi 1895, 77, 78.

³⁴⁶ *Isto mjesto*, 8.

³⁴⁷ AG, *Ordinis generalia*, sv. 10, 203r–243r.

³⁴⁸ *Isto mjesto*, sv. 11, 3v–4r; *Consultationes generales*, br. 3, br. 138, 139.

je istaknuo teškoće u izvršavanju zabrane Pravila o primanju novca.³⁴⁹ No provincije sv. Ladislava i sv. Ivana Kapistranskoga izrazile su još 21. V. 1891. svoje neslaganje s Alojzijevim Generalnim konstitucijama. Tada su se naime u Bratislavi sabrali svi ugarski provincijali i zajednički protestirali protiv uredaba o siromaštvu uz prijetnju da će tražiti u duhu jozefinističkog »placetum regium« zaštitu državnih vlasti od nametanja novoga franjevačkog zakonika sa strane vrhovne uprave Franjevačkog reda.³⁵⁰ Okupljeni provincijali zaključili su da njihove provincije ne mogu prihvatiti uredbe o siromašnoj i ovisnoj o poglavarima upotrebi materijalnih dobara i novca, zatim propise o zabrani posjedovanja nekretnina, pa zahtjev o apostolskim sindicima iz redova laika koji će upravljati ekonomskim poslovima samostana u suglasnosti sa samostanskim poglavarom. Spomenute zahtjeve novih Generalnih konstitucija smatrali su neprihvatljivim, pa su to u osobitoj predstavi priopćili apostolskom nunciju u Beču, ali ju je on odbio.

U međuvremenu se suprotstavljanje nastojanjima oko jedinstvenoga franjevačkog zakonika i oko ujedinjenja Reda razmahalo i u samom Generalnom definitorijskom i toliko uzbudilo duhove, da je general Reda Canali 16. II. 1895. priopćio odluke pape Leona XIII. da se ubuduće na sjednicama Definitorija ne raspravlja ni o imenima kandidata za službu generalnog definitora, ni o mjestu koje će zauzeti u kapitularnoj dvorani pojedini članovi generalne skupštine, ni o reviziji Generalnih konstitucija. Papa je također bio zabranio raspravljati i o drugim pitanjima koja su trebala doći na raspored generalne skupštine.³⁵¹ Ni na samoj generalnoj skupštini nije bilo ni vremena ni raspoloženja za raspravu o ispravljenom tekstu Alojzijevih Generalnih konstitucija. General Reda Canali je 25. V. 1895. članovima generalne skupštine ukratko razložio potrebu novih Generalnih konstitucija koje će biti jedinstven zakonik i tumač franjevačkog življenja nakon zacrtanog ujedinjenja svih franjevačkih »obitelji«. Također je predložio da kroz godinu dana valja usavršiti sadašnje Generalne konstitucije da bi mogle ispuniti svoju novu zadaću jedinstvenoga franjevačkog zakonika. Zatim ih treba predložiti na odobrenje Svetoj Stolici. Dotad neka ostanu na snazi dosadašnje Generalne konstitucije, Barcelonske za ultramontance i Kapistranove za cismontance.³⁵² Kad jedinstvene Generalne konstitucije odobri Sveta Stolica, tada treba dokinuti spomenute konstitucije i sve ostale statute pojedinih ogranaka Reda.³⁵³ Potkraj generalne skupštine njezin predsjedatelj kardinal Egidio Mauri predložio je 27. V. 1895. da svaki ogranak Reda predloži trojicu svojih predstavnika od kojih će Sveta Stolica po dvojicu odrediti u komisiju za zaključnu redakciju jedinstvenih konstitucija. Opservantski članovi skupštine predložili su 2. VI. 1895. između trojice i Euzebija Fermendžina, premda nije bio prisutan na generalnoj skupštini u Asizu.³⁵⁴ Provincijal Stjepan Sikirčević za taj je

³⁴⁹ AG, *Ordinis generalia*, sv. 12, 147v, 148r.

³⁵⁰ Florentin NOTHEGGER, *Die Erneuerung des Franziskanerordens in Oesterreich-Ungarn*, 13.

³⁵¹ *Acta congregationis generalis ... 1895*, str. 11.

³⁵² AG, *Ordinis generalia*, sv. 11, 371r.

³⁵³ *Acta congregationis generalis ... 1895*, str. 44.

³⁵⁴ *Isto mjesto*, 64, 65.

prijedlog znao još 31. V. 1895, pa iz Asiza javlja Fermendžinu u Rim da će biti predložen za člana komisije kojoj je zadatak izraditi »zajednički generalni kodeks statuta«. ³⁵⁵ Kongregacija za biskupe i redovnike izabrala je između predložene trojice opservantskih predstavnika Fermendžina i potvrdila ga zajedno s petoricom predstavnika reformata i rekolekta kao članove komisije za konačnu doradu jedinstvenih Generalnih konstitucija Reda. ³⁵⁶ I toj je komisiji predsjedao Alojzije Lauer, a Fermendžin je bio član s osobitim iskustvom u takvim poslovima. ³⁵⁷ Komisija je imala zadaću sastaviti jedinstven franjevački zakonik na temelju različitih statuta Reda i sastavljen predložak zatim razaslati provincijalima da stave svoje primjedbe i istodobno se poonovno izjasne za ujedinjenje Reda na temelju toga novog zakonika. ³⁵⁸

Članovi komisije okupili su se u kolegiju sv. Izidora u Rimu, kako im je odredila Kongregacija za biskupe i redovnike, ³⁵⁹ i 19. X. 1895. započeli svoj rad. O započetom poslu odmah su izvijestili Kongregaciju za biskupe i redovnike i generala Reda Alojzija Canalia, ³⁶⁰ a zatim su puna dva mjeseca zdušno radili na izradi predložka jedinstvenoga franjevačkog zakonika. On je trebao biti sredstvo koje će vjerodostojno razotkriti prvotni duh Franjevačkog reda i istodobno uskladiti dosadašnje uredbe sa zahtjevima novog vremena. Komisija je također trebala voditi računa o prijedlozima i primjedbama koje su uoči generalne skupštine pojedini provincijali bili poslali odnosno iznijeli na samom skupu u Asizu i do 1. VI. 1895. predali posebnoj skupštinskoj komisiji, kojoj je također bio na čelu Alojzije Lauer. ³⁶¹ Komisija je svoj rad zaključila 15. XII. 1895. sastavivši novi predložak. ³⁶² On je otisnut s nadnevkom od 1. I. 1896, a zatim ga je vrhovna uprava Reda razaslala svim provincijama na prosudbu. ³⁶³ General Reda Canali je 10. I. 1896. najavio provincijalima da će uskoro primiti taj predložak, pa ih je pozvao da s članovima Definitorija pregledaju i taj tekst i zatim ga vrate komisiji s eventualnim primjedbama. Primjedbe je trebalo poslati u Rim do 8. III. 1896. da ih komisija može uzeti u obzir u svom radu kad se njezini članovi sastanu 10. III. 1896. opet u samostanu sv. Izidora. ³⁶⁴

Sam Generalni definitorij, u kojem je u svojstvu definitora bio i Franjo Rengjeo, osoba Fermendžinova povjerenja, provjeravao je pod vodstvom generala Reda Canalia od 17. I. do 29. II. 1896. predložak i zatim komisiji predao svoje primjedbe. ³⁶⁵ Tekstom predložka ozbiljno su se zabavili i članovi Definitorija Her-

³⁵⁵ AG, *Prov. Capistrana*, sv. 2, 429r–430r.

³⁵⁶ *Acta congregationis generalis ... 1895*, 95, 96.

³⁵⁷ AG, *Ordinis generalia*, sv. 11, 35r, 357r.

³⁵⁸ *Isto mjesto*, sv. 11, 375r.

³⁵⁹ *Isto mjesto*, sv. 12, 81rv.

³⁶⁰ *Isto mjesto*, sv. 11, 335r, 337r.

³⁶¹ *Isto mjesto*, sv. 11, 3r, 4r.

³⁶² Tom predložku je naslov: *Schema constitutionum generalium pro universo Ordine Fratrum Minorum anno 1895. efformatum per commissionem a S. Congregatione Episcoporum et regularium deputata*, Romae, 1895.

³⁶³ AG, *Ordinis generalia*, sv. 11, 375v.

³⁶⁴ *Isto mjesto*, 559r.

³⁶⁵ AG, *Consultationes generales*, sv. 3, br. 289.

cegovačke provincije Marijina uznesenja da bi 21. I. 1896. poslali svoje primjedbe.³⁶⁶ U ime provincije Bosne Srebrene poslao je 3. III. 1896. pripomene provincijal Stjepan Čičak.³⁶⁷ Spomenute provincije prihvatile su predložak Generalnih konstitucija i opredijelile se za ujedinjenje četiriju ogranaka Reda. No Ugarska provincija sv. Marije odbila je 6. II. 1896. predložak s obrazloženjem da to zahtijevaju crkveno-političke prilike u Mađarskoj, pa bi prihvaćanje novih Generalnih konstitucija nanijelo provinciji nesagledive štete.³⁶⁸ Provincijal Provincije sv. Ivana Kapistranskoga Sikirčević najprije je 4. III. 1896. obavijestio generala Reda da je predložak razaslao uglednijim članovima provincije, jer ne želi samo s Definitorijem donijeti odluku o prihvaćanju ili neprihvaćanju,³⁶⁹ a 11. IV. 1896. javlja u Rim odluku provincijske uprave,³⁷⁰ premda je već prije mjesec dana istekao rok za slanje primjedaba; komisija vjerojatno te primjedbe nije uzela u obzir.³⁷¹ U posljednjem dopisu Sikirčević najprije napominje da je vijest o namjeravanom ujedinjenju Reda i uvođenju novih Generalnih konstitucija još prije šest godina unijela nemir među članove provincije. Zato većina članova Definitorija zastupa mišljenje da sve treba ostati »status quo«, jer se Definitorij boji da će namjeravano ujedinjenje i nove Konstitucije izazvati još veći val napuštanja Reda. Definitorij stoga želi da u Provinciji sv. Ivana Kapistranskoga i nadalje ostanu na snazi dosadašnji provincijski statuti i zakoniti običaji. Budu li ih članovi provincije ispunjavali, ona će uživati glas sređene redovničke zajednice i sveopće poštovanje u domovinskoj Crkvi. Provincijal Provincije sv. Ladislava Ludovik Horvat nije ni odgovorio na pismo generala reda Canalia. No Horvatovo neodgovaranje i Sikirčevićovo protivljenje više nisu mogli zaustaviti slijed zbivanja u čijoj je matici, naime u radu rimske komisije, zauzeto sudjelovao Fermendžin.

Fermendžin je 19. IV. 1896. generalu Reda Canaliu u ime redakcijske komisije sastavio pismo u kojem ga obavještava da je komisija završila posao. Po sudu komisije sastavljen tekst jedinstvenih Konstitucija ne obuhvaća sve što je potrebno za redovito odvijanje života i djelovanja u Redu; potrebno je naime da uprava Reda što prije priredi statute o radu škola, napose u Italiji.³⁷² Dan kasnije komisija je upravila opširan izvještaj papi Leonu XIII. obavještavajući ga da je završila zadani posao: naime pripravila je tekst jedinstvenih Generalnih konstitucija vodeći računa o različitim uredbama Svete Stolice, odlukama rimskih kongregacija, o dosadašnjem franjevačkom zakonodavstvu u pojedinim ograncima Reda, o primjedbama

³⁶⁶ AG, *Ordinis generalia*, sv. 11, 255r–256r.

³⁶⁷ Isto mjesto, 257r.

³⁶⁸ Isto mjesto, 268r.

³⁶⁹ Isto mjesto, 272r.

³⁷⁰ Isto mjesto, 274r.

³⁷¹ Sikirčević spominje da »većina članova definitorija ne prihvaća predložak« Generalnih konstitucija i ne pristaje na predloženo ujedinjenje Reda. Sudeći po njegovim prethodnim postupcima opravdano je pretpostaviti da on osobno nije odobravao stav većine, a nije isključeno da je svjesno odugovlačio s izjašnjavanjem svojeg definitorija dok njegovo izjašnjavanje ne postane pravno beznačajno.

³⁷² AG, *Ordinis generalia*, sv. 11, 379rv.

Generalnog definitorija i pojedinih provincijala i njihovih savjetnika. Tekst novih Generalnih konstitucija nije i ne može biti u skladu s nekim prije podijeljenim povlasticama koje je Sveta Stolica bila udijelila pojedinim ograncima Reda. Zato komisija mora upozoriti najviše crkvene vlasti da dokinu sve takve uredbe koje nisu u skladu s novim Generalnim konstitucijama, koje žele biti znak i jamac skorog ujedinjenja svih franjevačkih »obitelji« u jedan jedinstven Red.³⁷³ Izvještaj komisije Svetoj Stolici pruža pravu sliku o raspoloženju prema ujedinjenju Reda, jer je ono bitno povezano s izjašnjavanjem o predlošku novih Generalnih konstitucija. Tako reformatске provincije odbacuju u prvom redu ujedinjenje, pa zato i nove Generalne konstitucije, premda su one usvojile gotovo svu zahtjevnost reformatskog shvaćanja franjevačkog života.³⁷⁴ Iz posve drugih razloga ugarske provincije odbacuju prijedlog novih Generalnih konstitucija i ujedinjenje. Prijedlogu novih Konstitucija prigovaraju da je zastario i da ne odgovara potrebama vremena,³⁷⁵ jer oštro niječe jozefinističku praksu u tim provincijama. Tako te provincije odbijaju ujedinjenje Reda zato što prethodno odbijaju prihvaćanje Generalnih konstitucija.

General Reda Canali predao je tekst jedinstvenih Generalnih konstitucija Kongregaciji za biskupe i redovnike da se izjasni o njegovoj prihvatljivosti.³⁷⁶ Potaknut spomenutim pismom komisije Canali je 20. X. 1896. predložio kako riješiti navedene nedostatke predloška novih Generalnih konstitucija i druga pitanja o kojima komisija nije zauzela jedinstven stav. U svom prijedlogu obrazlaže razdiobu Reda u dvanaest okruga, pojašnjava uredbe o odijevanju i daje nacrt statuta o školovanju i upravu školskih ustanova u Redu.³⁷⁷ Usprkos tom Canalievu prijedlogu, nizu zahtjeva i molbi Generalnog definitorija Kongregaciji za biskupe i redovnike tek je 15. V. 1897. papa Leon XIII. odobrio jedinstvene Generalne konstitucije pod naslovom *Regula et constitutiones generales Fratrum Minorum* (Romae, 1897). Taj je događaj Fermendžin doživio u Rimu, ali nije više doživio proglašenje cbvezatnosti tih tzv. Leonovih konstitucija, nazvanih po papi Leonu XIII, koje je 15. X. 1897. obznanio novoimenovani general Reda Alojzije Lauer.³⁷⁸

Leonove konstitucije postadoše temeljni dokument ujedinjenja Reda, njegovo mjerilo i pokazatelj. Često te konstitucije nazivaju i dokumentom obnove Reda,³⁷⁹ što nije opravdano. One Redu nisu dale novo tumačenje Pravila koje bi odgovaralo potrebama 20. stoljeća i stvarnu reformu života. Bile su ipak dokument koji restaurira sveukupnost dotadašnjega franjevačkog zakonodavstva i želi uspostaviti standard življenja na razini takvog zakonodavstva.³⁸⁰

³⁷³Isto mjesto, sv. 11, 146rv.

³⁷⁴Pacifico PERANTONI, *Unione provincie minoritiche italiane 1946*. s.l.s.a. str. 42.

³⁷⁵AG, *Ordinis generalia*, sv. 11, 373r–378r.

³⁷⁶Isto mjesto, sv. 12, 64r–65r.

³⁷⁷/Aloysius CANALI./ *Proposta di aggiunte allo Schema delle CC. GG. dell' Ordine Minoritico*, 1–26.

³⁷⁸*Ordinis generalia*, sv. 12, 446rv.

³⁷⁹Naslov konstitucija glasi: *Regula et constitutiones generales Fratrum Minorum*, Romae, 1897.

³⁸⁰Kajetan ESSER: *Pregled povijesti Franjevačkog reda*, Sarajevo, 1972, 182–183.

2. »Kapitul ujedinenja« i Fermendžinova uloga u provođenju njegovih zaključaka

Kad je 12. XII. 1881. Generalni definitorij odobrio molbu provincijala Ive Rođića da Fermendžin može ostati u domovini do kraja školske godine koja je bila u toku, raspravljalo se na istoj sjednici i o ujedinenju četiriju ogranaka Franjevačkog reda, naime: opservanata i triju samostalnih skupina koje su nastale obnovom opservanata: reformata, rekolekta i diskalceata.³⁸¹ Članovi Generalnog definitorija, u kojem je kroz osam godina kasnije djelovao i Fermendžin, potvrdili su opće uvjerenje u Redu da bi stvarno ujedinenje četiriju franjevačkih »obitelji« olakšalo upravu Redom i spriječilo česte međusobne zadjevice, ali su istodobno izrazili uvjerenje da je veoma teško izvesti takvo bratsko ujedinenje.³⁸² Fermendžin je očito po dolasku u Rim postao svjedok unionističkih nastojanja, odnosno opiranja takvim nastojanjima. Naime njegov drug u Generalnom definitoriju Gaudencije Guggenbichler spominje 17. IX. 1883. u pismu generalnom tajniku Reda da je venecijanskom reformatskom provincijalu dao na uvid svoje prigovore protiv ujedinenja opservanata i triju ostalih ogranaka u Redu nazvavši tu nakanu »bijednim progra-

³⁸¹Prvi put se na generalnom kapitolu 1862. čuo glas u prilog ujedinenju četiriju ogranaka u Redu. Franjevački povjesnici pripisuju taj glas generalnom prokuratoru Reda Fulgentiusu a Taurino (Heribert HOLZAPFEL, *Manuale historiae Ordinis Fratrum Minorum*, Friburgi Brisgoviae, 1909, 372–378). No u prvom redu pripada Bernardinu van Loo, članu Belgijske rekolektske provincije i generalnom prokuratoru rekolekta i diskalceata, koji je na generalnom kapitolu 1856. tražio da kapitul poduzme restauraciju redovničke opservancije i ujedinenja Reda. On predlaže: ispunjavanje svih zahtjeva franjevačkog Pravila »ad litteram« i »sine glossa«, jer to zahtijeva evanđeosko življenje i ujedno je preduvjet da se ponovno vrate »zlatni dani Reda« kad su bili lako uočljivi plodovi svetosti i apostolskog djelovanja (AG, *Ordinis generalia*, sv. 2, 247v). Van Loo je predložio konkretni program restauracije Reda: poslušnost, siromaštvo, zajednički život po korištenju knjiga, obrocima hrane, odjeći i izbjegavanju prisnosti sa svjetovnjacima koja okrnjuje zavjet čistoće i sije razmirice među redovnicima i, na kraju, duh molitve koji valja njegovati čitanjem franjevačkog Pravila i Generalnih konstitucija; osim toga je potrebno okupiti u jedno sve ogranke Reda da bi se obnovile »ruševine Reda« (isto mjesto, sv. 2, 246r–251v).

³⁸²Spomenuti Van Loo je također upozorio da je nemoguće »obnoviti stegu u Redu« ako Red ne bude imao prikladan kodeks franjevačkog života, tj. Generalne konstitucije koje će biti tako sastavljene da služe obnovi i napretku Reda. Također je preduvjet obnove Reda njegovo jedinstvo, a ono treba biti izgrađeno na istom Pravilu, ali i pojedini ogranci trebaju napustiti svoje nazive i imenovati se jednostavno »manja braća«. Van Loo, naravno, smatra da način života njegove »obitelji« rekolekta može biti uzor svim ostalim ograncima, ali naglašava da Red ne treba nositi ime »rekolekti«, nego treba usvojiti njihov način života. Njegove je stavove odobrio general Reda Bernardin Trionfetti i dopustio tiskati Van Loovu raspravu *Stimulus Seraphicae conversationis* (Romae, 1861) koja sigurno nadahnjuje Fulgentiusa a Taurina da 27. V. 1862. predloži Generalnom definitoriju uvođenje zajedničkog imena »franjevci« u službenim spisima Reda. Generalni definitorij ostao je bez riječi, jer prijedlog nije lako ni prikladno provesti u to vrijeme (isto mjesto, sv. 3, 176rv; Archivio della Porziuncola, *Acta capituli generalis a. 1862.*, 222r–226r; *Capitulum generale ... Romae ... 1862. celebratum Romae*, 1862, 26).

mom«. ³⁸³ Pitanje ujedinjenja Reda u Generalnom definatoriju ponovno se nameće tek potkraj Fermendžinova sudjelovanja u Generalnom definatoriju Reda. Uoči generalnog kapitula 1889. suprotstavio se je generalni prokurator reformata Accursius a Monte S. Sabini pribrajanju kustodije Svete Zemlje među opservantske provincije. Proturječio mu je 5. IX. 1889. Fermendžin, a njegovo je obrazloženje saslušano s pažnjom jer je 1886. bio generalni vizitator u Svetoj Zemlji i k tome je slovio kao dobar poznavalac franjevačke povijesti. General Reda Bernardin del Vago zabranio je daljnju raspravu o tom pitanju određivši da njih dvojica pribave dokumente u prilog svojim tvrdnjama i predaju ih Svetoj Stolici na prosudbu i konačnu odluku. ³⁸⁴ Ta je rasprava upozorila na visok stupanj napetosti među članovima različitih ogranaka Reda u samoj vrhovnoj upravi i uvjetovala odluku istoga Generalnog definatorija da se na skorom kapitułu neće raspravljati o ujedinjenju Reda niti stapanjem svih »obitelji« niti privođenjem ostalih u jednu »obitelj«. Osim toga je Generalni definatorij mislio da generalni kapitul nije ni nadležan za rješavanje tog pitanja, nego da ono pripada u nadležnost Svete Stolice. ³⁸⁵ Istu odluku donio je Generalni definatorij ponovno 12. IX. 1889. potvrdivši stav da sud o eventualnom ujedinjenju svih četiriju ogranaka Reda treba donijeti Sveta Stolica. ³⁸⁶

Nema sumnje da je general Reda Bernardin del Vago težio ujedinjenju Reda, ali nije bio sposoban spriječiti neraspoloženje prema ujedinjenju koje se razvilo upravo u »obitelji« kojoj je on pripadao, naime među reformatima. ³⁸⁷ Zato je ostao vjeran odlukama svoga Generalnog definatorija pa se kapitul 1889. u Rimu doista nije bavio pitanjem ujedinjenja. Posredno je upravo taj kapitul predstavljao značajan korak u pripravljanju ujedinjenja, jer su Generalne konstitucije tog kapitula, tzv. Alojzijeve konstitucije, postale obvezatne za sve ogranke Reda. Uoči generalne skupštine Reda 1895. u Asizu još je uvijek u Generalnom definatoriju vladalo uvjerenje da o pitanju ujedinjenja odlučuje Sveta Stolica, a ne generalni kapitul Reda. Upravo zato je generalni definator Augustin Zubac 8. III. 1894. predložio ostalim članovima Generalnog definatorija da vrhovna uprava Reda zamoli papu Leona XIII. da proglasi ujedinjenje Reda. No general Reda Canali nije želio ni da

³⁸³ AG, *Ordinis generalia*, sv. 6, 15r.

³⁸⁴ AG, *Definitoriales congressus*, sv. 2, br. 888.

³⁸⁵ *Isto mjesto*, br. 912.

³⁸⁶ *Isto mjesto*, br. 915.

³⁸⁷ U reformatskim provincijama širile su se brošure protiv ujedinjenja Reda (Heribert HOLZAPFEL, *Manuale historiae*, 335). Nadahnitelj tog otpora bio je generalni definator Guggenbichler. Svoj negativni stav prema ujedinjenju iznio je u memorandumu ondašnjem generalnom prokuratoru reformata: *Epistola ad Adm. Rev. P. Accursium a Monte S. Sabini* (usp. AG, *Ordinis generalia*, sv. 12, 51r–54v). Guggenbichler tvrdi da je namjera o ujedinjenju protivna duhu franjevačkog Pravila, da nanosi nepravdu Crkvi, koja je tijekom povijesti odobrila sva četiri ogranka Reda; ujedinjenje nije izvedivo jer reformati i rekolekti već sada žive zauzetim redovničkim životom, pa bi ujedinjenje s opservantima donijelo samo nered; ujedinjenje nije ni pastoralno vrijedno, jer ne odgovara zahtjevima vremena, pa će zakočiti redovničku obnovu, što će onda prouzročiti sablazan.

generalni definatori raspravljaju o tom pitanju prepuštajući inicijativu isključivo Svetoj Stolici.³⁸⁸

Godinu dana kasnije Sveta je Stolica preko Kongregacije za biskupe i redovnike uistinu suočila Generalnu kuriju s tim pitanjem obavijestivši je 27. IV. 1895. da papa Leon XIII. želi od okupljenih provincijala na generalnoj skupštini u Asizu odgovor na pitanje: »Da li i kako se može izvesti ujedinjenje četiriju franjevačkih ogranaka?« Po sudu Kongregacije za biskupe i redovnike to je ujedinjenje trebalo biti »stvarno i čvrsto«; oslanjat će se na Generalne konstitucije kao jedinstveni zakonik franjevačkog života. Kongregacija zato traži od Generalnog definatorija sud da li sadašnje Generalne konstitucije, tj. Alojzijeve, zadovoljavaju potrebu zakonitosti u cijelom Redu. Drugo pitanje Kongregacija je postavila istražujući da li je nastupio prikladan trenutak za proglašenje ujedinjenja. Kongregacija je također željela znati mišljenje Generalnog definatorija o preduvjetima koje valja ispuniti da ujedinjenje ne naiđe na teškoće pri izvođenju te da ono uistinu bude »pravo, stvarno i čvrsto«.³⁸⁹ Tako je pitanje ujedinjenja postalo glavni sadržaj generalne skupštine 1895. u Asizu.

Franjevačku generalnu skupštinu u Asizu predvodio je papin izaslanik kardinal Egidio Mauri. Predstavnicima Reda obratio se 16. V. 1895. i obrazložio im papinu želju da skup razmotri mogućnosti ujedinjenja četiriju franjevačkih »obitelji«.³⁹⁰ Članovima kapitula ponovno je govorio 20. V. 1895. o istom pitanju, naglasivši da je riječ o »stvarnom i čvrstom ujedinjenju«, a ono je obrazloženo prosudbom Svete Stolice koja smatra da obnovu ne treba samo jedan ogranak Reda, nego sva četiri, i to zato što su se bitno izmijenile prilike s obzirom na vrijeme kad je Sveta Stolica odobrila pojedini ogranak i udijelila mu povlastice koje su mu jamčile samostalnost. Sadašnje vrijeme traži da cijeli Red ponovno procvate oživljavanjem prvotnoga franjevačkog načina življenja.³⁹¹ Obrazloživši tako narav ujedinjenja i njegovu opravdanost kardinal Mauri je 22. V. 1895. zatražio od članova Generalnog definatorija da se najprije oni izjasne o potrebi ujedinjenja Reda. Četiri člana su bila protiv ujedinjenja, a sedamnaestorica su bila spremna prihvatiti ga.³⁹² Zatim je Mauri zatražio izjašnjenje svih članova generalne skupštine. Od 41 opservantskog predstavnika 38 glasalo je za ujedinjenje, dva su glasala protiv, a jedan je želio privatno očitovati svoje mišljenje. Od 36 reformatskih glasača šestorica su

³⁸⁸AG, *Consultationes generales*, sv. 3, br. 194. – General Reda Canali prvi je put 20. IV. 1891. papi Leonu XIII. razložio raspoloženje u Redu s obzirom na ujedinjenje. Tom zgodom i opet 9. I. 1892. izvještaji nisu izazvali nikakvu papinu reakciju. Zatim je Canali 14. I. 1893. predao svoj memorandum o tom pitanju Kongregaciji za biskupe i redovnike tražeći papin pravorijek o pripadnosti kustodije Svete Zemlje opservantima ili reformatima kao i presudu o eventualnom ujedinjenju ili diobi Reda. U audijenciji je Canali 24. VI. 1893. zajamčio papi da većina franjevaca prihvaća ujedinjenje (usp. Pacifico PERANTONI, *Unione provincie Minoritiche italiane 1946*, str. 13–18).

³⁸⁹AG, *Ordinis generalia*, sv. 12, 64r–65r.

³⁹⁰AG, *Consultationes generals*, sv. 3, 159rv.

³⁹¹Isto mjesto, 160rv; *Ordinis generalia*, sv. 12, 79rv.

³⁹²AG, *Consultationes generales*, sv. 3, 161r.

bila spremna prihvatiti ujedinjenje, a 30 glasača bilo je protivno. Rekolektivu su bili za ujedinjenje, uz uvjet da ono osigura obnovu redovničkog života, tj. zajednički život u svim provincijama kroz godinu dana, a provincije koje to ne učine, gube pravo primati novake. Drugi je uvjet bio da svi prihvate zabranu primanja novca i da od te zabrane ne traže oprost Svete Stolice. Rekolekti su također predložili komisiju od predstavnika svih ogranaka Reda koja će redigirati nove Generalne konstitucije i u njima naglasiti vjerno opsluživanje Pravila, a za pojedine provincije dopuštali su mogućnost posebnih statuta koji moraju biti u skladu s Generalnim konstitucijama.³⁹³ Diskalceati su bili protiv ujedinjenja.³⁹⁴ Kardinal Mauri nije bio zadovoljan rezultatima izjašnjavanja, pa je sabrao reformatske predstavnike na posebnu sjednicu razloživši im da nije riječ o izjašnjavanju o prihvatanju ujedinjenja, nego samo o njegovoj prikladnosti. Nakon tog obrazloženja 23 reformata izjasnila su se u prilog ujedinjenju. Tako je u konačnom zbiru takvog izjašnjavanja od 100 članova generalne skupštine samo osam odbijalo zamisao o ujedinjenju.³⁹⁵

Pošto je generalna skupština prihvatila prijedlog rekolekta i predložila Svetoj Stolici osnivanje komisije koja će pripremiti konačnu redakciju novih Generalnih konstitucija, bilo je očito da će uskoro uslijediti proglašenje ujedinjenja Reda, i to na osnovi jedinstvenog zakonika, Generalnih konstitucija. Komisija je, a u njoj je bio i Fermendžin, pripremila predložak tog zakonika, a general Reda Canali razaslao ga je 10. I. 1896. svim provincijama u Redu tražeći izjašnjavanje o prihvatanju tog predloška kao i o samom ujedinjenju.³⁹⁶ Poslije 10. III. 1896. komisija je sabrala primjedbe pojedinih provincija i 20. IV. 1896. izvijestila Svetu Stolicu o rezultatima svoga rada. Prema tom izvještaju od 95 provincija 65 se izjasnilo u prilog ujedinjenju, a 30 je bilo protiv njega. U skladu s prethodnim uputama komisija je ubrojila među one koji prihvaćaju ujedinjenje i one provincije koje se nisu izjasnile. Ujedinjenje je izričito prihvatila 21 opservantska provincija, šest reformatskih, šest rekolektskih i Kustodija Svete Zemlje; neizravno ga je pak prihvatilo 25 opservant-

³⁹³ *Isto mjesto*, br. 160.

³⁹⁴ *Isto mjesto*, br. 195.

³⁹⁵ General Reda Canali je za vrijeme generalne skupštine 25. IV. 1895. predstavio članovima skupštine tzv. osnovice ujedinjenja Reda: svi ogranci Reda trebaju napustiti svoje dosadašnje nazive i zvati se »manja braća«; Red će prihvatiti jedinstveno zakonodavstvo, ali pojedine provincije mogu imati vlastite statute po odobrenju generala Reda i uz uvjet da su u skladu s Generalnim konstitucijama; prestaju povlastice pojedinih ogranaka, ali provincije mogu uspostaviti samostane sabranosti za braću koja žele strog redovnički život; onima koji ne prihvate ujedinjenje, neka Sveta Stolica dopusti pristup u koji drugi crkveni red ili prijelaz u svjetovni kler (AG, *Ordinis generalia*, sv. 11, 371r).

³⁹⁶ Canali u tom pismu obavještava članove Reda da je ujedinjenje predložila Sveta Stolica, a ono treba biti »stvarno i čvrsto« po već općepoznatim osnovama. Takvo ujedinjenje neće biti na štetu nijednom ogranku Reda, nego će biti preduvjet usvajanju franjevačkog duha i povratka prvotnoj redovničkoj usmjerenosti članova Franjevačkog reda; naime svaki član Reda moći će doseći prvotni način franjevačkog življenja. Ujedinjenje će također osigurati svima u Redu isti pravni položaj; ono nije stapanje pojedinih ogranaka, pa general Reda obećaje da pojedine provincije neće morati mijenjati svoje granice (*isto mjesto*, 559r–560r).

skih i pet reformatskih provincija; odbilo ga je 27 reformatskih, dvije diskalceatske i jedna opservantska provincija.³⁹⁷ Ovo ponovno izraženo nepovjerenje reformat aprema ujedinjenju Reda oni su gradili na uvjerenju da su reformatksi statuti jamstvo vjerodostojnoga franjevačkog života, a tom uvjerenju pridružio se strah da će opservanti prevladati nad ostalim ograncima. Taj strah bio je toliki da su dvije reformatske provincije tražile da budu reformati samostalan franjevački red poput konventualaca i kapucina.³⁹⁸

Da umiri reformate i ukaže im na neopravdanost njihova straha, general Reda Canali posebnim je nedatiranim letkom ponovio kako je tekao slijed događaja. Podsjetio je da je generalna skupština 1895. zacrtala program ujedinjenja tako što sve četiri »obitelji« prestaju prerastajući u jednu i jedinstvenu »obitelj« koju će krasiti jedinstveno zakonodavstvo i jedinstvena uprava. Kad se to zbude odlukom Svete Stolice, tada će svi članovi Generalnog definatorija koji su opservanti, a i sam general Reda, odstupiti od svoje upravne službe. Canali to obećaje i odmah predlaže da sljedeći general bude iz rekolektske »obitelji«.³⁹⁹ U toj oštroj suprotstavljenosti između reformata i opservanata Canali je prijedlog mogao umiriti duhove; svakako je navijestio u kojem će pravcu teći razvoj događaja. Napetosti ipak nisu prestale. Nije poštovana ni Canaliuva uredba od 15. IX. 1895. kojom je zabranio objavljivati i širiti knjige, brošure, pisma i letke koji raspravljaju o pitanju ujedinjenja Reda. Canali je 28. XII. 1896. molio predstojnika Kongregacije za biskupe i redovnike da Sveta Stolica što prije proglasi ujedinjenje Reda, jer su veoma narasle teškoće u upravljanju Redom i očite su moralne štete koje su nastale ovim odgađanjem.⁴⁰⁰ No Kongregacija za biskupe i redovnike u to je vrijeme još uvijek razmatrala okolnosti tog čina, jer Fermendžin 21. II. 1897. piše provincijalu Provincije sv. Ivana Kapistranskoga Alojziju Tamasu da je 12. II. 1897. savjet od dvanaestorice kardinala utvrdio opravdanost ujedinjenja Reda, a na sjednici 1. III. 1897. raspraviti će o načinu kako ujedinjenje valja provesti.⁴⁰¹ U međuvremenu je 12. II. 1897. sam papa Leon XIII. naredio šutnju o tom pitanju, kako je to 22. II. 1897. objavila Kongregacija za biskupe i redovnike.⁴⁰² Predstojnik te Kongregacije je pak 12. IV. 1897. priopćio generalu Reda da je papa 10. IV. 1897. izjavio kako je sve spremno za proglašenje ujedinjenja, ali je još potrebno čekati na prikladan trenutak.⁴⁰³ Generalni definatorij je 14. IV. 1897. zahvalio papi za tu odluku preko pred-

³⁹⁷ *Isto mjesto*, sv. 11, 375r–377r.

³⁹⁸ Među reformatskim provincijama koje su odbile ujedinjenje bila je i Tirolska provincija sv. Leopolda. Odbijenicu Provincijskog definatorija je 17. I. 1896. sastavio bivši generalni definator Guggenbichler, naznačivši da je ujedinjenje »uz takve razlike mišljenja i toliku uzbuđenost duhova nekorisno i neuputno«. Uistinu je u Redu postojala »uzbuđenost duhova«, ali je papa Leon XIII. priopćio članovima Generalnog definatorija 20. II. 1896. svoje uvjerenje da »ujedinjenje hoće Bog, očekuje sv. Franjo i vrlo želi Sveta Stolica« (*isto mjesto*, sv. 11, 146rv, 377r; sv. 12, 240r–241r).

³⁹⁹ *Isto mjesto*, sv. 12, 59rv.

⁴⁰⁰ *Isto mjesto*, sv. 11, 345r.

⁴⁰¹ Aloysius TAMAS, *Synopsis historiae unionis Ordinis Minorum*, 17, 18.

⁴⁰² AG, *Ordinis generalia*, sv. 12, 448r–449r.

⁴⁰³ *Isto mjesto*, 450rv.

stojnika Kongregacije.⁴⁰⁴ Fermendžinovo pismo Tamasu jasno pokazuje kako je on bio u toku zbivanja, pa je saznao za papino odobrenje Generalnih konstitucija i za odluku o skorom proglašenju ujedinjenja Reda. No nije dočekao bulu »*Felicitate quadam*« kojom je papa Leon XIII. 4. X. 1897. proglasio ujedinjenje Reda, a nije dočekao ni uspostavu nove vrhovne uprave Reda, kad je 5. X. 1897. general Reda Alojzije Canali dao obećanu ostavku i predao vodstvo Reda novoimenovanom generalu Reda Alojziju Laueru.⁴⁰⁵

3. Fermendžinov prijedlog papi Leonu XIII. o obnovi franjevaca u Austro-Ugarskoj

Dvije godine ranije podnio je general Reda Canali na generalnoj skupštini u Asizu izvještaj o stanju Reda. Posebno se bio osvrnuo na provincije u Austro-Ugarskoj. Najprije je potvrdio da dvije priobalne provincije na Jadranu, naime sv. Franje i sv. Jeronima u Dalmaciji, napreduju u uvođenju redovničkog opsluživanja, stega i zajedničkog života; treću dalmatinsku provinciju, Provinciju Presvetog Otкупitelja, u tome priječi pastoralna djelatnost, ali je ona ipak uvela zajednički život, klauzuru i zajedničko moljenje časoslova u samostane u kojima su odgojni i školski zavodi. Canali je naglasio da provincije u Bosni i Hercegovini imaju slavnu tradiciju, izgrađenu u stoljetnoj službi potrebama vjernika pod turskim političkim gospodstvom. Hercegovačka provincija prihvatila je redovničku stegu, drži klauzuru i uskladila je redovnički odgoj s propisima Reda; dijelom je usvojila i zajednički život. Bosna Srebrena je u samostane uvela redovničku stegu, kako je to 1882. za vrijeme svoje vizitacije bio tražio general Reda Bernardin del Vago. Redovničku je stegu Canali osobno provjerio i utvrdio za svoje vizitacije 1894. tako da zadovoljava stanje redovničkog života. Naprotiv, u ugarskim provincijama život franjevaca ne zadovoljava, jer nije u skladu s načinom života koji traži franjevačko Pravilo. Ugarske provincije također su zauzete apostolskim poslovima, ali toj zauzetosti ne odgovara duhovni život. Te su se provincije, po Canalievu sudu, posve otuđile od izvornoga franjevačkog života pošto su prije jednog stoljeća prihvatile jozefinističke zakone i s njima olakšice u opsluživanju Pravila.⁴⁰⁶ Jozefinističko se zakonodavstvo duboko uvriježilo u ugarskim provincijama, a kad je prekinuta veza franjevaca u Monarhiji s upravom Reda i Svetom Stolicom, franjevci su zanemarili propise i uredbe svoje vrhovne uprave i različitih ureda Svete Stolice. Konačni cilj jozefinističkog zakonodavstva bio je crkveni raskol. On se nije obistinio, ali su franjevci u ugarskom dijelu Monarhije izgradili takav sustav življenja da je među njima zavlдало uvjerenje kako je nemoguće održavati određene zapovijedi Pravila, jer su se ustalili u manje zahtjevnom načinu življenja.⁴⁰⁷ Svoj izvještaj o ugar-

⁴⁰⁴ AG, *Ordinis generalia*, sv. 12, 452r–459r.

⁴⁰⁶ Slično procjenjuje stanje franjevaštva u Austro-Ugarskoj A. Tamas (usp. *Synopsis historiae unionis Ordinis Minorum*, 17–25).

⁴⁰⁷ Guggenbichler je 26. X. 1881. bio upozorio generala Reda Bernardina del Vaga na posljedice jozefinizma u Austro-Ugarskoj, istaknuvši da su franjevci s vremenom zaživjeli neki osobit način života koji nema nikakve sličnosti sa životom franjevaca u drugim krajevima. Izgubili su franjevački duh i napustili franjevačku predaju tako da zapravo ne znaju što

skim provincijama Canali je zaključio tvrdnjom da poglavari nastoje oko ponovnog uvođenja redovničke opservancije, ali jedva nailaze na odjek. Stanje je u tim provincijama takvo da će biti potrebno zatražiti Svetu Stolicu da ona prosudi i odluči o budućnosti franjevaštva u Ugarskoj, jer je život tamošnjih franjevaca toliko daleko do franjevačkog Pravila, da je opravdano pitati jesu li oni još uvijek franjevci.⁴⁰⁸

Generalna skupština u Asizu završila je 3. VI. 1895, a osam dana kasnije pozvao je papa Leon XIII. u audijenciju Euzebija Fermendžina, očito spreman pružiti franjevcima u Ugarskoj nove mogućnosti da prihvate život u skladu s franjevačkim Pravilom. Zatražio je od Fermendžina prijedlog o svemu što je potrebno da franjevci u Ugarskoj ponovno prihvate opsluživanje Pravila. Fermendžin je prigrlio postavljen zadatak i predložio određene postupke polazeći od redovite strukture obnove Reda, naime od generalne vizitacije.⁴⁰⁹ Budući da je sljedeće godine trebalo vizitirati većinu provincija u Ugarskoj, Fermendžin predlaže da valja iskoristiti tu redovitu vizitaciju i za vizitatore postaviti kreposne i pobožne redovnike, opslužitelje Pravila. No nije dovoljno da za tu vizitaciju vizitatori imaju samo uobičajene ovlasti; papa im treba dati vlast apostolskih vizitatora.⁴¹⁰ Istodobno bi papa trebao

je franjevački život ni na što obvezuje zavjetovanje u Franjevačkom redu. K tome među njima vlada posvemašnje nepoznavanje Pravila sv. Franje i Generalnih konstitucija. Takvo je stanje posljedica prekinute veze s Rimom za Josipa II. Konkordat 1855. obnovio je veze s Rimom, ali ugarski biskupi zapravo nisu konkordat prihvatili, a 1870. ga je odbacio i Bečki parlament. U jozefinističkom vremenu država je donijela nove uredbe o redovničkom životu, osobito o upravljanju provincijom i samostanima. Uz to se kroz sve to vrijeme razvijao proturimski duh koji je zazirao od svake uredbe iz Rima; širile su ga školske knjige i tisak, čak i profesori teoloških škola. Zatim su se poslije 1848. u Monarhiji pojavila nacionalna trvenja, a iz jozefinističke baštine nikao je liberalizam; liberalni tisak čitaju i franjevci (AG, *Ordinis generalia*, sv. 6, 4rv).

⁴⁰⁸Isto mjesto, sv. 11, 53r-54v.

⁴⁰⁹Po uspostavi povezanosti franjevačkih provincija s Generalnom kurijom nakon konkordata počeli su vizitaciju u provincijama u Habsburškoj Monarhiji obavljati generalni vizitatori, jer je dokinut jozefinistički zakon da mjesni biskupi vizitiraju i redovnike. No ni generalni vizitatori nisu dolazili izravno iz Generalne kurije, već su taj zadatak obavljali članovi vlastite provincije ili iz susjednih provincija. Takve vizitacije bile su bez pravog rezultata, jer vizitatori redovito ne bi uočili što treba ispraviti niti bi poduzimali nešto za bolje opsluživanje Pravila i bolje prihvaćanje redovničke stege, a olako bi prelazili preko nedostataka u zajedničkom životu, služenju novcem i drugim zloupotrebama. – O nedjelotvornosti generalnih vizitacija u Austro-Ugarskoj je 1881. gornji izvještaj podnio Guggenbichler (usp. *Isto mjesto*, sv. 6, 5r-6v).

⁴¹⁰Guggenbichler je 1881. također predlagao da generalni vizitatori budu promicatelji redovničke obnove u Austro-Ugarskoj. Upozorio je da vizitacije ne smiju više obavljati provincijali ili redovnici iz susjednih provincija, nego članovi Generalnog definitorija; samo tako će Generalna kurija saznati pravo stanje u tim provincijama. On misli da bi vizitatorima trebalo podijeliti osobite ovlasti sa strane rimskih crkvenih vlasti, a samoga papu trebalo bi zamoliti da zatraži od cara zaštitu vizitatora. Vizitatori bi se morali dobro informirati o ovim provincijama, jer su mnogonacionalne. U svojim bi zahtjevima trebali biti uporni u svemu što se odnosi na opsluživanje Pravila, franjevačkog duha i zahtjeva papinskih uredaba. Sam pak

upraviti franjevcima u Ugarskoj osobito pismo u kojem će pohvaliti što su oni baštinici slavne prošlosti, kad su u teškim danima turske vladavine franjevci dokazali višestruko svoju požrtvovnost u služenju vjernicima. Fermendžin također moli da to pismo naglasi povezanost apostolskog djelovanja i redovničke stege, pa valja istaknuti da prihvaćanje zahtjevnosti franjevačkog Pravila omogućuje franjevcima još veći žar u obavljanju vlatitih apostolskih poslova, a tako će narod voditi ne samo riječju nego i primjerom.⁴¹¹ Fermendžin je bio duboko svjestan da franjevci u njegovoj domovini neprestano odbijaju ponuđeni program uspostavljanja vjerodostojnog franjevačkog življenja i redovničke stege. Zbog dugoročnog odbijanja i on je zaključio da treba budućnost osigurati samo onim franjevcima koji prihvate program restauracije predjosefinističkog načina franjevačkog življenja. Stoga predlaže papi da ubuduće mogu primati kandidate za franjevački život i odgajati podmladak samo oni koji su prihvatili zajednički život, klauzuru i redovničku stegu; ostali su osuđeni na odumiranje.⁴¹² Fermendžin je također znao da biskupi u Ugarskoj ne podržavaju promjenu načina života kod franjevacu i rado prihvaćaju nezadovoljne franjevce u sekularni kler. Fermendžin stoga predlaže papi Leonu XIII. da njegovo pismo jasno naznači kako je Sveta Stolica zainteresirana za obnovu franjevaštva u Ugarskoj te tako spriječi biskupe kako se ne bi oni suprotstavili tom programu obnove.⁴¹³ Navedene prijedloge Fermendžin zaokružuje upozorenjem da

program obnove redovničkog života kod franjevacu u Monarhiji mora obuhvatiti: uspostavu zajedničkog života, drukčiji odgoj novaka, uspostavu vlastitih škola za teološku izobrazbu, uspostavu službe sindika i zabranu korištenja novcem, napuštanje samostanskih imanja i prihvaćanje prošnje koju u Ugarskoj zabranjuju državni zakoni. Vizitaciju u pojedinim samostanima treba započeti duhovnim vježbama, a zaključiti pribilježbom onih koji su spremni prihvatiti novi program franjevačkog života; takve valja okupiti u posebne samostane i njima predati na odgoj mlađu braću, jer je ispravan odgoj podmlatka preduvjet da provincije uskoro u cjelini prihvate drukčiji način života (*isto mjesto*, sv. 6, 6v–8v). – Guggenbichler očito dobro poznaje stanje franjevaštva u Austro-Ugarskoj, ali jednako tako nameće i reformatski tip franjevaštva kao idealni način življenja franjevaštva u svim provincijama u Monarhiji.

⁴¹¹U svojim prijedlozima 1881. Guggenbichler ne gubi s vida apostolsko djelovanje franjevacu u ugarskom dijelu Austro-Ugarske, ali nema Fermendžinove osjetljivosti niti za povijesnu dimenziju tog djelovanja, koja je kod franjevacu razlog samosvijesti i dostojanstva, a niti za aktualnu vrijednost tog djelovanja, jer je ono u uzročno-posljedičnoj povezanosti s prihvaćanjem redovničke stege. Veća vjernost programu redovničkog opsluživanja naime potiče i na veći žar u apostolskom djelovanju. Ovo Fermendžinovo gledanje predstavlja novost s obzirom na stavove njegovih suvremenika koji su nastojali poput njega oko veće vjernosti Pravilu; oni su pak prenaplašavali monastičku stranu redovništva, a zanemarili su aktivnu i apostolsku dimenziju franjevačkog života. Bio je to nedostatak koji nisu izbjegle ni nove Generalne konstitucije. One nisu riješile napetost između aktivne dimenzije franjevačkog poziva i monastičkog shvaćanja redovništva i upale su u zabludu da redovnička stega sama po sebi predstavlja jamstvo kontemplativnog redovničkog života (*usp. isto mjesto*, 6rv).

⁴¹²*Isto mjesto*, sv. 9, 325rv.

⁴¹³U drugom izvještaju o stanju franjevaštva u Austro-Ugarskoj je Guggenbichler 1883. upozorio generala Reda da je opće »stanje Katoličke Crkve u Ugarskoj loše«, jer redovnici žive ne opslužujući redovničku stegu; jedino se razlikuju dominikanci i isusovci. Svjetovno svećeništvo i biskupi nisu sposobni pomoći redovnicima, nego priječe napore oko uvođenja

vizitatore valja obvezati da sastave podroban izvještaj o stanju u pojedinim provincijama i te izvještaje dostave Generalnoj kuriji Reda kako bi general Reda s Generalnim definatorijem mogao dati ispravne upute i uredbе za pojedinu provinciju.⁴¹⁴ Uredbama Generalnog definatorija također bi Sveta Stolica trebala dati svoj autoritet, pošto ih je ispitala i odobrila.⁴¹⁵

Fermendžinov prijedlog dakle ne sadrži neke osobite novosti o kojima ne bi već prije govorili generalni vizitatori u svojim prijedlozima. U njemu se više može razabrati njegova nada da franjevaštvo može preživjeti i ovu krizu na području ugarskog dijela Monarhije. Jednako tako je u tim prijedlozima jasna Fermendžinova opredijeljenost za opća iščekivanja Reda, povezana s novim Generalnim konstitucijama i ujedinjenjem svih četiriju ogranaka. Zato se jedva može zamijetiti da je njegov prijedlog utjecao na vizitaciju koju je 1896. proveo u provincijama sv. Ladislava i sv. Ivana Kapistranskoga Fermendžinov pouzdanik Franjo Rengjeo, tada član Generalnog definatorija.

Rengjeo je na generalnoj skupštini 1895. izabran za generalnog definitora, pa je došao u Rim. Zato je razumljivo da je general Reda Canali njemu povjerio vizitaciju spomenutih dviju provincija 25. III. 1896, pošto je Sikirčević 2. i 4. III. 1896. tražio vizitatora za Provinciju sv. Ivana Kapistranskoga, a Ludovik Horvat 19. III. 1896. za Provinciju sv. Ladislava.⁴¹⁶ Rengjeo je prihvatio zadatak, a obavio ga je po istom uzorku u obje provincije: najprije ga je zanimalo provođenje Pravila i Generalnih konstitucija, zatim zajednički život, pa klauzura, bratski odnosi, odgoj novaka i studenata, kvalificiranost odgojitelja i profesora, postupci samostanskih poglavara, odnos klera i svjetovnjaka prema franjevcima, prikladnost za upravne službe i opći sud o članovima provincije. Nakon vizitacije u Provinciji sv. Ivana Kapistranskoga Rengjeo je u kratkom izvještaju obavijestio Generalnu kuriju

redovničke stege. Crkva u Ugarskoj nije zrela za obnovu; još se uvijek hrve s kalvinima, Židovima, slobodnim zidarima, liberalcima, radikalima i zatupnicima religioznog indiferentizma. Kler je k tome, tvrdi Guggenbichler, još uvijek zadojen jozefinizmom, pa stoga i nebriгом za crkvena pitanja. Svoj sud o stanju Crkve u Ugarskoj zaključuje riječima: »Mađarska Crkva bi trebala biti najprije siromašna, da bi zatim bila apostolska« (*isto mjesto*, sv. 6, 16rv).

Mađarski su biskupi uistinu brižno čuvali svoja imanja i zbog njih pretjerano popuštali zahtjevima liberala u državno-vjerskim pitanjima (usp. Gabriel ADRIANYI, *Fünfzig Jahre ungarischer Kirchengeschichte 1895–1945*, Mainz, 1974, 31–33).

⁴¹⁴Guggenbichler je 1883. predložio Generalnoj kuriji Reda da je u Austro-Ugarskoj uputno usredotočiti napore oko povratka opsluživanju Pravila na austrijski dio Monarhije, jer će ondje te napore podržati car i biskupi, a i sami franjevci su raspoloženi za nov način života od onih franjevaca u ugarskom dijelu Monarhije. Trebalo bi početi s restauracijom franjevačkog života u Hrvatsko-kranjskoj provinciji i zatim se valja truditi napose oko ostalih franjevaca Slavena, jer u državi postoji »slavensko pitanje«. Franjevci slavenskih narodnosti imaju osobitu zadaću suprotstaviti se širenju pravoslavlja i protestantizma. Tu će zadaću uspješnije obaviti budu li ponovno prihvatili redovničku stegu. Kad budu pak obnovljene provincije u austrijskom dijelu Monarhije, one će poput zida okružiti ugarske provincije i tako izazvati na nasljedovanje (usp. *isto mjesto*, sv. 6, 16r–17r).

⁴¹⁵*Isto mjesto*, sv. 13, 135rv.

⁴¹⁶AG, *Prov. S. Ladislai*, 631rv; *Prov. Capistrana*, sv. 2, 449v–453r.

da »zajedničkog života nema ni u jednom samostanu te provincije«, a tek je pet svećenika i pet studenata spremno prihvatiti obnovljeni način franjevačkog življenja. Rengjeo priznaje napore da se u svim samostanima provedu propisi o klauzuri i nastojanja oko reorganizacije odgoja podmlatka i braće laika. Polaze veliku nadu u novoizabranog provincijala Alojzija Tamasa i smatra ga osobom povjerenja, a pouzdaje se također u profesore bogoslovne škole. Začuđuje da među uglednim članovima provincije koji su zauzeti za redovničku stegu ne spominje bivšeg provincijala Ivu Rodića. Konačno Rengjeo želi da provincija uskladi svoje statute s novim Generalnim konstitucijama i očisti ih od »zabluda jozefinizma«,⁴¹⁷ a Provincijski definatorij potaknuo je da od Generalne kurije traži zauzimanje kod Svete Stolice da se samostanima dopusti uživati nepokretna dobra.⁴¹⁸

Rengjeov sud o vlastitoj Provinciji sv. Ladislava oštiri je nego u Provinciji sv. Ivana Kapistranskoga. Priznaje da je svjetovni duh zagospodario u svim samostanima, pa je opsluživanje Pravila i Generalnih konstitucija veoma manjkavo. Očituje se to prije svega po tome što potpuna »vita communis« ne postoji ni u jednom samostanu, premda su je prije nekoliko godina prihvatila četiri svećenika u Pečuhu. Klauzuru drže jedino samostani u Zagrebu, Pečuhu i Sigethu. Samostanski se poglavari ne trse oko nje, jer su upravo oni predvodnici u tom svjetovnom duhu. Štoviše, oni strahuju pred redovničkom opservancijom, a smatraju se dobrim poglavarima zato što su dobri ekonomski.⁴¹⁹ Provincijskom kapitolu u Nagy Kaniszi Rengjeo je predsjedao 28. VII. 1896, kad su glasači izabrali za provincijala Norberta Nitha, koji je čvrsto obećao ne samo da neće priječiti uvedeni zajednički život u samostane u Pečuhu i Sigethu nego će ga promicati, a brinut će se i za odgoj studenata i braće laika osposobljavajući za te zadatke odgojitelje i profesore. Rengjeo dakle nije izgubio nadu da i Provincija sv. Ladislava može napustiti dotadašnji način života koji je protivan Pravilu i Generalnim konstitucijama Reda. On je svjestan tog stanja i vidi mu razloge prije svega u neznanju i lošem odgoju članova provincije u novicijatu; oni naime nisu nikada pravo spoznali u čemu je vjerodostojan franjevački život. Priznaje da ima članova provincije koji odbijaju i samo Pravilo. Da dotadašnji pokušaji promjene načina života u provinciji nisu uspjeli, Rengjeo krivi poglavare koji su puno više zainteresirani za ekonomiju samostana nego za duhovni život braće. Provincija ipak ima nekolicinu članova koji su »dostojni i pravi redovnici«; među njima su bivši provincijal Eger i Vendelin Vošnjak. Rengjeo je pokazao više zauzetosti za vizitaciju svoje Provincije sv. Ladislava nego Provincije sv. Ivana Kapistranskoga, pa 6. VIII. 1896. obavještava Generalnu kuriju da je u svojoj provinciji poduzeo sljedeće: kako je već spomenuto, uveo je zajednički život u pečuški i sigetski samostan, utvrdio je klauzuru u zagrebačkom samostanu, osnovao je poseban novicijat za braću laike. Tako je osigurao da oni koji stupaju u Red uđu u samostane gdje se obdržava »vita communis«, pa će odsad mladi članovi boraviti samo u samostanima pune redovničke opservancije sve dok je sami ne usvoje. Ostali članovi, drži Rengjeo, mogu birati hoće li ili neće prigrliti zahtjeve

⁴¹⁷ AG, *Prov. Capistrana*, 455rv.

⁴¹⁸ *Isto mjesto*, 463v.

⁴¹⁹ AG, *Prov. S. Ladislai*, 637r-638v.

zajedničkog života.⁴²⁰ Taj njegov prijedlog u skladu je s Fermendžinovim prijedlozima papi Leonu XIII, ali je ostao bez potvrde vrhovnog autoriteta u Redu i u Crkvi. Takav stav najviših crkvenih vlasti uslijedio je tek godinu dana kasnije. Od provincijala Nitha Rengjeo je zatražio da pošalje dvojicu studenata na »Antonianum« u Rim te da omogući osposobljavanje budućih odgojitelja i profesora za vlastite škole filozofije i teologije u provinciji. Rengjeo je pak osobno preuzeo obvezu da će zajedno s Egerom i Vošnjakom pripremiti kroz tri godine nove provincijske statute koji će biti u skladu s Generalnim konstitucijama.⁴²¹

Neposredno poslije kapitula tražio je Definitorij Provincije sv. Ladislava 30. VII. 1896. od generala Reda Canalia da isposluje kod Svete Stolice posebna dopuštenja kako bi samostani i nadalje mogli zadržati njive, vinograde, livade i ostala nepokretna dobra. Svoju molbu Definitorij obrazlaže time što državna vlast odobrava samostanima takvo posjedovanje, a ono je neophodno za uzdržavanje redovnika, samostana i crkava. Definitorij je također molio da samostanski poglavari imaju i zadaću samostanskih sindika te da oni ili njihovi povjerenici mogu upravljati novcem. Definitorij je molio i ovlast za sve redovnike da mogu primati i zadržavati novac dok putuju ili borave izvan samostana. Posljednja je u nizu tih molbi da provincijal može ovlastiti pojedine redovnike da koriste novac za određene potrebe, da novcem pomažu roditelje i rodbinu, nose obuču, a župnike ovlastiti da upravljaju župskim dobrima.⁴²²

Na te molbe Provincije sv. Ladislava i slične molbe Provincije sv. Ivana Kapistranskoga general Reda nije želio odgovoriti pozitivno, već je 14. IX. 1896. zatražio od Rengjea da traži način kako će državne vlasti u Habsburškoj Monarhiji preuzeti pokretna dobra pojedinih samostana za podmirenje javnog duga.⁴²³ Naravno, odbijanje Generalne kurije utvrdilo je obje provincije u protivljenju novim Generalnim konstitucijama, a oneraspoložilo je i samoga Rengjea. Postalo je to vidljivo kada je 14. V. 1897. general Reda Canali obrazovao u Generalnom definitoriju posebnu komisiju od četiri definitora da ispita razloge zašto provincije u Austro-Ugarskoj jedva pokazuju raspoloženje da prihvate jedinstvene Generalne konstitucije. U komisiji su bili Rengjeo i Konstantin Luser, član Provincije sv. Križa. Komisija je trebala proučiti što bi trebalo poduzeti da se promijeni raspoloženje franjevacu u Monarhiji u korist novih Generalnih konstitucija. Teško da je komisija išta zaključila, jer je Rengjeo 5. VI. 1897. otkazao suradnju, pa je komisija prestala djelovati,⁴²⁴ a četiri mjeseca kasnije i Rengjeo je zajedno s generalom Reda Canaliem i ostalim opservantskim predstvanicima dao ostavku na visokim upravnim službama i vratio se u provinciju.

⁴²⁰ *Isto mjesto*, 644v.

⁴²¹ *Isto mjesto*, 644v.

⁴²² *Isto mjesto*, 633rv.

⁴²³ AG, *Prov. Capistrana*, sv. 2, 414v.

⁴²⁴ AG, *Prov. S. Ladislai*, 636r.

3. Novo »zagrebačko rješenje«

Papa Leon XIII. je pismom »*Felicitate quadam*« 4. X. 1897. proglasio ujedinjenje svih četiriju ogranaka Franjevačkog reda u jedinstven crkveni organizam s jedinstvenim redovničkim zakonikom i jedinstvenom upravom. Tako zacrtano ujedinjenje pretpostavljalo je i međusobno stapanje različitih provincija, ako se protežu na istom području. U Austro-Ugarskoj su jedino na području istočne Poljske na istom prostoru bile dvije provincije: opservantska provincija Marije Bezgrešne i reformatska Marije Žalosne; ujedinjene su 26. IX. 1899. u Provinciju Marijina Bezgrešnog začeca. Još prije toga došlo je do ujedinjenja dviju dalmatinskih provincija; naime 15. IV. 1899. pod nazivom Provincija sv. Jeronima udružene su istoimena priobalna provincija i dubrovačka Provincija sv. Franje.⁴²⁵

Papino pismo »*Felicitate quadam*« tražilo je osim ujedinjenja i prihvaćanje načina života po novim Generalnim konstitucijama. Hrvatsko-kranjskoj provinciji sv. Križa to nije zadavalo muke, pa je već 20. VII. 1898. održala redoviti provincijski kapitul, koji se odvijao u skladu s tim novim Konstitucijama i potvrdio vjernost svih članova provincije tom novom franjevačkom zakoniku.⁴²⁶ Provincije u ugarskom dijelu Habsburške Monarhije već je 15. X. 1897. novoimenovani general Reda Alojzije Lauer pozvao da prihvate Leonove konstitucije.⁴²⁷ Na to provincijal Provincije sv. Ladislava nije reagirao, a provincijski vikar Provincije sv. Ivana Kapistranskoga Julije Amberger potkraj 1897. razaslao je nove Konstitucije u sve samostane i zatražio da se jave svi koji su spremni da ih prihvate. Javilo se pet svećenika, točno onoliko koliko je godinu dana ranije Rengjeo našao spremnima za »*vita communis*«. ⁴²⁸ General Reda Lauer već je 14. I. 1898. upravio provincijalima ugarskog dijela Monarhije novi poziv. Nakon njega su se oni 25. I. 1898. sastali u Budimpešti i sastavili memorandum zatraživši od Svete Stolice da izuzme franjevce u Ugarskoj od sljedeća četiri člana Generalnih konstitucija i franjevcima u Ugarskoj dozvoli: dosadašnji način odijevanja, upotrebu novca uz primanje crkvene milostinje i zadržavanje misnih zaklada, zajedničko posjedovanje nekretnina kao što su njive, vinogradi i sl. te oprost od nadležnosti apostolskog sindika u društvenim i ekonomskim poslovima.⁴²⁹ Memorandum su zaključili prijeljnom da će se, ne budu li dobili traženi oprost, pridružiti konventualcima.⁴³⁰ Memorandum su potpisala petorica ugarskih provincijala, među njima Julije Amberger i Norbert Nith. U Generalnoj kuriji je general Reda Lauer odmah reagirao na memorandum ugarskih provincijala i 17. II. 1898. odredio generalnog definitora Davida Fleminga za izvanrednog vizitatora ugarskih provincija stavivši mu u

⁴²⁵AG, *Consultationes generales*, br. 574, 778, 794; *Ordinis generalia*, sv. 11, 511r; sv. 13, 228rv.

⁴²⁶*Prov. Croatia Carniolia*, sv. 1, 872rv, 874r–881r.

⁴²⁷Aloysius TAMAS, *Synopsis...*, 26, 27.

⁴²⁸Florentin NOTHEGGER, *Die Erneuerung des Franziskanerordens in Oesterreich-Ungarn*, 16.

⁴²⁹Aloysius TAMAS, *Synopsis...*, 28.

⁴³⁰Srećko MAJSTOROVIĆ, *Sluga Božji o. Vendelin Vošnjak, franjevac*, 295, 296.

zadaću traženje načina kako u tim provincijama provesti Leonove konstitucije.⁴³¹ Istodobno je Lauer poduzeo izričito sredstvo prisile prema ugarskim provincijama i 20. II. 1898. zabranio im primati novake.⁴³² David Fleming je u ožujku 1898. započeo vizitaciju ugarskih provincija; 21. V. 1898. bio je u Zagrebu i odande se pismom javio generalu Reda Laueru.⁴³³ Sredinom lipnja vratio se u Rim i 18. VI. 1898. izvijestio usmeno Generalni definatorij, a 23. VI. 1898. pismeno, o svojoj vizitaciji, a Generalni definatorij odlučio je zatražiti osobite ovlasti od Svete Stolice. Bilo je naime jasno da nosioci redovitih upravnih službi u tim provincijama nisu spremni zauzeti se za provođenje Leonovih konstitucija. Generalni definatorij 9. VII. 1898. odlučuje uspostaviti tzv. generalna povjereništva ili komisarijate koji će preuzeti na sebe zadaću promicatelja novog tipa franjevačkog življenja.⁴³⁴ Uskoro je general Reda Lauer proglasio komisarijate za Provinciju sv. Marije u Trnavi, za Provinciju Presvetog Otkupitelja u Erdelju, za Provinciju sv. Ivana Kapistranskoga u Beču i za Provinciju sv. Ladislava u Zagrebu. Odluku o osnivanju komisarijata u Zagrebu Lauer je potpisao 14. VII. 1898; u komisarijat spadaju samostani u Zagrebu, Pečuhu i Maria Gyudu, a uskoro bi im se trebao pridružiti i samostan u Varaždinu. Na čelu kao generalni komisar stoji Vendelin Vošnjak i četiri savjetnika: bivši provincijal Eger, bivši generalni definator Rengjeo te Angyan i Szendey. Komisar pripada pravo primati novake, odgajati studente, a sve je to zabranjeno provincijalu.⁴³⁵ Tako je u Provinciji sv. Ladislava obnovljeno »zagrebačko rješenje« za koje se 1884. bio odlučio Fermendžin kao vizitator u toj provinciji. Istodobno je u Provinciji sv. Ivana Kapistranskoga uspostavljeno »austrijsko rješenje«, za promicanje Leonovih konstitucija u toj provinciji manje prikladno od »zagrebačkog rješenja« u Provinciji sv. Ladislava.⁴³⁶

U međuvremenu je istekla upravna služba provincijalu Nithu i provincijskom vikaru Ambergeru, pa je general Reda Lauer 6. VI. 1899. odredio generalnog definitora Tamasa za vizitatora u njihovim provincijama i u ostalim dvjema ugarskim provincijama.⁴³⁷ U Provinciji sv. Ivana Kapistranskoga Tamaseva je vizitacija bila važan korak naprijed u prihvaćanju Leonovih konstitucija, jer je proglasio uspostavljenim »zajednički život« u samostanima u Baji i Slavonskoj Požegi, što je spriječilo daljnju suzdržljivost mađarskih članova te provincije prema Generalnom komisarijatu u Beču, koji je bio okupio samo članove austrijske, češke i hrvatske narodnosti.⁴³⁸ General Reda Lauer tada je ispravio učinjenu pogrešku osnivanjem komisarijata u Beču, pa je 8. IX. 1899. u Provinciji sv. Ivana Kapi-

⁴³¹ AG, *Consultationes generales*, br. 568, 569.

⁴³² Florentin NOTHEGGER, *Die Erneuerung des Franziskanerordens in Oesterreich-Ungarn*, 17.

⁴³³ AG, *Ordinis generalia*, sv. 13, 35r.

⁴³⁴ AG, *Consultationes generales*, br. 601.

⁴³⁵ *Isto mjesto*, 620–625.

⁴³⁶ Florentin NOTHEGGER, *Die Erneuerung des Franziskanerordens in Oesterreich-Ungarn*, 45, 46.

⁴³⁷ AG, *Ordinis generalia*, sv. 13, 164r.

⁴³⁸ Florentin NOTHEGGER, *Die Erneuerung...*, 24–30.

stranskoga uspostavio još jedan komisarijat proglašivši Tamasa generalnim komisarom neaustrijskog dijela provincije, udijelivši mu istodobno vlast provincijala nad svim samostanima u tom dijelu Provincije sv. Ivana Kapistranskoga.⁴³⁹ Ni u Provinciji sv. Ladislava nije održan kapitul, nego je Generalni definitorij još 10. VIII. 1899. imenovao novu upravu, i to isključivo iz sastava članova koji su prigrlili život po Leonovim konstitucijama: za provincijala je imenovan Vošnjak, za kustoda Eger, za definitore preostali savjetnici komisarijata i Filip Fribec.⁴⁴⁰ Laue-rovo pismo 18. VIII. 1899. traži da braća koja su prihvatila Leonove konstitucije i nadalje borave u prije dodijeljenim samostanima komisarijata, a nove članove provincijal može primati samo u te samostane. Vošnjak je 12. VIII. 1899. još u svojstvu komisara poslao izvještaj o komisarijatu u Generalnu kuriju napominjući da bi »nam možda koristila podjela provincija, kojom bi se spojili samostani iste narodnosti; takvim ujedinjenjem bi barem uvelike bio olakšan i ojačan odgoj mladih. Ponizno molim da se to shvati kao jednostavan upit, napisan onako usput, jer je stvar viših vlasti da sudi o ovoj stvari«. ⁴⁴¹

U međuvremenu je i general Lauer posjetio ugarske provincije. Boravio je i u Provinciji sv. Ladislava i 25. VIII. 1899. upravio poziv članovima te provincije iz Pečuha potičući ih da se do 4. X. 1899. jave provincijalu Vošnjaku svi koji su spremni prihvatiti život po Leonovim Generalnim konstitucijama.⁴⁴² Za svog boravka u Austro-Ugarskoj Lauer se je višestruko uvjerio u opravdanost prijedloga o razgraničenju provincija po narodnoj pripadnosti članova. Svakako je već 12. IX. 1899. u Grazu započeo savjetovanje o takvom razgraničenju,⁴⁴³ a generalni je definitor Fleming 10. XI. 1899. pisao Vošnjaku u vezi s tim razgraničenjima kako je »u planu da se za kratko vrijeme osnuje hrvatska provincija«. ⁴⁴⁴ Generalna je kurija 22. XI. 1899. razaslala generalnim komisarima i provincijalima ugarskih provincija prijedlog takvog razgraničenja po narodnoj pripadnosti članova.⁴⁴⁵ Vošnjak je svoj prijedlog, a možda i nije bio prvi, napisao 18. I. 1900. i predložio da u Mađarskoj budu dvije provincije, jedna u gornjoj, druga u donjoj, a u Hrvatskoj posebna provincija kojoj će svakako pripadati samostani u Čakovcu i na Trsatu.⁴⁴⁶ U Generalnom definitoriju osobita je komisija trojice generalnih definitora 28. II. 1900. usvojila Vošnjakov prijedlog o granicama »hrvatsko-slavonske provincije« i naum da se uspostavi nova Austrijska provincija sv. Bernardina sa središtem u Beču.⁴⁴⁷ Generalni je definitorij 7. III. 1900. odobrio prijedlog spomenute trojne komisije,⁴⁴⁸ ali nije obavijestio Vošnjaka o svojoj odluci, pa se on 13. IV. 1900.

⁴³⁹ AG, *Ordinis generalia*, sv. 13, 163rv.

⁴⁴⁰ AG, *Prov. S. Ladislai*, 690rv; *Consultationes generales*, br. 814.

⁴⁴¹ AG, *Prov. S. Ladislai*, 692rv.

⁴⁴² AG, *Ordinis generalia*, sv. 13, 167r–168r.

⁴⁴³ Florentin NOTHEGGER, *Die Erneuerung...*, 33.

⁴⁴⁴ Srećko MAJSTOROVIĆ, *Sluga Božji o. Vendelin Vošnjak*, 295–298.

⁴⁴⁵ AG, *Ordinis generalia*, sv. 13, 287rv.

⁴⁴⁶ AG, *Prov. S. Ladislai*, 696r–699r.

⁴⁴⁷ *Isto mjesto*, 701rv.

⁴⁴⁸ Florentin NOTHEGGER, *Die Erneuerung...*, 36, 37.

žali u pismu generalu Reda Laueru da se šire glasovi o novim granicama među provincijama, dok njemu nije stigla nikakva odluka iz Generalne kurije.⁴⁴⁹ Nakon te pritužbe Lauer je 1. V. 1900. pozvao Vošnjaka u Rim da se ondje izjasni o pitanjima razgraničenja provincija i o sastavu prve uprave nove provincije.⁴⁵⁰ U Rimu su naime 5. V. 1900. u Generalnom definatoriju započele rasprave o budućim poglavarima novouređenih provincija,⁴⁵¹ a 19. V. 1900. Vošnjak je primio prvu službenu obavijest o granicama nove provincije koja će u kontinentalnoj Hrvatskoj obuhvatiti 22 samostana koji su dotad pripadali trima provincijama: Hrvatsko-kranjskoj sv. Križa, sv. Ladislava i sv. Ivana Kapistranskoga.⁴⁵² U Rimu je rasprava o prijedlozima za članove uprave u novouspostavljenim i ostalim provincijama u Austro-Ugarskoj zaključena tek 29. V. 1900, kad je Generalni definatorij dokinuo Provinciju sv. Ladislava, a uspostavio Hrvatsku provinciju sv. Ćirila i Metoda s provincijalom Vendelinom Vošnjakom, dok je u Mađarskoj provinciji sv. Ivana Kapistranskoga za provincijala postavio Alojzija Tamasa.⁴⁵³ U vodstvu nove Hrvatske provincije sudjelovali su također: Rafo Rodić kao kustod,⁴⁵⁴ a Jozo Kovačević, Marijan Širca, Kazimir Vajdić i Filip Fribec kao definatori.⁴⁵⁵ Središte nove provincije postao je samostan u Zagrebu;⁴⁵⁶ bio je to konačni učinak novog »zagrebačkog rješenja«.

* * * * *

Vrhovna uprava Franjevačkog reda tako je 3. VI. 1900. odlukom »Ordine nostro« osnovala Hrvatsku provinciju sv. Ćirila i Metoda, slavenskih apostola, i u njoj okupila 114 franjevacu u 22 samostana diljem kontinentalne Hrvatske. Fermendžin je umro tri godine prije tog događaja, a da nije predložio niti predvidio takav tijek zbivanja. To svakako manje začuđuje od posvemašnje odsutnosti integracijskih nastojanja među franjevcima u drugoj polovici 19. stoljeća, kad su u tom razdoblju na tom području djelovale vrlo uočljive silnice društvenog, kulturnog i crkvenog zajedništva. Ipak je upravo Fermendžin 1884. dodijelio zagrebačkom samostanu ulogu predvodnika u oporbi ostacima jozefinizma, koji je franjevce u kontinentalnoj Hrvatskoj otuđio od cjeline Franjevačkog reda, te zadaću predvodnika u prihvaćanju redovničke stege u duhu restauracijskih shvaćanja o redovništvu i duhu Prvog vatikanskog sabora. Fermendžinov izbor omogućio je zagrebačkom samostanu da 1898. postane sjedište promicatelja franjevačkog ži-

⁴⁴⁹ AG, *Prov. S. Ladislai*, 705r.

⁴⁵⁰ Srećko MAJSTOROVIĆ, *Sluga Božji o. Vendelin Vošnjak*, 88.

⁴⁵¹ AG, *Consultationes generales*, br. 881.

⁴⁵² Srećko MAJSTOROVIĆ, *Sluga Božji o. Vendelin Vošnjak*, 90, 91.

⁴⁵³ AG, *Consultationes generales*, br. 885; *Ordinis generalia*, sv. 13, 290r–291r.

⁴⁵⁴ Usp. Srećko MAJSTOROVIĆ, *Ivan Rafael Rodić, prvi beogradski nadbiskup*, Slavon-ski Brod, 1971.

⁴⁵⁵ AG, *Ordinis generalia*, sv. 13, 314rv.

⁴⁵⁶ *Isto mjesto*, 314r–306r.

vota u skladu s novim zakonikom Reda za Provinciju sv. Ladislava. Osoba i duh tog promicatelja Vendelina Vošnjaka i činjenica da je Zagreb glavni grad Hrvatske dali su prvotnom Fermendžinovu »zagrebačkom rješenju« novu dimenziju: zagrebački samostan postao je središte i sijelo nove nacionalne provincije i sijelo njezina provincijala, da bi se tako zajamčilo prihvaćanje franjevačkog života što ga je ozakonio papa Leon XIII. u jedinstvenim Generalnim konstitucijama ponovno ujedinjenog Franjevačkog reda.

U svem tom zbivanju nije bila neznatna uloga Euzebija Fermendžina.

ZUSAMMENFASSUNG

Eusebius Fermendžin und die josephinistischen Überreste in Kontinentalkroatien zu Ende des 19. Jahrhunderts

Eusebius Fermendžin (Vinga, Rumänien 21. IX. 1845. – Našice 27. VI. 1897) war ein bekannter Sammler und Herausgeber schriftlicher Quellen zur Geschichte der Südslawen, selbst ein Historiker, sowie Verwalter im Franziskanerorden. Seine wissenschaftliche Tätigkeit würdigten sowohl Historiker wie Theologen. Der vorliegende Beitrag soll nun Fermendžins noch nicht genügend erforschte Bekämpfung der josephinistischen Überreste bei den Franziskanern in Österreich-Ungarn am Ende aus 19. Jahrhunderts näher behandeln.

Der Beitrag beginnt mit der Darstellung der Zustände und Ereignisse um die erneuerte Kontaktaufnahme der Franziskaner aus der Habsburgischen Monarchie mit dem Hl. Stuhl, sowie mit der Darstellung des Franziskanerlebens in diesem Raum, vor allem in Kontinentalkroatien zu jener Zeit als Fermendžin der Franziskanerprovinz des Hl. Johannes von Capistrano beitrug.

Den Schwerpunkt bildet Fermendžins Wirken in den höchsten Ordensgremien in Rom (1882–1889) von wo er in der kroatisch-ungarischen Provinz des Hl. Ladislaus die sogenannte »Zagreber Lösung« initiierte. Im Jahre 1884 betraute er nämlich das Kloster in Zagreb mit der Rolle des Anführers in der Bekämpfung der Überreste des Josephinismus, der bekanntlich die Franziskaner in Kroatien von der Ordensgemeinschaft absonderte, und zugleich mit der Aufgabe, die Ordensdisziplin im Geiste der Auffassungen der ersten Vatikanums über das Ordenswesen in Klöstern der ungarischen Hälfte der Monarchie durchzusetzen.

Der dritte Teil des Beitrages behandelt den Vorschlag den Fermendžin dem Papst Leo XIII. über die Erneuerung der Ordensdisziplin im ungarischen Teil der Habsburgischen Monarchie vorbrachte, wie auch Fermendžins Mitarbeit an neuen einheitlichen franziskanischen Ordensregeln die die Einheit des Ordens sowie die Ordensdisziplin in einigen seinen Teilen wiederherstellen sollten.

Fermendžin starb bevor diese Regeln in Kraft traten, aber mit seiner »Zagreber Lösung« ermöglichte er, dass das Zagreber Kloster zum Mittelpunkt der Befürworter der franziskanischen Lebensweise im Einklang mit den neuen Ordensregeln wurde, und zwar 1898 für die damalige Provinz des Hl. Ladislaus, und 1900 für alle Franziskaner in Kontinentalkroatien die die soeben neuerrichtete Provinz der Hl. Kyrillos und Methodios in eine nationale Ordensgemeinschaft einschloss.